BÜTÜN YAPITLARI

MEHMED UZUN

ÖLÜM MELEĞİYLE RANDEVU

ithaki

Mehmed Uzun
(1953-2007)

MODERN Kürt edebiyatının yaratıcılarından Mehmed Uzun, 1953 yılında Siverek'te doğdu. 1977 yılından ülkeye döndüğü 2006 Temmuz'una dek Avrupa'da, İsveç'te yaşadı. Kürtçe, Türkçe ve İsveççe edebi çalışmalarıyla çokdilli, çokkültürlü bir yazar olan Mehmed Uzun, uzun yıllar İsveç Yazarlar Birliği yönetim kurulu üyeliği yaptı. Ayrıca İsveç ve Uluslararası PEN kulüplerinde aktif olarak çalıştı. İsveç ve Dünya Gazeteciler Birliği üyesiydi. Kürtçe yedi roman yazan Mehmed Uzun'un romanları başta Türkçe olmak üzere birçok dile çevrildi, halen çevriliyor. Denemeleri de çeşitli dergi ve gazetelerde yirmiye yakın dilde yayınlandı. Mehmed Uzun, 'Aşk Gibi Aydınlık-Ölüm Gibi Karanlık' romanı ve 'Nar Çiçekleri' adlı deneme kitabı ile ilgili olarak 2001 baharında yargılandı ve beraat etti. Aynı yıl Türkiye Yayıncılar Birliği'nin her yıl verdiği Düşünce ve İfade Özgürlüğü Ödülü'nü; roman sanatına ilişkin belirleyici katkılarından dolayı Berlin Kürt Enstitüsü'nün Edebiyat Ödülü'nü; yarattığı edebiyat ve sözün özgürlüğüne ilişkin duruşundan dolayı İskandinavya'nın en önemli ödüllerinden Torgny Segerstedt Özgürlük Kalemi Ödülü'nü; 2002'de İsveç kültür yaşamına sunduğu değerli katkılarından dolayı İsveç Akademisi'nin Stina-Erik Lundeberg Ödülü'nü; 2005 yılında ise Irak Kürdistan Bölgesi Onur Ödülü'nü ve Diyarbakır Belediyeleri Onur Ödülü'nü aldı. 11 Ekim 2007 tarihinde, uzun süreden beri mücadele ettiği mide kanserine yenik düşerek, yaşama veda etti. Yaşar Kemal'in "Kürt romanının dilinin dikenli yolunu açmıştır" dediği Mehmed Uzun, sanatıyla ölümsüzlüğe erişebilen ender sanatçılardan biridir.

Mehmed Uzun'un Yapıtları:

Tu (Sen), Roman, 1985; *Mirina Kalekî Rind* (Yaşlı Rind'in Ölümü), Roman, 1987; *Siya Evîne* (Yitik Bir Aşkın Gölgesinde), Roman, 1989; *Rojek Ji Rojên Evdalê Zeynikê* (Abdal'ın Bir Günü), Roman, 1991; *Destpêka Edebiyata Kurdî* (Kürt Edebiyatına Giriş), İnceleme, 1992; *Hêz û Bedewiya Pênûsê* (Kalemin Gücü ve Görkemi), Denemeler, 1993; *Mirina Egîdekî* (Bir Yiğidin Destanı), Destan-Ağıt, 1993; *Vârîden i Sverige* (Tüm Dünya İsveç'te), Edebiyat Antolojisi, M. Grive ile Birlikte, 1995; *Antolojiya Edebiyata Kurdî* (Kürt Edebiyatı Antolojisi), Antoloji, iki cilt, 1995; *Bîra Qederê* (Kader Kuyusu), Roman, 1995; *Nar Çiçekleri*, Deneme, 1996; *Ziman û Roman* (Dil ve Roman), Söyleşiler, 1997; *Bir Dil Yaratmak*, Söyleşiler, 1997; *Dengbêjlerim*, Deneme, 1998; *Roni Mina Evînê-Tarî Mina Mirinê* (Aşk Gibi Aydınlık-Ölüm Gibi Karanlık), Roman, 1998; *Zincirlenmiş Zamanlar Zincirlenmiş Sözcükler*, Deneme, 2002; *Dicle'nin Sesi I - Hawara Dîcleyê* (Dicle'nin Yakarışı), Roman, 2002; *Dicle'nin Sesi II* - (Dicle'nin Sürgünleri), Roman, 2003; *Ruhun Gökkuşağı*, Anlatı, 2005; *Küllerinden Doğan Dil Ve Roman*, Söyleşi, 2005; *Bir Romanın Hatıra Defteri*, Günlük, 2007.

Mehmed Uzun
Ölüm Meleğiyle Randevu

İthaki Yayınları - 592
Edebiyat - 480
ISBN 978-975-273-408-1

Birinci Basım: Mayıs 2008

© Derleyen: Muhsin Kızılkaya, 2007
© İthaki, 2008

Yayıncının yazılı izni olmaksızın herhangi bir alıntı yapılamaz.

Yayına Hazırlayan: Ahmet Öz
Sanat Yönetmeni: İnci Batuk Kürkçügil
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: Yeşim Ercan
Kapak, İç Baskı: İdil Matbaacılık
Emintaş Kazım Dinçol Sanayi Sitesi No: 81 / 19
Topkapı-İstanbul Tel: (0212) 674 66 78

İthaki™ Penguen Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.'nin yan kuruluşudur.
Mühürdar Cad. İlter Ertüzün Sok. 4/6 34710 Kadıköy İstanbul
Tel: (0216) 330 93 08 – 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
ithaki@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr – www.ilknokta.com

Mehmed Uzun

ÖLÜM MELEĞİYLE RANDEVU

Derleyen
MUHSİN KIZILKAYA

İthaki

ÖNSÖZ OLSUN DİYE DEĞİL!

Muhsin Kızılkaya

2006'nın Temmuz başları... Kanser bütün vücudunu sarmış, nefes alması güçleşmiş, oksijen tüpüne bağlamışlar Mehmed Uzun'u... "Stockholm Hastaevi" dedikleri, artık umut kesilen hastaların son günlerini huzur içinde geçirmeleri için düzenlenmiş, en huzurlu evden daha huzurlu bir havası olan bu yerde, arada bir tekerlekli sandalyesini iterek gezintiye çıkıyoruz, bahçede.

Tek bir söz çıkıyor Uzun'un ağzından, fazla konuşamıyor:

"Niye ben?"

Bu sorunun cevabı yok. Yaptığım tek şey:

"Sen bunu da atlatırsın," diyebilmek.

Bilinçli bir hastaydı, söylediğim her şeyin bir teselliden ibaret olduğunu biliyordu, ama bunu yüzüme vurmuyordu.

"O gün gelecek, yakın ya da uzak, gideceğim ben. Benim bir kitap boyutuna gelmiş denemelerim, yazılarım var sağda solda, bazıları Kürtçe, topla, bir araya getir, kitap olarak çıksın!" dedi.

İşte elinizdeki kitabı, bu vasiyet üzerine hazırlandım.

Birkaç yazı Kürtçeydi, Türkçeye çevirdim. Diğerlerine pek fazla dokunmadım.

Kitaba adını veren denemeye, yani kitaptaki ilk denemeye gelince...

Diyarbakır'a gelip "iyileşme" belirtileri gösterdikten, sonra da ayağa kalkıp gezmeye başladıktan sonra yazmaya başladı. Kansere yakalandıktan sonra son uzun soluklu denemesidir bu yazı. Diyarbakır'da yazmaya başladığı denemeyi, 2007'nin Temmuz ayında, Asos'ta, cennet gibi bir yerde tatil yaparken bitirdi. Son paragraflarını orada kaleme aldı.

Aldığı kemoterapi ilaçları, ilk gün enerjisini yükseltiyor, ikinci günden itibaren de mecalsiz bırakıyordu. Diyarbakır'a geldiği 13 Temmuz 2006 gününden, vefat ettiği 11 Ekim 2007 tarihine kadar doktorluğunu yapan Dr. Mahmut İlhan geldi Asos'a, kemoterapi ilacını verdi ve ertesi gün o güçle denemeyi bitirdi. Odadan çıktığında enerji doluydu:

"Çok sert bir paragraf yazdım," dedi.

Okuyun o son paragrafları; dünyanın en yumuşak, en tahammüllü adamı olan Mehmed Uzun'un ne kadar "sert" olabileceğine kendiniz karar verin

Denemeyi hangi gazeteye veya dergiye vereceğimi bana bıraktı. Ben de "Milliyet Sanat," dedim, hiç itiraz etmedi. Milliyet Sanat'ın Eylül 2007 tarihli sayısında yayınlandı deneme. Sayfa düzenini çok beğenmişti, ilk telefon konuşmamızda;

"Yaşar Kemal, Tolstoy gibi yazmışsın dedi bana," dedi.

Çok gururlanmıştı "Yaşar Babası"nın takdiri karşısında.

Kitabın adına gelince...

Uzun, bilgisayarında bir araya getirdiği yazılarını "Sesler, Sözler, Renkler" adını verdiği bir dosyada toplamıştı. Yazdığı bağımsız makaleler, bazı dostlarının ve sevdiği yazarların kitaplarına yazdığı önsözler ve çeşitli gazete ve dergilerle yaptığı mülakatlar vardı dosyada. Hepsini elimden geldiğince tasnif etmeye çalıştım ve dosyasının başlığını kitabın bölümlerine başlık olarak koydum. Çünkü sağlığında, denemelerini bir araya getiren kitabının ismini ne yazık ki söylemedi bana. İster istemez bir isim vermek bana düştü. Ben de son denemesinin içeriğinden yola çıkarak "Ölüm Meleğiyle Randevu"yu seçtim...

Yaşarken görseydi eğer, "Çok güzel olmuş," derdi, biliyorum.

7 Aralık 2007, Akatlar

SÖZLER

Bir Yaşam Öyküsü: "Küçük Ölçekli Zaferler, Büyük Ölçekli Mağlubiyetler..."

1

1980'lerin başında, Fransa'da, Libération gazetesi dünyanın her yerinden birçok yazara bir soru sormuştu; niçin yazıyorsunuz? Az biraz bilinip tanınmasından ve eserlerinin birazcık yaygınlaşmasından sonra, yazarın asla kurtulamayacağı bir sorudur bu.

Birbirinden farklı bütün o yazarların farklı cevaplarını okumak öğreticiydi; yazmanın sadece bir nedeni yoktu, birbirin-

den farklı birçok nedeni vardı. Bu sorunun sorulduğu, benim için kasvet, sıkıntı ve yalnızlık duygusuyla dolu o zamanlarda, ben de sürgünde yaşayan, Türkiye'deki 1980 askeri cuntasının kararıyla vatandaşlıktan atılmış birisi olarak, edebiyat yazarlığı serüvenime yeni başlamıştım. Bir edebi yazarlığın ne olduğunu tam bilmeden, Kürtçe gibi yasaklanmış, fazlasıyla hırpalanmış bir dille yazmanın nasıl da sayısız ciddi problemler yarattığını tam düşünemeden ilk romanını, uzak bir sürgün ülkesinde, yapayalnız yazmaya çalışan toy bir yazar adayıydım o zamanlar. Heyecanlarım, umutlarım, hayallerim fazlaydı; elbette hiçbirinin yaşadığım hakikatlerle ilgisi olmadığını bilmeden.

Neyse ki Libération'un o sorusu ayaklarımın biraz yere basması konusunda bana yardımcı oldu ve daha sonraları sık sık yaşadığım hayal kırıklıklarının sarsıcı etkilerini azalttı. Kimsenin gelip o soruyu bana soracak hali yoktu ama ben, yazarken tıkandığım ve nefesimin kesildiği her anda, o soruyu kendi kendime sordum;

"Sahi ben niçin yazıyorum?"

Aradan uzun yıllar geçti; neredeyse bir çeyrek asırdan daha fazla bir zaman. Ama o soru beni asla terk etmedi, özellikle hayatımın en zor dönemi olan son bir yılda. Romanları ve denemeleri artık hem kendi anadilinde hem de başka dillerde geniş okuyucu kitlelerine ulaşmış ama aynı zamanda "ölüm meleğiyle" dostluğu da iyice artmış biri olarak, son zamanlarda, yine hep kendi kendime sordum;

"Sahi ben niçin bütün hayatımı yazmaya ve yaratmaya vakfettim?"

Cevap, ne yazık ki (belki de şükür ki), hem dün hem bugün aynı; mecbur olduğum için yazmaya başladım, mecbur olduğum için bütün hayatımı yazarlığa adadım.

Mecbur bir yazardım ben, mecburiyetten yazan bir yazar.

Bildiğiniz gibi, modern Rus edebiyatının Gogol'un paltosundan çıktığı söylenir hep. Türkiye'de Gogol'un paltosu görevini gören roman da, bence, Yaşar Kemal'in *İnce Memed*'i. Yakın dönem modern Türkiye edebiyatının söz konusu eserden çıktığını söylemek, herhalde abartı olmaz. Yaşar Kemal, *İnce Memed*'in başkaldırısına ilişkin serüvenini hep "Mecbur adamın mecbur başkaldırısı" diye anlatır. (Ben Kürtçe okuma ve yazmayı on sekiz yaşımda bir askeri cezaevinde öğrendim, o zaman Kemal'in *İnce Memed* ve *Teneke*'sini Türkçeden çoktan okumuştum.)

✱ Mecbur adamın mecbur başkaldırısı; benim yazarlık serüvenim de böyle bir şey işte.

Peki neyin mecburiyeti? Benim için öngörülen alçak kadere isyan mecburiyeti. Daha doğarken bir insanın sahip olması gereken en temel haklardan yoksun olarak dünyaya geldim; anadilim, kimliğim, beni ben yapacak etnik, kültürel özelliklerim yasaktı. Bir Kürt olarak dünyaya gelmiştim ama söz konusu aidiyetlerim zorla yasaklanarak Türk olmam isteniyordu benden; Türk olmak mecburiyetindeydim. Bu mecburiyetin karşısına kendi mecburiyetimle çıktım işte, elbette hayatımın artık olgun sayılabilecek bir evresinde.

Bütün hayatım boyunca hep aşağılandım, dışlandım, kovalandım ve cezalandırıldım. Henüz on sekiz yaşındayken bir askeri cezaevindeydim, yirmi yaşında sekiz yıl ağır hapis cezası aldım, bir genel afla cezam ortadan kaldırıldı, yirmi üç yaşında yine cezaevindeydim ve bu kez iki basın davasından altı yıl ceza aldım, aynı yıl, kesintisiz on beş yıl sürecek acılı, derin bir sürgün hayatına merhaba dedim. Hayatıma ilişkin en kısa özet bu işte. ✱

Yazarlığıma ilişkin en kısa özet de şu; çok uzaklara gitme-

yeyim, çektiğim sayısız ağır sıkıntıyı da anlatmayayım, sadece şunu söyleyeyim, 2000 ile 2003 tarihleri arasında kitaplarım hakkında beş ayrı dava açıldı, kitaplarım yasaklandı (bir keresinde yedi kitabım birden), kitaplarıma matbaalarda el konuldu ve kitaplarımdan dolayı on beş yıla varan ağır hapis cezası istemiyle yargılandım. Bir roman yazdığım için on beş yıl ağır hapis cezası! Kaderim hep bu oldu işte. Sözünü ettiğim mecburiyetim de, bu kaderin aralıksız saldırılarına karşı durabilmek, mümkünse ona başkaldırmak oldu.

Bu nedenle yazarlığımın parayla pulla, şanla şöhretle, malla mülkle, pazarla, ticaretle ilgisi yok; kaygıları farklı, amaçları farklı, varlığı farklı bir yazarlık benimkisi. Neredeyse hayatın tüm öteki sahalarında başarısız ve beceriksiz olacağını bilen birinin mecburen anlatıya sığınarak yarattığı bir yazarlık işte.

2

Evet, yazarlığım, hayata tutunabilmek için, kaderime karşı bir öç girişimi olarak başladı. Ancak olgun bir yazarlığın tüm bunları aşarak yaratıcı olması gerektiğini henüz bilmiyordum o zamanlar. Dahası kaderimin yarattığım karakterlerin kaderleriyle bütünleşeceğini, birden fazla, çok yanlı, çoğul bir kader haline geleceğini de bilmiyordum.

Bir yazar artık olgunluk evresine ulaştığında, yakın çevresi kadar –belki de onlardan bile daha fazla– yarattığı ve yaratacağı karakterlerle, bu karakterlerin yaratılmasında ona yardımcı olabilecek ölü ya da yaşayan yazarlarla yaşamaya başlar. Yazarın kaderine başka kaderler, hayatına başka hayatlar, duygu ve düşüncelerine başka duygu ve düşünceler girer artık. Sayısız miktarlarda, birbirlerinden çok farklı biçimlerde... Ölü ya da

yaşayan yazarlar, yaratılmış ya da yaratılacak kaderler; bunlar artık yazann görülmeyen edebi ailesinin üyeleridirler, yazarı her zaman, her yerde bir gölge gibi izlerler.

Benim de artık böyle gizli bir ailem var, her yerde benimle olan yüzler, sesler, renkler var. Sadece bana ait bu ailenin üyelerinin ikisinin ismini ifşa edeyim; Erich Auerbach ve Walter Benjamin. Son birkaç yıldır hep bunlarla yaşıyorum, ikisi de çoktan ölmüş bu yazarlarla sohbet ediyor, onları dinliyor, onların metinlerini okuyorum.

Bu dostluğun elbette önemli bir nedeni var; Auerbach'la ilgili bir roman yazmak istiyorum. Ancak, çalışma ismini "Hêviya Auerbach" (Auerbach'ın Umudu), koyduğum bu romana bir türlü başlayamıyorum. Her defasında tam başlarken hesapta olmayan bir sorun çıkıyor ve Auerbach da en az benim kadar hayal kırıklığı içinde, romanı başka bir tarihe erteliyorum.

Bu defa da öyle oldu; yaklaşık bir yıl önce (11 Nisan 2006), Stockholm'ün Karolinska Hastanesi'nde; İstanbul'da, Galatasaray Lisesi'nin bitişiğindeki ara sokakta, çok şirin defterler, kalemler satan küçük bir kırtasiyeciden satın aldığım bir defiere, öteden beri yazmayı düşündüğüm bu romanın ilk paragraflannı yazdım.

Akciğerim su topluyordu ve o suyun çekilip alınması için birkaç günlüğüne hastanedeydim. Hastaneden çıkar çıkmaz tamamıyla romanıma konsantre olacak ve yaklaşık bir yıl içinde yazıp bitirecektim. Ama gelişmeler hiç de düşündüğüm gibi olmadı, tam tersine birden kendimi büyük bir felaketin kör kuyusunda buldum. Söz konusu o musibet suda kanser hücrelerine rastlandı ve iki hafta boyunca süren vücut taramalannda midede bir tümörün olduğu tespit edildi. Dahası, hastalık sadece akciğerlere değil, kemiklere ve iliklere de sirayet etmişti. Durum vahimdi. ölüm meleği hızla yanıma sokuluyordu; o

güne kadar çok uzağımda olduğunu sandığım ölüm meleğinin soğuk nefesini, birdenbire ensemde hissetmeye başladım.

Ölüm meleğiyle kaçınılmaz randevumun zamanı mı gelmişti acaba? Bir metafor olarak çeşitli metinlerimde kullandığım o an, *memento mori* bu kadar yakınımda mıydı?

Sağlığım hızla kötüleşti, baştan sona her şeyi yanlış yapan İsveçli doktor ve hemşirelerin de işgüzarlığıyla, kısa sürede bir başkası haline geldim. 25 kilo verdim, nefesim tamamıyla kesildi ve oksijen makinesine bağlandım, kansız kaldım (hastalık kanı yok etmeye başlamıştı) ve kelimenin tam anlamıyla takatten düşerek, yatağa çakıldım. Bir diğer ciddi değişiklik de uykusuzluk oldu, uyku beni terk etti ve birazcık uyuyabilmek için neredeyse bir avuç dolusu hap almaya başladım.

Her şey aniden bir korku filmine dönüşüverdi; esas korkunç gerçeğini hastanelerin ve bakım evlerinin sımsıkı kapalı oda ve salonlarında gizleyen, üçte biri kanserli bir ülke (kaldığım bölümden her gün bir-iki ölü çıkıyordu); hastaya bakacak zamanı olmayan ve hastayla ilgili her konuda tasarruf etmek zorunda olan rasyonel doktorlar, hemşireler; günden güne eriyen, parmağını bile kıpırdatmaktan aciz, günün her anını hastanede, odasının meşum duvarlarına bakarak geçiren, uykusuz, mecalsiz bir adam. Ve gece, kabuslarla dolu bir-bir buçuk saatlik bir uykudan sonra başlayan ve ölümle yaşam arasında gidip gelen sonsuz zamanın sıfır noktası.

Yeni durumu olduğu gibi kabul etmekten başka bir yol yoktu, ölüm çok aniden gelmişti ve içimde bir canavar olarak her tarafımı işgal ediyordu. Bu durumda, esas karar vermem gereken bir başka konu daha vardı; hızla yanıma sokulan ölüm meleğiyle çekip gidecek miydim yoksa direnecek miydim? Bu kararın öyküsü oldukça uzun, umarım bir gün onu da yazarım, ancak sonunda kararımı verdim; ölüm meleğiyle rande-

vumu ertelemeye çalışarak, direnecektim. Yaşam boyu hep direnmiş biri olarak, şimdi çok farklı bir mücadeleyle karşı karşıyaydım. Bu farklı direnişin ilk adımı şu oldu; kendime ve hep yanımda, başucumda olan eşime (dost ve akrabalara da) ölümle ilgili konuşmayı, düşünmeyi hatta ölümü çağrıştıran her şeyi yasakladım. Kaç günlük ömrümün kaldığını bana gülümseyerek söyleyen doktorlara da yasak koydum.

Ölümü konuşmayacak, düşünmeyecek, hissetmeyecektim. Onun yerine hep hayatı, geleceği, umudu, azmi konuşacak, düşünecek, hayal edecektim. Ama eğer ölüm meleği gelip beni alırsa da, metanet ve sükunetle onunla gidecektim, mümkünse yüzümde bir tebessümle.

3

Ben bir mücadele adamıydım, hayatım hep mücadeleyle geçti. Şimdi de yine bir mücadele söz konusuydu; ama alışkın olduğum bütün o mücadele biçimlerinden çok farklı bir mücadele. Bu mücadelede herkes bana yardımcı oldu; bir an bile beni yalnız bırakmayan ve olağanüstü bir gayretle hep yardımıma koşan eşim, çocuklarım, yakınlarım, dünyanın her yanından dostlarım, Türkiye'deki sevgili doktorlarım ve halkım, vefakar, fedakar halkım.

Ancak bana yardımcı olan başkalar da vardı; yarattığım ve yaratmayı düşündüğüm karakterler. Bunlar da, tıpkı eşim gibi, günün yirmi dört saati hep benimle oldular. Özellikle derin bir sessizliğin egemen olduğu geceleri.

İyi bir anlatı yaratmanın en önemli koşulu, hakikatin yaratıcı düşünceyle kurgulanıp, bir insani vaka, deneyim, duygu olarak, olabildiğince canlı karakterlerle anlatılmasıdır. Bu ku-

rala çok bağlı bir yazar olarak, çok farklı karakterlerle dolu sekiz roman yazdım. Denemelerimde de yine bu kurala özen gösterdim; onları da, çeşitli karakterlerin içinde yer aldığı birer anlatı-deneme olarak kurguladım. İşte yirmi beş yıldan fazla bir zaman, her gün, düşünerek, kurgulayarak, yazarak yarattığım bütün bu karakterler, yaratmayı düşündüklerimle birlikte, hep yanımda, başucumda oldular. Onlarla hep konuştum, yarattıklarımla yazdıklarımın eksiklerini, yaratacaklarımla yazacaklarımın fazlalıklarını tartıştım.

Çoğu zaman yarattığım karakterlerin artık beni terk ettiklerini, yaratmayı düşündüklerimin ise henüz olgunlaşmadıklarını sanıyordum. Oysa durum tam tersiydi, hiçbiri beni terk etmemişti, hepsi de olgundu, – en azından benden daha olgun. Evet, karakterlerimin önemli bir bölümü dünyanın her tarafındaki okuyucularımın da arkadaşı haline gelmişti ama en zor anımda, tıpkı halkım gibi, yanımdaydılar işte. Onlarla, kelime anlamında, bütünleştim.

Bir sabah, binbir güçlükle (sabah ve akşamların bir farkı yoktu, hep olağanüstü bitkindim), eşimin yardımıyla banyoya giderken, gözüm hep bakmamaya özen gösterdiğim duvardaki aynaya ilişti ve irkildim. Karşımdaki bu solgun, çelimsiz, avurtları çökmüş, gözlerinin feri sönmüş, bir hayalet gibi görünen, bir yüzden ziyade yüzün gölgesi olan çehre kimdi, kimindi? Karşımdaki çehre hem tanıdık hem de yabancıydı. Tanıdıktı, çünkü benden de bazı çizgiler vardı o çehrede; yabancıydı, çünkü daha önce böyle bir çehre görmemiştim. Dikkatle o çehreye baktım ve bir süre sonra sanki seviniyormuş gibi bir duyguya kapıldım; çehre sanki sadece benden değil, karakterlerimden de izler taşıyormuş gibi geldi bana. Tam bir *collage*; başka kaderleri, öyküleri de barındıran bir çehre. Oluşmaları, olgunlaşmaları ve canlı hale gelmeleri için onca çaba sarf

ettiğim yuzlerin, kaderlerin bir toplamı. Beni çoğaltan, duygu ve düşünce olarak zenginleştiren, bir yazar olarak beni ben yapan simaların bileşkesi.

Onların hepsi bendim işte; ben onları yaratırken, onlar da "bir sanatçı olarak portremi" çizmişlerdi.

Ne büyük bir mutluluktu bu; demek onlar yaşıyordu, demek ölüm meleği gelip beni aldığında ben gidecektim, onlar kalacak, demek ben ölüme doğru, benden izler taşıyan onlar da ölümsüzlüğe doğru yol alacaktı.

Ölümsüz eserler yaratmak isteyenler, ölümü tamamıyla unutmak zorundadırlar. Zamanı alt edecek bir ölümsüzlük duygusuna sahip olmadan, insanlığın hizmetinde olabilecek ölümsüz bir eser yaratmak mümkün değil. Ölümsüzlük duygusu, evrensel yaratıcı düşünce ve eylemin ilk adımıdır.

Bu duyguyla, ölüm meleği hep çevremde olduğu halde, kendimi, olabildiğince, yaratmayı düşündüğüm romanıma konsantre etmeye çalıştım. Karakterlerimin bu oranda yakınımda olmaları tam bir şanstı; tamamıyla ölümü unutup onları biraz daha yakınıma getirmek için çabalamalıydım.

Hastaneye düştüğüm zaman, farklı mecralarda, farklı biçimlerde olgunlaşan üç roman projesi üzerinde çalışıyordum. Bunların en olgunu ve öncelikle yazmayı düşündüğüm "Hëviya Auerbach"tı. Birkaç yıldan bu yana bu roman üzerinde çalışmıştım; gerekli incelemeleri yapmış, materyal ve belgeleri toplamış, Auerbach'ın asistanları dahil birçok insanla görüşmüş, Auerbach'ın mekanlarını dolaşmıştım. Binlerce sayfadan oluşan notlar, söyleşiler, makaleler, anılar, haritalar, fotoğraflar...

Şimdi bunların hepsi uzağımdaydı; ne okuyabiliyor ne de yazabiliyordum. Ama düşünebiliyordum, duygularımı, düşüncelerimi hâlâ hafızama kaydedebiliyordum. Düşünerek, roma-

nı detaylarıyla kafamda yaratabilir, olgunlaşmış dil-üslup-kurguyu daha canlı hale getirebilirdim.

Böylelikle Auerbach, eşi Marie, oğlu Clemens, dostları Spitzer, Fuchs, Buck, mektuplaştığı çocukluk arkadaşı Benjamin, Helweg ve daha birçok insan hastane odasına doluşmaya başladı. Gece, saat bir, bir buçuk civarı kabuslarımdan sıyrılıyor ve ölümün ilk adımı (ya da küçük kardeşi) olan uykudan uyanıyordum. Hayat ırmağının hâlâ akmakta olduğunu gördüğümde de rahatlıyordum; dışarıdaki ay ışığı ağaçların arasından odama ulaşıyor, duvarda gölgeler çiziyordu; eşim biraz ötemde yatağında hafifçe soluyarak uyuyordu; koridorda hemşirelerin belli belirsiz ayak sesleri geliyordu ve tam karşımdaki duvar saatinin yelkovanı durmadan dönüyordu.

Yaratıcı düşünce ve eylem zamanıydı işte; ben morfinle uyuşturulmuş halde yaşam ve ölüm, hakikat ve hayal, uyku ve uyanıklık arasında gidip gelirken, karakterlerim de tek tek, kimi zaman da birlikte benimle sabahlıyordu. Onlardan en çok ikisi, yaşayan canlı halleriyle odamdaydı. Auerbach, kısa saçları hafif arkaya taralı, yüzünde görülebilir bir hüzün, topallayan sağ ayağını sürüyerek yanıma geliyor, sessizce yüzümü okşuyor, saatlerce oturduktan sonra gözleri dolduğunda da kalkıp, yine topallayarak, gidiyor ve pencerenin ötesinde kayboluyordu. Benjamin ise hep oturuyordu; ayak ayak üstüne atmış, elleri dizinin üstünde, dik saçları ve kalın bıyıkları darmadağınık, bir mercek gibi görünen gözlüklerinin gerisinden, hülyalı bakışlarla bana bakıyordu, – tek kelime etmeden, neler düşündüğünü, neler hissettiğini asla söylemeden.

4

Batı'da yaşamasına rağmen bir Doğulu olan, üstelik Kürtçe gibi dünyayla iletişim konusunda ciddi sorunlar yaşayan bir dille yazan bir yazar, bir Batılı olan ve Batı edebiyatı ve uygarlığının en temel eserlerinden olan Mimesis'i yazmış bir filolog'un hayat öyküsünü niçin bir roman haline getirmek ister? Bu roman projesiyle ilgili çalıştığım dönemde kimi gördüysem, açık ya da kapalı, bana bu soruyu sordu. Benimle ne ilgisi vardı? Oysa çok ilgiliydi, eğer gerçek anlamda Goethe'nin dünya edebiyatı hayaline inanıyorsak bir Doğuluyla bir Batılı yazar arasındaki ilişki önemli olabilir.

Peki ilişki ne? Niçin tutkuyla böyle bir roman yazmak istiyorum? Her şeyden önce Auerbach bir kaçak, kovalanan, horlanan ve tehdit edilen bir aydın, bir yazar. Auerbach'ın kaçaklığı da yaratıcı düşünce ve eyleme çok inanmış her sürgün aydını gibi lazlasıyla hazin ve acıklı. 1935'te, Marburg Üniversitesi'nde çok başarılı bir roman dilleri profesörüyken, yeni Nazi yasalarıyla, Musevi olduğu için, okuldan kovuldu. Çevresindeki vahşet çemberi daraldığında, dostu, meslektaşı Leo Spitzer'in yardımıyla, kaçıp Türkiye'ye sığındı ve aralıksız on iki yıl İstanbul'da sürgün hayatı yaşadı. Yasaklı bir profesör olarak (Türkiye'ye geldiğinde siyaset yapmayacağına, konuşmayacağına, yazmayacağına dair ona bir kağıt imzalattırıldı.) uzaktan, Nazi vahşetiyle, soyunun, yakınlarının nasıl yok edildiğini ibretle izledi. Şiddete, teröre, ırkçılığa ve soykırıma karşı edebi söze sığındı; tüm olanaksızlıklara rağmen Batı uygarlığını yaratan yazarlar, eserler üzerinde çalıştı ve ölümsüz eseri *Mimesis*'i yazdı. Doğu'nun önemli merkezlerinden İstanbul'da, referanslarından ve kendi özgün dünyasından uzak, Batı hümanizmasının temel eserlerinden birini yarattı.

Auerbach bir filologtu, her şeyin dille başladığına, iyiliğin de kötülüğün de başlangıcının dil olduğuna inanan, dilbilimini, edebi dünyayla, dostu Spitzer'le birlikte mucidi olduğu özgün edebiyat teorisiyle birleştiren bir filolog. Dante'ye âşık, Dante'nin sürgünde yeni bir edebiyat dili yaratmasına hayran bir edebiyat kuramcısı. Doğu'dan hüzünle Batı'ya bakan, Batı'nın entelektüel değer yargılarıyla Doğu'nun otoriter, totaliter ruh halini merakla gözleyen –yine dostu Spitzer'le– karşılaştırmalı edebiyatın ilk örneklerini sunan bir dünya vatandaşı.

Ne tür bir ilişki? sorusunun cevapları işte bunlar. Tümü de yazarlığımı yakından ilgilendiren vasıflar. Yani ayna, aynada görünen çehre; benden ve karakterlerimden izler taşıyan ortak yüz.

Stockholm'deki o meşum odada ve daha sonra Stockholm'den çok farklı, bana huzur, güç ve mutluluk veren Diyarbakır'daki hastane odasındaki günlerimde (yaklaşık dokuz ay), yazarlığıma ilişkin iki şeyin daha farkına vardım. İlki şuydu; ben karakterlerimi yaratırken, onların öykülerini anlatırken, esasında kendimi de yazmıştım. Onların öyküsü benim de öykümdü. Bu durum tam da bir mimesisti. Mimesis sözcüğünün babası Platon, sözcüğü hakikatin yansıması, taklidi, hakikate tutulan bir ayna olarak izah etmemiş miydi? "Devlet"te, Homeros ve ölümsüz eseri *Ilyada*'dan söz ederken şunu sormamış mıydı? "...şair bu sözleri söylerken, kendisi değil, bir başkasıymış gibi davranırsa nedir o zaman yaptığı şey?.." Mimesisti bu. Benim de yaptığımın bu olduğunu, ölümcül hastalık sayesinde öğrendim nihayet; "bir başkasının yerine geçmek, sözünü bir başkasının kişiliğine, elinden geldiği kadar uydurmak..."

İyice farkına vardığım ikinci şey ise şuydu; bugüne kadar hep mağlupları ve mağdurları yazmıştım. Bunların acılarla dolu öykülerini, yıkılan umutlarını, yaşadıkları sayısız hayal kı-

nklığını, çok azı gerçekleşen arzularını, binbir güçlükle diri tutmaya çalıştıkları aşklarını ve derin yalnızlıklarını anlatmıştım. Yavan, içinde bolca acıma duygusu ve hicran olan, sulu gözlü bir öykü olarak değil, mesafeli, acımasız bir anlatı olarak.

Bilinçli bir tercih, daha önce ustaca düşünülmüş bir yazarlık programı mıydı bu? Sanmıyorum.

Başta sözünü ettiğim Libération gazetesinin "Niçin yazıyorsunuz?" sorusuna cevap veren yazarların önemli bir bölümü, zevk için, ya da maddi veya manevi bir huzur, bir rahatlama, bir tatmin olma duygusu yaşamak için yazdıklarını söylemişlerdi. Kendileri için ya da sanat yapmak için (o ebedi sorun, *l'art pour l'art*) yazdıklarını söyleyen de vardı. Ben ise bu gruplara ait bir yazar değildim, bunu başından beri biliyordum. Yazarın önemli bir misyonu olduğuna, rafine bir estetik, dil ve anlatıyla okuyucuya (dolayısıyla insanlığa) hatırlatması gereken şeyler olduğuna inanan biriydim. Ama konularımı ve karekterlerimi belirlerken sadece mağlupları ve mağdurları yazacağımı planladığımı hatırlamıyorum. Edebi bir anlatı ile bir mesele (veya davanın) izahı arasındaki farkı da az çok bildiğim için özellikle bir kategoriyi seçip anlatmak gibi bir tutkum olmadı.

Ancak, anladığım kadarıyla bu durumun da nedeni aynıydı; ben, bana benzer karakterleri yazmıştım. Ben bir mağlup ve mağdurdum; bir öteki ve barbardım; bir yabancı ve sürgündüm. Yazdığım ve yazmayı düşündüğüm karakterler de böyleydi işte/Ben onlara hükmetmeye çalışırken, onlar çoktan beni etkileri altına almış, kaderimi kendi kaderlerinin bir parçası haline getirmişlerdi./

Karakterlerin yazara hükmetmesi, yazarın menzilinden çıkıp kendi başına buyruk hale gelmesi normal bir yazar için tehlikeli olabilir. Ama benim durumumdaki bir yazar için bu,

tamamıyla bir güç kaynağıydı. Yaratıcı yazma eylemi elbette beni mutlu ediyordu ancak yazarken zevk almıyor, acı çekiyordum ve bu acı bana güç veriyordu; neredeyse yazma eyleminin dinamosuydu bu acı.

Karakterlerimin gölgelerle dolu çehrelerinden bir çehre olarak, sürekli hatırlamak, sürekli hafızanın derinliklerine inmek, sürekli artık kimselerin açıp bakmadığı tozlu arşivlerin labirentlerinde dolaşmak, sürekli tüm bir geçmişi yakalamak, onu bildiğimizden farklı biçimde yeniden kurmak, mezara gömülmüş hakikatlere uygun yeni bir hafıza yaratmak, sürekli unutulmuş olanları unutulmuş sözcüklerle anlatmak gerekiyordu.

Gılgamış, Homeros, Ovidius, Virgilius ve Dante'den bu yana anlatının esas sorunsalı bu değil miydi? Kürt dengbêjleri yüzyıllardır bunu yapmıyor muydu? Ben bir dengbêjler çocuğuydum; alçak kaderime başkaldırırken onlara sığındım ve şimdi yazarlığımda da onlara layık olmak zorundaydım. Ölü ama yaşayan eserleriyle ölümsüz olan ustalarıma tutkulu bağlılığım, kapkaranlık bir ortamda sürdürmeye çalıştığım yazarlığımın yolunu aydınlatıyordu işte. Onların her zaman ilgi çekici, berrak, akan bir şelale gibi saf, güçlü, kusursuz sözcükleri, cömertçe, neyi ve kimleri yazmam gerektiğini bana sunuyordu işte; dünya edebiyatının en mükemmel karakterleri Gılgamış, Hektor, Aenas, Don Kişot ve ötekiler birer mağlup değil miydi? Dengbêjlerin çok severek söyledikleri kadim destanların kahramanları Memê Alan, Siyabendê Silîvî, Cembeliyê Hekarî birer mağlup değil miydi?

Ve topyekün dünya edebiyatı, insanlığın bu en görkemli mirası, sesi kısılanların sesi değil miydi acaba?

Ruhları bir deprem gibi sarsan sağlam ve güçlü yazarlar, kendilerini, Tanrı gibi olmasa bile, Tanrı katında bir nebi gibi hissederler ve haysiyetin doruğu bu yoğun duyguyla anlatıları-

nı kurarlar. Sözgelimi Tolstoy, yakın zamandan Mann, Musil, Proust, Faulkner, Camus, Canetti, Kemal böyle yazarlardır Onlar, tıpkı Zeus ve öteki Tanrılar'ın, İda Dağı'nda Troia Savaşı'nı (farklı isimlendirmelere karşı Troia kazılarının lideri rahmetli profesör Korfmann'ın tüm dünya dilleri için önerdiği isim buydu, Troia) yönetmeleri gibi, anlatılarını bir ilaha benzer biçimde, yücelerden kurarlar. Bir yazar olarak benim durumum ise çok farklı; ben Akhilleus'un kılıç darbeleriyle katledilmiş Hektor'un rencide edilmiş yerdeki cesedinin tere, kana, kuma ve toza bulanmış belli belirsiz gölgesiyim. Kendimi hep böyle hissettim; en altta, maglup ve magdur. Gücüm de hep bu oldu.

Magluplar ve magdurlar... ve onların isimlerinin bile anımsanmasına, ölülerinin bile kutsatmasına müsade etmeyen galipler. İşte tarihin zalim ve ahlakdışı akışı; tüm zamanların insanlığı boğan en yaman, korkunç karşıtlığı.

Galipler, ez azından benim bildiğim, gördüğüm, insana yakışmayan bir kaderi bana reva gören galipler. Kibirleri, mağruriyetleri, resmi yalanları, rahatlıkla tüm tarihi kendilerine göre revize edebilecek cesaretteki sahtekarlıkları, kof böbürlenmeleri; iktidara, silaha, zorbalığa, militarizme tapan inanılmaz acımasızlıkları ve düşkünlükleri; bir çırpıda binlerce korumasız, savunmasız aydını köşe başlarında "faili meçhul"lerle katledip ortadan kaybolacak düzeydeki pervasızlıkları ve kalleşlikleri; komploları, suikastleri, terörleri, "namus, şeref, onur" diyerek başkalarının namus, şeref ve onurlarıyla oynamayı âdet haline getirmiş, her türlü edep, uygarlık ve zevkten yoksun, kıyıcı ilkellikleri; şana, şöhrete ve iktidara duydukları sonsuz açlıkları; ar, haya ve utanç duygularından tamamıyla arınmış –kendilerine göre şaşaalı ve görkemli– iğrenç yaşam tarzları; hayal ürünü, basit, yavan rivayetlerden inşa edilmiş.

kendilerinin bile inanmadığı ama gıdıklayıcı ikbal kapılarını açan resmi ideolojileri, ötekine karşı kin ve nefret üzerine kurulu çılgın ultra-milliyetçilikleri; hukuk diye yutturdukları kirliliği, zulmü, otoriter-totaliter zihniyeti ve yaratılan gülünç resmi mitleri koruyan köhne kalkanları; yalanların ve riyakarlığın yarattığı derin ahlaki çöküntü ve "muhteşem, her şeye muktedir" bir yalanlar hükümdarlığı...

Bir de ötekiler, yani mağluplar ve mağdurlar, yani tarihin ve tüm zamanların öznesi oldukları halde isimleri, cisimleri okunmayanlar. En azından benim bildiğim, tanıdığım ve yarattıklarım; anlaşılması güç, tuhaf ama asla mağlup olmayan gururları, ilk fırsatta hemen başkaldıran onurlu duruşları; Nuh Nebi'den devraldıkları, onlardan olmayanların farkına bile varmadıkları tevekkülleri, Eyyüp Nebi'den onlara miras kalmış sınırsız sabırları ve İbrahim'in nefesiyle kutsanmış mucizevi tahammülleri; bizim, yani insanlığın yitirdiği en önemli erdemlerin, adalet, vicdan, merhamet duygusunun gerçek sahipleri; toprağa, doğaya ve insana karşı şefkatin asıl sakinleri; kendileri dışında hiç kimsenin ama özellikle de galiplerin asla kavrayamadıkları ötekiye ait, gizliliğe mahkum garip yaşam tarzları, onlara hep güçlü bir direnme duygusu veren dilleri, sesleri, fısıltıları, efsaneleri, destanları, rivayetleri, sırları, mitleşmiş şahsiyetleri, vakaları, hatta aşırı dedikoduları, fıskosları, bitmez tükenmez iç kavgaları...

Mağluplar; mağlup oldukları halde asla kontrol edilemeyen ve galiplerden her zaman nefret eden muzaffer; tarihten kovuldukları ve her nasılsa isimleri geçtiğinde hain, eşkıya, çete, düşman, barbar diye sıfatlandırıldıkları halde huzursuzluklarıyla resmi tarihleri hep huzursuz eden, zamanın tecrübeli egemenleri.

Mağluplar; insanın iyi olduğuna inanan, ığrenç koşullara,

alçak kadere kızan, her zaman bir biçimiyle kesintisiz ama çoğu kez nafile bir başkaldırı içinde olan ve başkaldırılarıyla, çektikleri acılarla bize kim olduğumuzu, nasıl davranmamız gerektiğini hatırlatan insanlar.

Benim insanlarım, benim karakterlerim; beni ben yapan ustalar. Hastalığımda ünlü vefalarıyla hep benimle olan vefakarlar.

Bir keresinde, Stockholm'deki o ölüm odasında, geceleyin, on civarında birdenbire ölüm meleğini karşımda gördüm, elini bana uzatarak "Haydi," dedi, "gitme zamanı." Karşımdaki ne de olsa bir melekti; üstelik en zor işi, mutlak ilahi tecelliyi yerine getiren bir melekti. Onu kırmam mümkün değildi, onun elini tutmak için sükunetle yatağımda doğrulmaya çalıştım; kendimden geçip bayıldığım andı bu. O an, hatırladığım, en son duygum şuydu; ölüyordum işte, varoluşun öteki tarafına göçüyordum ama müsterihtim hatta mutluydum. Çünkü çocuklarıma, yakınlarıma, dostlarıma, halkıma ve dünyanın her tarafındaki okuyucularıma bana yakışan karakterleri miras bırakıyordum.

İşte size kısa bir yaşam öyküsü... 1940'da, Nazi vahşetinden kaçarken, Fransa-İspanya sınırındaki dağ köyü Portbou'da intihar etmek zorunda kalan Benjamin'in, ölümünden sekiz yıl önce, bir dostuna yazdığı mektupta, kendi hayatına ilişkin söylediği şu sözlere çok uygun bir yaşam öyküsü; "küçük ölçekli zaferler, büyük ölçekli mağlubiyetlerle" geçen bir hayat.

Goethe'den bu yana ünlü şu anekdotla bu yaşam öyküsünü bitireyim artık. Adamın biri, bir şehre gelip bir hana yerleşir. Han sakin, adam huzurludur; iştahla akşam yemeğini yemektedir. Ancak adamın tüm huzurunu kaçıran bir şey olur; birdenbire ölüm meleğini karşısında görür. Adam çok korkar, hemen kalkar, eşyalarını toplayıp hanı ve şehri terk eder. Uzak

bir şehre gider ve yine bir hana yerleşir; huzurunu tekrar bulmuştur. Ama orada da yemeğini yerken yine birden ölüm meleği ortaya çıkar ve doğrudan doğruya adamın masasına gelir, "Haydi gidiyoruz," der.

"Ama öteki şehirde, o handa da görüşmüştük," der adam hayretle, "o zaman bir şey söylememiştin."

"Evet," der ölüm meleği, "seni orada gördüğümde ben de hayret etmiştim. Çünkü bizim randevumuz orada değil, buradaydı."

Ben ise iki konuda kararlıyım; bir, ölüm meleğinden kaçmayacağım, iki, korkular içinde onu da beklemeyeceğim. Çünkü dolma kalemimle canlanacak karakterlerim çalışma odamda beni beklemekte, biraz daha iyileşip, en kısa zamanda onlara dönmek istiyorum.

Milliyet Sanat, Eylül 2007

NOTLAR

1. Bu metin, 17 Şubat 2007 tarihinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi'ndeki "Mehmed Uzun'un Anlatısı" isimli uluslararası sempozyumun kapanış konuşmasının notlarından derlenmiştir.

2. Umarım bir gün "Hêviya Auerbach"ı yazarım. Onu yazdığımda romanın arka sayfasında, değerli katkılarından dolayı teşekkür etmem gereken çok insan olacak. Ancak şimdiden ikisine teşekkür etmek istiyorum; 1940'lı yıllarda İstanbul Üniversitesi'nde Auerbach'ın asistanlığını yapmış Prof. Süheyla Bayrav ve Auerbach uzmanı Alman Prof. Martin Vialon.

Sözün Onuru İnsanın Onurudur...

1

Bu konferansın bugün burada, Diyarbakır gibi fazlasıyla acı çekmiş bir şehirde gerçekleşmesi bana William Faulkner'ın, tüm yazarlığı boyunca hep ırk ve etnik çatışmaları, önyargıları, tutucu insan davranışlarını sorgulamış olan bu Amerikalı modern roman yazarının 1949'da yaptığı bir konuşmasını hatırlatıyor. Modern edebiyat tarihi açısından da önemli olan o konuşmasında Faulkner şunları söylüyordu;

"İnsan ölümsüzdür, bütün yaratıklar arasında yalnız onun tükenmez bir sesi olduğu için değil, gönlü olduğu için, ruhunda şefkat ve fedakarlık, sabır ve dayanma gücü bulunduğu için. Şairin ve yazarın ödevi işte bunları yazmaktır."

Diyarbakır, gönlü olan bir şehirdir; ruhunda şefkat ve fedakarlık, sabır ve dayanma gücü olan, tükenmez bir sese sahip insanların yaşadığı bir şehirdir. Ve bu tür uluslararası dil, edebiyat ve kültürel diyalog konferanslarına fazlasıyla muhtaç, fazlasıyla layık, vakur bir şehirdir.

Uluslarası Pen Kulübü ve Unesco'nun yönetiminde ve Türkiye-Kürt Pen Kulüplerinin katılımıyla gerçekleşecek bu konferansın Diyarbakır'da olması, tamamıyla Faulkner'ın sözünü ettiği insani şefkat, fedakarlık, sabır ve dayanma gücünün bir göstergesidir; bundan beş, on yıl önce, bırakalım böyle bir konferansı Diyarbakır'da gerçekleştirmek, hayal bile etmek mümkün değildi. Ama şimdi, insan sabrı ve dayanma gücünün sayesinde Diyarbakır'da belki de şehrin tarihinde ilk uluslararası söz, anlatı ve diyalog konferansı gerçekleşiyor.

Niçin durum böyle? Hem bu soruyu cevaplandırabilmek hem de nerede olduğumuzu daha iyi anlamak için Diyarbakır'ın yakın tarihine kısaca değinmekte yarar var. Dünyanın en eski şehirlerinden olan ve *Tevrat*'ın kadim nehirlerinden Dicle'nin kıyısında kurulan, sayılamayacak kadar çok uygarlığa, dile, dine, kimliğe, kültüre ev sahipliği yapmış Diyarbakır, ne yazık ki, son yüzyıllık modern tarihinde neredeyse hep bir sıkıyönetim rejiminin zor ve baskısı altında yaşadı. Ölüm, cinayet, kırım, zorbalık, göç bu şehrin kaderi oldu.

Birinci Dünya Savaşı sıralarında bu şehrin içinde ve çevresinde yüz elli bin civarında gayrimüslim Ermeni, Asuri, Süryani, Keldani, Nasturi, Yakubi, Yezidi yok edildi. (Bu bilgi, resmi bir bilgidir; o dönemdeki Osmanlı yönetimini elin-

de bulunduran İttihat Terakki paşalarının en eli kanlılarından biri olan o zamanki Diyarbakır valisi Reşit Paşa'nın verdiği bilgidir.) 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra baş gösteren Kürt direnişinin liderleri (yaklaşık elli kişi) 1925'te bu şehrin en kalabalık meydanlarından birinde idam edildi. O günden sonra da Diyarbakır ve çevresi bir nevi askeri-sivil sıkıyönetim rejimi olan *Bölge Müfettişliğiyle* idare edildi; bölgenin dili olan Kürtçe yasaklandı, aydınlar ve egemen aileler sürgüne gönderildi, cezaevleri her zaman muhaliflerle doldu. 1960 yılında bir askeri cunta yönetime el koyduğunda, cuntanın baskılarından payını alan ilk yer yine bölge oldu ve sürgünler, tutuklamalar, baskılar alabildiğine şiddetlendi. 1971 yılında yeniden tekrarlanan askeri cuntanın ilk kurbanı da yine Diyarbakır oldu; biraz ötemizde başlayan askeri garnizonun ortasında bir askeri tutukevi inşa edildi, askeri sıkıyönetim mahkemeleri oluşturuldu ve ben de dahil binlerce muhalif aydın, yazar, gazeteci, işçi, köylü, bey, aşiret reisi tutuklandı, yargılandı ve ağır cezalara çarptırıldı. Ordunun iktidara el koyması geleneği sürdü, 1980 yılında yeni bir askeri cunta oldu ve 1971'deki uygulamalar tekrarlandı; ama bu kez aklın alamayacağı oranda şiddetle, ölümün bile artık arzulanacağı oranda aralıksız. Şehrin varoşlarında yeni bir askeri cezaevi bu bölgenin en güzide aydınlarından yüze yakını o cezaevinin sayısız mahzen ve hücrelerinde işkenceyle öldürüldü, binlercesi sakat bırakıldı, on binlercesi tutuklandı ve işkence gördü. Ve bölge hızla bir iç savaşa doğru gitti. İç savaş döneminde de Diyarbakır, tamamıyla bir hayalet şehir haline geldi; her gün beş, on aydın, öğretmen, sendikacı, doktor, avukat, gazeteci, esnaf, işçi *faili meçhul* diye adlandırılan organize suikastlerle öldürüldü. O faili meçhul cinayetler döneminde, 1972'de, askeri cezaevin-

de, yasaklı dilimin okuma yazmasını bana ilk öğreten, bu konudaki ilk hocam yazar Musa Anter de, yetmiş altı yaşında, bir gece yarısı, bu şehrin varoşlarındaki karanlık bir sokakta vahşice öldürüldü.

Bu haliyle Diyarbakır, tümden mazlumun şehridir; gadre uğramışlann, kendisini ifade edemeyenlerin, acısını, hüznünü anlatamayanların merkezidir. Özellikle iç savaştan sonra dengesiz biçimde hızla büyüyen bu şehrin sorunları, nüfusundan da daha büyük; işsizlik oranı %75 civarındadır, okuma yazma bilmeyenlerin oranı %60'lardadır, şehre yığılmış insanların oluşturduğu varoş semtler tam bir felakettir, şehirleşme çarpık ve düzensizdir, belediyelerin büyük fedakarlıklarla gerçekleştirmek istedikleri projeler, önyargılı merkezi sistemin direnişine takılmaktadır, salgın hastalıklar, fuhuş, soygun, cinayet, dilencilik, yoksulluk önü alınamaz biçimde gelişmektedir.

On bin yıldan bu yana, bölgenin önemli bir ekonomik, kültürel, sosyal cazibe merkezi olan Yukarı Mezopotamya'nın incisi Diyarbakır, bugün bu halde işte. Ve bugün bir mucize olarak değerlendirilebilecek konferansımız burada gerçekleşiyor; bu adımı, Diyarbakır ve bölgenin artık makus talihini geride bırakmakta olduğuna da yorumluyorum. Bu oranda uluslararası aydın ve bilim adamının, Kürt ve Türk yazar ve şairinin burada buluşmasını ciddi bir değişim olarak duyuyor ve yaşıyorum.

2

Diyarbakır'la ilgili kısa bilgiler vermemin nedeni sadece Diyarbakır'ı anlatmak değil; Diyarbakır'ın durumu, yaklaşık olarak bölgenin bütün diğer şehirleri için de geçerli. Biraz

ötemizde akmakta olan Dicle Nehri, Cizre, Musul-Ninova, Samarra, Ur, Bağdat'ı ziyaret ederek Basra'nın aşağılarında, Fırat Nehri'yle birlikte denize dökülmektedir. Yaklaşık yüz kilometre batımızdan aşağılara doğru akmakta olan Fırat Nehri ise Suriye topraklarından geçip Babil'e ulaştıktan sonra Dicle'yle aynı kaderi paylaşmaktadır. Çoğu Diyarbakır'a benzeyen Mezopotamya'nın en önemli şehirleri genellikle bu iki nehrin civarındadır. Ancak bu iki kadim nehrin sosyal, siyasal, kültürel etkisi, sadece Mezopotamya'yla sınırlı değil, Beyrut'tan Tahran'a kadar tüm Ortadoğu'yu kapsamaktadır. Tüm bölgedeki şehirlerin kaderi, sanki nehirlerle söz birliği etmiş gibi aynı; Diyarbakır, Hama, Humus ve Halep'ten Bağdat, Tahran, Isfahan ve Kabil'e kadar öteki şehirlerin de aynasıdır. Diyarbakır'ın makus kaderi, onların da kaderidir.

Bu ortak kaderin en belirleyici özelliği, gerçek anlamda renkli, çok kültürlü, çok dilli, çok dinli olmalarına rağmen şehirlerin uzun zamandan beri yoksul düşmüş, tutsak şehirler olmasıdır. Kimin tarafından tutsak edilmiş bu şehirler? Totaliter rejimler, anti-demokratik siyasetler, benmerkezci ideolojiler, dinci fanatikler, ultra-milliyetçi generaller, bayağı vatanseverler, sahtekar dava şefleri, mazlumun kurtuluşunu terörde gören faşizan, karanlık hareketler, ucuz siyaset erbapları ve dini, imanı para olan tüccarlar tarafından. Bir gerçeği çok açıklıkla ifade etmek gerekiyor; bu haliyle bölge, bugün, tüm dünyanın en karanlık coğrafyasıdır.

Bu durumla ilgili binlerce somut örnek vermek mümkün ama gereksiz; bugün, tüm bölge sanki lanetlenmiş durumda, sanki lanet bölgenin kaderi olmuş.

Söz konusu bu tutsaklığın kurbanı sadece gerçek değil; evet, bölgede gerçekler katledilmiş ve yerine yalan, resmi gerçekler geçirilmiş durumda. Ama belki de bundan daha

önemli bir başka kurban var; söz, anlatı, kültür mirası, diyalog. Şehirlerin tutsaklığı, sözü, anlatıyı, tüm dil, din ve uygarlıkları kapsayan kültür mirasını ve diller, dinler, kültürler arası diyaloğu da tutsak etmiş durumda. Söz, anlatı ve diyaloğun beşiği olan bu topraklarda, sözün, anlatının, kültürün ve diyaloğun bu hale gelmesi ise tek kelimeyle korkunç.

Gılgamış destanından Nuh'un Tufanı'na, *Tevrat*'tan *Kuran*'a kadar insanlık için temel olan tüm söz ve anlatıların membası olan bölge, bugün kendisini ifade edemiyor; bölgenin bereketli topraklarından doğmuş sözler ve anlatılar, yaratıcı, evrensel bir yapıt olarak bize ulaşamıyor, dünya edebiyatını zenginleştiremiyor ve onun ayrılmaz bir parçası olamıyor. Bölgeyi ve bölgenin şehirlerini tutsak almış güçler, elbette birbirlerinden çok farklı ama şaşmaz biçimde ortak özellikleri de var; tahammülsüz ve totaliterdirler, ötekilere karşı kibirli ve magrurdurlar, ötekinin kendisini serbestçe ifade etmesini sevmiyorlar, söz, anlatı ve düşünce özgürlüğünden nefret ediyorlar, akıl almaz bir zeka ve kurnazlıkla yarattıkları yasak, sansür, engel, önyargı ve düşünsel, duygusal kodlarla kendi yalan ve çoğu zaman ego-etno merkezci gerçeklerini mutlak gerçek olarak sunuyorlar ve herkesin mutlaka bunlara uymasını emrediyorlar. Ve bunlara uymayanları, akıl almaz yöntemlerle, en sert biçimde cezalandırıyorlar.

Tüm bölgedeki egemen anlayış ne yazık ki şu; "ötekini yok etmek, farklı olana tahammül etmemek, egemen olanı ebedi ve mutlak görmek herkesin buna itaat etmesini sağlamak, gerçeği bu arzuya uygun yeniden uyarlamak, geçmişi değiştirmek, mutlak bir egemenlik-bağlılık yaratabilmek için ideolojik eğitime, propagandaya, yeni bilgiye ağırlık vermek. Böylelikle de bireyi öldürmek, bireyin yaratıcı, özgün hasletlerini yok etmek. Ve bireye ait öyküyü, anlatıyı imha ederek, mut-

lak ideolojinin, devletin, rejimin, siyasetin, örgütün, liderin yalan anlatısını, manipülatif yorumunu egemen kılmak..."

Bugün bölgede egemen olan ölçüler, şefkat ve fedakarlık, vicdan ve merhamet, acıma ve adalet, sevgi ve saygı, eşitlik ve özgürlük değil, tersine, tüm bunlara karşı olan ve bireyi, bireyin hak ve hukukunu, kendisini ifade edebilmesini engelleyen şeylerdir. Bugün bölgenin en fazla ihtiyaç duydukları ise şunlardır; demokrasi, insan hakları, söz ve düşünce özgürlüğü, bireyin kendisini özgürce ifade edebilme olanağı, bireyi zincirlemiş izolasyon, tutuculuk duvarlarının kırılması ve bölgenin uygar, demokratik dünyayla birleşmesi. Yani bölge, insanı insan yapan, insanlığı bugünlere ulaştıran ve insanlığın şaşmaz gerçeği olan ölçüleri, erdemleri arzulamaktadır.

Tüm bölgenin ilgiye, desteğe, ilişkiye ve diyaloğa çok ihtiyacı var.

Aidiyeti ne olursa olsun, bölgede kendisini ifade etmekte güçlük çeken bireyin uygar, demokratik ve insani erdemlere ilişkin güçlendirilmesi, teşvik edilmesi, desteklenmesi gerekli. Sözgelimi bireyin tutsaklıktan, lakaytlıktan, umutsuzluktan ve cehennemi koşulları kabullenmekten kurtulması konusunda bölgeyle birlikte olmak, bölgedeki bireyi dinlemek, onun acı ve kederini paylaşmak gerekli. Bireyin insan onuru ve insanın en temel varlığı olan sözün onuru konusundaki direniş ve başkaldırısını desteklemek, bireyi daha özgür ve saygın hale getirecek demokratik girişimlere sempatiyle bakmak, bireyin hak, hukuk, değer, haysiyet, sevgi, vicdan, merhamet, tahammül, dostluk, diyalog arayışlarına yardımcı olmak önemli bir görevdir.

Hiç kimse bunu bir görev olarak kabul etmese bile biz yazarlar, akademisyenler, yayıncılar, çevirmenler, sanatçılar bunu görev kabul etmek zorundayız. Çünkü bizi öteki herkesten

ayıran bir özelliğimiz var; söz ve anlatıya ilişkin onurun insanın onuru da olduğunu her koşulda bilmek durumundayız.

Bu nedenle de konferansımızı önemli bir başlangıç olarak görüyorum.

3

Uzun yıllar önce Goethe söz ve anlatı dünyası için çok önemli olan bir konsepti bize sundu; dünya edebiyatı. Tüm evreni, tüm dilleri, dinleri, uygarlıkları, sözleri, anlatıları, kültürleri kapsayan evrensel bir edebiyat. Dünyanın bir ucundan öteki ucuna ulaşan renkli bir söz, anlatı gökkuşağı. Yeni bir asrın ve bin yılın başlangıcı olan zamanımızda, Goethe'nin bir vasiyet olarak da düşünülmesi gereken bu arzusunu yeniden hatırlamamız gerekli. Belki de her zamankinden daha fazla olarak; çünkü kimi felaket telalları, yeniden, Doğu ile Batı'nın asla birleşmeyeceğinden söz ediyorlar. Kimileri de var olan çatışmaların bir uygarlıklar, dinler, kültürler çatışması olduğunu iddia ediyor.

Bugün bölgemizi kasıp kavuran tüm bu çatışmalar, kavgalar, istilalar gerçekten de bir uygarlıklar, dinler ve kültürler çatışması mı? Elbette değil; yine herkesten fazla biz bunun cevabını biliyoruz. Eğer gerçekten bir diller, dinler, kültürler ve uygarlıklar çatışması söz konusu olsaydı biz asla evrensel bir söz ve anlatı dünyasına sahip olamayacaktık. Biz kendi kötülüklerimizi dillere, dinlere, uygarlıklara yükleyemeyiz. Diller, dinler ve uygarlıklar dünyanın en şefkatli, hoşgörülü, ötekini kucaklamaya hazır varlıklarıdır. Onları kin ve nefretin aracı haline getiren biziz, bizim çılgın hayallerimiz, ütopyalarımız, ideolojilerimiz ve siyasetlerimizdir. Şunu biliyoruz; Mezopo-

tamya'daki sözlü anlatı olmasaydı *Gılgamış* destanı yazılamayacaktı. *Gılgamış*'taki tufan öyküsü olmasaydı, Nuh Tufanı *Tevrat*'a geçmeyecekti. *Tevrat* yaratılmasaydı *İncil* ve *Kuran* da olmayacaktı. Mezopotamya'da yaratılan söz ve anlatı geleneğinin Batı'ya yansımasını da bir düşünün; Mezopotamya anlatı mirasını öykülerine yediren Homeros, Homeros'un bıraktığı yerden devam eden Ovidius ve Virgilius, özellikle bu üç edebi sesi rehber kabul eden Dante, Grek ve Latin anlatı geleneklerini kendi dillerine aktaran Cervantes, Shakespeare, Goethe, Hugo, Tolstoy ve edebiyatın ölümsüz modern eserlerini bu mirasın üzerinde inşa eden Kavafis, Proust, Joyce, Mann, Broch, Eliot, Perse, Seferis, Hikmet, Johnson, Ahmed Shamlou ve daha sayılamayacak kadar çok yazar, şair.

Tüm dilleri, bölgeleri, kültürleri kapsayan bu bütüne biz bugün Dünya Edebiyatı Tarihi diyoruz. Ve bu tarihe yakından baktığımızda şaşmaz bir gerçeği tüm çıplaklığıyla görüyoruz; dil, söz, anlatı ve kültür mirası evrenseldir. Tüm çatışmalara, kin, nefret ve önyargılara rağmen evrenseldir. Böylesi görkemli ve zengin bir tarihi yaratan ise diller, dinler, söz ve anlatılar arasındaki verimli ilişki ve yaratıcı diyalogdur. Bu nedenle var olan çatışmaları, kültür ve uygarlıkların değil, ideoloji ve siyasetlerin çatışması olarak görmek gerekiyor.

Ancak acı bir gerçek de var; bugün hâlâ yanı başımızda süren bu çatışmalar dilleri, dinleri, kültürleri ve uygarlıkları birbirinden uzaklaştırıyor. Dünyanın bu bölümünü yalnızlığa itiyor. Herkesin ama herkesten fazla bizim, sözün ve anlatının gücüne inanmış, yarattığı söz ve anlatıyla insanın duygu ve düşünce dünyasını genişletmiş, geçmişe ilişkin bir hafıza yaratmış, bireyin uğradığı felaketleri edebileştirmiş, Faulkner'ın deyimiyle insanın ruhundaki şefkat ve fedakarlığı, sabır ve dayanma gücünü yazmayı ödev bilmiş sanatçıların

bu çılgın düşmalığa karşı durması gerekiyor. Bu nedenle de biz Goethe'nin vasiyetini her yerde dile getirmek zorundayız. Ve elbette sadece dile getirmek değil bu vasiyetin gerçekleşmesi için de çabalamak zorundayız.

Bir dünya edebiyatı, gerçekten de tüm dünyayı kapsayan bir dil, söz ve anlatı diyaloğu ve birliğiyle mümkündür. Hangi nedenle olursa olsun dünyanın bir bölümünü görmezlikten gelerek, özellikle tarihin ve zamanın dışına düşürülmüş dilleri, geçmişleri, zamanları ve mekanları unutarak bunu gerçekleştirmek olanaksızdır. Dünyayı ve özellikle bulunduğumuz tüm bölgeyi bir kin ve nefret mekanı haline getirenler gibi sahtekar ve ikiyüzlü davranamayız; eğer gerçekten sözün onuruna inanıyorsak ve bunun da insanın onuru olduğunu söylüyorsak, o zaman evrensel bir edebiyat dünyası için çalışmak zorundayız.

Eminim, Goethe ünlü arzusunu dile getirirken dünyanın bu taraflarındaki edebiyat geleneğini, kültür mirasını, klasik şairleri ve Hafız'ı da düşünüyordu. Hafız'ı örnek alarak bir divan yazan Goethe'nin samimi olduğuna ve tüm dünya dillerini, dinlerini, söz ve anlatılarını düşünerek evrensel bir edebiyatı düşlediğine çok inanıyorum. Goethe'nin samimiyeti ve yarattığı edebi eserlerle ispatladığı önyargısız entelektüel dürüstlüğü bugün için de çok zorunludur.

4

Buradan birkaç yüz kilometre ötedeki Hafız'ın ülkesi bugün tahammülsüz, karanlık bir rejimin tasallutu altında; o ülkede yazarlar masum bir yazarlar birliği kurmak istedikleri için öldürülüyorlar, muhalif yazar, şair ve aydınlar ünlü

Evin Cezaevi'nde işkenceyle boğuluyorlar, yurtdışındaki muhalif aydınlar bile bu terörden kurtulamıyorlar ve gönderilen özel katiller tarafından katlediliyorlar. Tüm bölge için geçerli olan Hafız'ın ülkesindeki durum, bir ilk adım olarak gördüğüm bu konferansın ne kadar önemli olduğunu bir kez daha bize gösteriyor; Diyarbakır'ı, Hafız'ın güzel şehirleri Tahran, Şiraz, Tebriz, Mahabat ve tüm bölgenin öteki şehirlerini kendi mekanlarımız olarak görmeden, bölgede çok zor durumda olan söz ve anlatıyla, birey ve aydınla dayanışmanın ötesinde, bütünleşmeden Dünya Edebiyatı duygu ve düşüncesinin bir düş olarak kalacağını bilmek zorundayız.

Bölgenin kendisini ifade etmesi, tüm kötülükleri anlatması, geçmişiyle yeniden buluşması, dilini, sözünü ve anlatısını temizlemesi, dinamik ve modern hale getirmesi, bunları dünyaya ulaştırması, sadece bölgenin değil, bizim de görevimizdir. Bu nedenle bu konferansın gerçekleşmesini başaran Uluslarası Pen Kulübü'ne, Unesco'ya, Kürt ve Türk Pen kulüplerine ve konferansa cömertçe ev sahipliği yapan Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'ne teşekkür ediyorum; onların sayesinde modern tarihte ilk kez Kürt ve Türk dilleri, edebiyatları, yazarları, aydınları, böyle samimi ve dostça bir atmosferde, kin, nefret ve önyargılardan uzak, görüşecek, konuşacak ve verimli bir diyalog içine girecekler. Bu diyalogun bölgenin öteki yörelerini, şehirlerini, dil, edebiyat ve aydınlarını da doğrudan etkileyeceğine ve bu tür çabaların hızlanarak artacağına, tüm bölgeye bireyin hak ve hukuku, sözün ve insanın onuru konusunda umut verici rüzgarlar estireceğine eminim.

Çok sağolun.

21 Mart 2005 – Diyarbakır

NOT

21-24 Mart tarihleri arasında, Uluslararası Pen Kulübü'nün düzenlediği Kültürel Farklılık (Cultural Diversity) konferansının açılış konuşması (Key-note speech).

Uygarlıklar Diyaloğu ve Özgürlükler

1

Türkiye-Avrupa Birliği-Kürtler konusuna herkes kendi penceresinden bakıyor. Ben de konuya bir uygarlıklar diyaloğu ve özgürlükler sorunu olarak bakmak istiyorum.

Uygarlıkların diyaloğu ve özgürlüklere ilişkin, dünden bugüne, binlerce örnek vermek mümkün. Ama ben, bir edebiyat yazarı olarak, farklı, edebi bir örnek vermeyi arzuluyorum. Şu sıralar bir roman üzerinde çalışıyorum. Kürtçe yaz-

dığım bu romanın ismi, *Hêviya Auerbach*. Yani *Auerbach'ın Umudu*. Tahmin edileceği gibi Auerbach, Batı edebiyat tarihinin en önemli yapıtlarından *Mimesis*'in yazarı Erich Auerbach.

Doğu'ya ait bir dille, Kürtçe ile Batı edebiyat tarihinin düşünürlerinden birinin öyküsünü yazmak? Sürekli uygarlıkların çatışmasından söz edilen günümüzde, olağan olmaktan uzak bu durumu biraz anlatmak zorundayım.

1892'de Berlin'de doğan dilbilimci ve edebiyat tarihçisi Auerbach, bir Almanya Musevisiydi ve Nazilerin iktidara gelmesinden sonra Almanya'yı terk ederek sürgüne gitmek zorunda kaldı. 1935'te Nazilerin 'Germen kanını korumak' için çıkardıkları ırkçı 'Zum Schutz des deutschen blutes' yasasından sonra Auerbach, Roman dilleri ve edebiyatları profesörü olarak çalıştığı Marburg Üniversitesi'nden kovuldu. Büyük bir gürültüyle, hızla yaklaşan Nazi vahşetinden canını kurtarabilmek için de Türkiye'ye, İstanbul'a kaçtı.

O zamanlar Türkiye Cumhuriyeti de, Cumhuriyet'in kurucusu ve mutlak şefi Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde bir Batılılaşma çabası içindeydi. Bu çabaların bir parçası olarak, İstanbul'da, Osmanlı döneminden kalma eğitim merkezi Dar-ül-Fünun kapatılarak yerine İstanbul Üniversitesi kuruldu. Nazilerden kaçan birçok Musevi kökenli bilim adamı o yeni üniversitede çalışmaya başladı.

Auerbach, Almanya'dan tanıdığı dostlarının yardımıyla, ailesini alarak, politik bir sığınmacı olarak, Türkiye'ye gitti ve İstanbul Üniversitesi'nin Garp Filolojileri bölümünde profesörlük yapmaya başladı. Auerbach da, tıpkı öteki politik sığınmacılar gibi, Türkiye'ye yerleştiğinde, resmi bir belgeyi imzalamak zorunda kaldı; Türkiye'de yaşadığı sürece asla politika yapmayacaktı, açıklamalarda bulunmayacaktı, Tür-

kiye'nin resmi politikalarına ters şeyler söylemeyecekti. Auerbach 1947 yılına kadar Türkiye'de kaldı. Sonradan da vefatına kadar (1957) ABD'de yaşadı ve akademik çalışmalarını orada sürdürdü.

Romanımın konusu ağırlıkla Auerbach'ın İstanbul'daki yaşamı. Çok ilginç bir yaşam bu; kamu hayatına katılmayan, her şeye kıyıdan, köşeden bakan, aynı koşullarda yaşayan çok dar bir muhacir grupla sosyal, kültürel, entelektüel ilişkiler sürdüren tipik bir sürgün yaşamı. Ben de uzun yıllar sürgünde kaldığım için biliyorum, bu tür bir yaşamın en önemli özellikleri tedirginlik, kuşkuculuk, hassasiyet, gözlemcilik, yoğunlaşma ve sürgün bireyine ait olan her şeyi sürgün ülkesinin her şeyiyle karşılaştırma ve sürekli bir hesaplaşma. Hayatımı nasıl sürdürebilirim? Yok olmaktan ve unutulmaktan nasıl kurtulabilirim? Ben kimim? Bana ait olan nedir? Bana ait olanla içinde yaşadığım sürgün toplumuna, ülkesine ait olanlar arasındaki farklar? Benzer ya da ortak yanlar? Bunlar ve bunlara benzeyen yığınla soru, sürgün aydınını asla terk etmeyen sorulardır. Dostlarına yazdığı mektuplarından biliyoruz, Auerbach o münzevi hayatında, Boğaziçi, Bebek'teki evinde, kitap ve dosyalarının arasında hep bu tür sorularla meşgul oldu. Çevresinde Osmanlı padişahlarına, sultan, vezir ve paşalarına ait saraylar, konaklar, yalılar... cami ve minarelerde okunan ezanlar, farklı referanslar ve kodlarla sürdürülen ve anlamakta güçlük çektiği tartışmalar... sokaklarda Türkçe-Osmanlıca bağıran eskiciler, hamallar, balıkçılar, o derin yalnızlığında, Auerbach'a hep bunları hatırlattı. Ve tüm o sürgün aydınına ait tedirginlikler, hassasiyetler, gözlemler, tanışmalar, karşılaştırmalar ve öğrenmeler Batı edebiyat tarihi için vazgeçilmez bir başucu yapıtı ortaya çıkardı; *Mimesis*. Auerbach hüzün, hasret, acı ve yalnızlıkla

dolu o sürgün yaşamında kendisini tamamıyla yapıtına verdi ve sabırla, tüm engellere rağmen inatla, onu da ölümsüz hale getirecek olan o ölümsüz yapıtı yarattı; böylelikle Doğu, Batı için temel bir kaynak yarattı.

Batı uygarlığının ne olduğunu öğrenmek isteyenler mutlaka Doğu uygarlıklarının önemli merkezlerinden olan İstanbul'da yaratılmış *Mimesis*'e bakmak zorundadır.

Peki ben niçin Auerbach'ı yazıyorum? Benim durumum Auerbach'ın tam tersi; tamamıyla Doğuluyum. Müslüman bir ailenin çocuğuyum ve köklerim Mezopotamya, Anadolu ve Ege-Akdeniz kültür mirasının derinliklerinde. 1977 yılında Türkiye'den çıktım ve bir politik sığınmacı olarak Batı'ya, İsveç-İskandinavya'ya göçtüm. Auerbach'ın sürgünde yaşadıklarının aynısını yaşayarak, bir aydın olarak hayatta kalabilmek için, ben de kendime bir yol buldum; edebiyat yazarı oldum. Batı ile tanışmam, Batı'da yaşamam, Kürtçe modern romanlar yazmama yol açtı. Eğer Batı ile bu verimli, yaratıcı buluşma olmasaydı, sürekli Doğu kültür mirasıyla beslenen böyle bir yazarlık da asla oluşmayacaktı.

2

Doğu ile Batı. Bunlara ait diller, dinler, uygarlıklar, kültürler ve bunların buluşması... Uygarlık, insanlık tarihi ya da dünya edebiyatı denildiğinde aklımıza diller, dinler, uygarlıklar ve kültürler arasındaki diyalog gelmiyor mu? Böyle bir diyalog olmasaydı, biz bugün hepimize ait bir insani uygarlıktan, insanlık tarihinden, dünya edebiyatından söz edebilir miydik? İnsanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar hepimize ait zenginliklerin ve mirasların tümünün böyle bir

diyaloğun ürünü olduğuna inanıyorum. Karşılaşmak, tanışmak, buluşmak, gözlemek, mukayese etmek ve birlikte olmak her zaman verimli, üretken ve yaratıcı olmuştur. Yine edebiyat tarihinden söz edecek olursam, dünya edebiyatı, *Gılgamış* destanı ve Homeros'tan günümüze kadar, böyle bir buluşmanın bir ürünü olarak oluşmuştur.

Elbette Doğu ile Batı arasında, sözgelimi İslam-Hıristiyan-Musevi dünyalar arasında kanlı kavgalar, savaşlar, felaketler, yıkımlar da hep olmuştur. Ama insanlığa ait her şey, evrensel olmanın tüm referansları uygarlıkların ve kültürlerin buluşmasından ve birliğinden oluşmuştur. Tüm diller, dinler, uygarlıklar ve kültürler için geçerlidir bu; her biri ötekini tanıyarak, onunla buluşarak ya da dini metinler gibi kendisinden daha eski olanın bağrında doğarak oluşmuş, olgunlaşmıştır.

Avrupa Birliği, Türkiye ve Kürt sorununa bu açıdan bakmayı tercih ediyorum ben. Türkiye'ye ilişkin kendimizi kandırmaya gerek yok; Türkiye, kimi özellikleri aynı olsa bile herhangi bir Batı ülkesi değil. Türkiye'de egemen değer yargıları, kültür mirası, geçmiş, tarih, toplumsal hafıza vb. her şey Batı dünyasından çok farklı. Türkiye Cumhuriyeti'nin uygarlık adına yarattığı kayda değer somut bir şeyden söz etmek çok güç ama Türkiye, ülke olarak, İslam, Osmanlı uygarlığına ait bir ülke. Ve en önemlisi, İslam dünyasında Batı'ya en yakın olan ülke.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle olumlu ilişkiler kurması ve giderek saygın bir üye olması, bence, tarihsel insani diyaloğa uygun, farklılıkların uygarca tanışması, birleşmesi olarak görülmeli.

Böyle bir uygar tanışma, birleşme, açıkçası beni çok heyecanlandırıyor. Çünkü bu diyalog, insanlığa tasavvur bile ede-

meyeceğimiz kadar muazzam olanaklar sunacaktır; sözünü ettiğim hepimize ait insani miras daha da zenginleşecek, güçlenecek ve karşılıklı önyargılardan, kötü geleneklerden doğan ve günümüzde de acımasızca süren çatışmalar azalıp, ortak insani konsensüsler artacaktır.

Avrupa Birliği-Türkiye projesini her iki taraf için de büyük bir şans olarak değerlendiriyorum. Avrupa Birliği bir Hıristiyan zenginler kulübü olmadığını, çağdaş ve demokratik bir uygarlıklar diyalogu projesi olduğunu ispatlamak zorundadır. Türkiye de böylesi uygar, çağdaş ve demokratik bir diyalogda taraf olabilecek kapasitede, olgunlukta ve mentalitede olduğunu ispatlamak zorundadır.

3 Militarist ve Ultra-milliyetçi

Ancak böyle bir diyalogda karşımızda çok ciddi bir sorun var; Türkiye'deki rejimin karekteri. Hep çevresinde dolanılıp durulan ama kimsenin fazla açıkça, cesaretle söylemediği bir gerçek var; Türkiye'deki rejim, militarist ve ultra-milliyetçi. Tüm yergi ya da övgülerin ötesinde Cumhuriyet'in kuruluşundan beri süregelen temel özellikler, ne yazık ki bunlar.

Bu konuda tekrar Auerbach'a dönmek zorundayım. Auerbach, İstanbul'dan, 03.01.1937 tarihinde, Paris'te sürgünde yaşayan dostu yazar Walter Benjamin'e yazdığı uzun bir mektupta, Türkiye'ye ilişkin gözlemlerini de anlatıyor. Mektubun bir yerinde Auerbach rejimle ilgili şunları söylüyor; "...fanatik bir milliyetçilik, islam kültürünün sürekliliğine sırt çevirme, hayali bir Türk fundamentalizmi (urtürkentum), Avrupa'ya duyulan nefretle karışık hayranlık ve onu kendi silahı ile vurmak için teknik anlamda Avrupa tarzı modernleş-

me... Sonuç; had safhada (extrem) milliyetçilik, aynı zamanda tarihsel ve ulusal karekterin tahribatı..."

Hiç kimse karmakarışık bir yapıya sahip Türkiye'deki rejimin karekterini bu kadar özlü anlatamazdı. Rejim, dün böyleydi, bugün de böyle. Türkiye'de (ve daha önce de Osmanlılar döneminde) hiçbir zaman Avrupa tarzı bir burjuvazi, liberal bir toplumsal katman ya da hareket, demokratik, sivil bir bürokrasi, tarihsel mirasın sürekliliğini savunan güçlü bir aristokrasi olmadı. Hep iki güç egemen oldu ve yapılan her şeyin dinamosu görevini üstlendi; Osmanlı Hanedanı ve ordu. Cumhuriyet'le birlikte Osmanlı Hanedanı'nın tasfiyesiyle bir tek güç kaldı, ordu, paşalar, generaller. Cumhuriyet'i bunlar kurdu ve her konuda esas güç oldu. Türkiye Cumhuriyeti, ordunun önderliğinde, kontrolünde bugünlere geldi. Kimi zaman bu kontrolden kurtulmak isteyen toplum ve siyaset, her defasında, zor ve şiddetle hizaya getirildi/üç askeri cunta oldu/neredeyse her zaman bir askeri sıkıyönetim düzeni sürdü/başbakanlar, bakanlar, aydınlar idam edildi, cumhurbaşkanları, başbakanlar, muhalifler iç sürgüne gönderildi, yüzbinlerce insan tutuklandı ve her zaman tüm yasalar ordunun öngördüğü biçimde yeniden düzenlendi.

Türkiye'deki ordunun görevleri, konumu ve kendisini ifade biçimi asla Avrupa ülkelerindeki ordulara benzemiyor. Batı dünyasında ordu, devlet aygıtını oluşturan bürokrasinin bir parçası olarak, demokratik biçimde seçilmiş hükümetin, parlamentonun, cumhurbaşkanı ya da başkanın denetimindedir. Ama Türkiye'de durum farklıdır; kağıt üstünde Batı dünyasındaki gibiymiş görünse bile, esasında ordu tüm o seçilmiş kurumların üstündedir/ Türkiye'de ordu kendisini devletin, milletin ve ülkenin kurucusu, koruyucusu ve denetleyicisi olarak görmektedir/ Bu nedenle nihayetinde son

"Ordu-millet" kavramı

sözü başkaları söylediği için seçilmişler hiçbir zaman hak ettikleri saygınlığı kazanamıyorlar ve arzuladıkları politik değişiklikleri hiçbir zaman gerçekleştiremiyorlar. Sözgelimi Başbakan Tayyip Erdoğan kısa bir süre önce herkesi şaşırtan çok olumlu bir politik çıkış yaparak Kürtlerin en büyük şehri Diyarbakır'a gitti. Orada tam bir uygar devlet adamına yakışır biçimde Kürt sorununun mutlaka çözülmesi gerektiğini, bu konuda geçmişte yanlışların yapıldığını ama kendi iktidarının sorunu çözmek konusunda kararlı olduğunu söyledi. Bu konuda ilk tepki hemen ordudan geldi; herkes bilinen geleneksel politikaya göre hareket etmeliydi. Ve Erdoğan'ın ziyaretinden sonra tüm Türkiye ama özellikle Kürt bölgeleri, Başbakan'ın hiç arzulamadığı biçimde hızla şiddetli çatışmalara sahne oldu ve Diyarbakır ziyaretiyle oluşan olumlu hava ve verilen sözler birden anlamsız hale geldi.

Ordunun kendi konumuna uygun düzenlediği ulusal politikalar vardır ve herkes ama herkes bu politikalara uymak zorundadır. Ordunun düşünce tarzı gerçekten de askeridir ve tekçiliği-mutlaklığı (totaliterliği) egemen hale getirmiştir. Bu nedenle Türkiye'ye egemen olan jargon, demokratik, uygar jargon değil, militarist, ultra-milliyetçi jargondur. Düşman (iç ve dış), saldırı, savunma, vatan, millet vb. askeri kavramlar toplumun nasıl yaşayacağını gösteren temel prensiplerdir de.

Ultra-milliyetçilik ise bu tekçi-mutlak sistemin ruhu, temel duygusudur. Başından itibaren aşırı ve saldırgan bir milliyetçilik, resmi bakış, düşünce ve duygu olarak yer etmiştir. Auerbach'ın deyimiyle tarihiyle barışık olmayan, dengesiz, köksüz bir milliyetçilik türüdür bu; yaşayabilmesi, diri ve aktif kalabilmesi için sürekli bir düşmana, saldırganlığa, ulusal teyakkuz haline ihtiyacı vardır. Ülke içinde ve dışında sürek-

li düşmanların bulunması, yoksa yaratılması zorunludur. Ülke dışına ilişkin Türkiye'nin komşularına ve ülke içine ilişkin de Kürtler, Ermeniler, Rumlar ve tüm 'ötekilere' bu rol verilmiştir.

Türkiye'nin resmi bakışında derin bir Kürt düşmanlığı vardır ve bunun nedeni de sözünü ettiğim düşman fobisidir işte; Kürt düşmanlığı, ultra Türk milliyetçiliğinin gıdasıdır.

Avrupa, geçen yüzyılda yaşadığı korkunç felaketlerle militarizmin ve ultra-milliyetçiliğin ne olduğunu çok iyi biliyor elbette.

4

Her şeye rağmen zamanın ispatladığı bir gerçek var; Türkiye'nin akıl almaz Kürt politikası başarısız olmuştur. Kürt sorunu hep Türkiye'nin Aşil topuğu olarak kalmıştır. Türkiye'nin, Kürt sorununu uygar ve demokratik yöntemlerle çözmediği sürece hep güçsüz, dengesiz ve anti-demokratik olacağı artık iyice anlaşılmıştır.

Türkiye'nin Kürtlere tüm haklarını eksiksizce vermesi bir zorunluluktur. Bu, uygar ve demokratik bir ülke ve uygarlıklar diyaloğunun saygın bir tarafı olmanın ilk koşuludur. Kürtler hem kendi bölgelerinde hem de tüm Türkiye'de tüm haklarına sahip, özgür ve eşit vatandaşlar olarak yaşayabilmelidir artık.

İşte tam da bu süreçte, yani Türkiye'nin uygar ve demokratik bir ülke haline getirilmesi konusunda Avrupa Birliği'ne çok önemli bir görev düşmektedir. Peki ne yapmalı? diye hep soruluyor. Bir paradoks gibi görünse de, bence, Avrupa Birliği şu iki şeyi yapmalı:

Avrupa Birliği asla Türkiye'yi terk etmemeli. Türkiye'deki demokrasi güçlerine, Kürtlerin ulusal, demokratik haklar çabasına sırt çevirmemeli. Türkiye'deki hak, özgürlük ve demokrasi mücadelesine ihanet etmiş bir Avrupa Birliği, kendi varlık nedenine de ihanet etmiş bir birlik olacaktır. AB Türkiye'ye ilişkin ajandasının ilk sırasına, her şeye rağmen Türkiye'yle sürekli diyaloğu, Türkiye'nin demokratikleşmesini, uygar bir partner haline gelmesini koymalıdır. /

Bunun yanında, Türkiye'yle ilişkilerinde asla oportünistçe davranmamalı ve her ne sebeple olursa olsun Türkiye'nin sözünü ettiğim o iki belasına, militarizmine ve ultra-milliyetçiliğine göz yummamalıdır. Bence Avrupa Birliği projesi, bir laiklik ve teknik, endüstriyel gelişme projesi değil ama bunlarla birlikte bir demokrasi, uygarlık ve özgürlükler projesidir. Batı'yı sadece bir laiklik ve teknik gelişme olarak görürsek, o zaman pekala kolonyalizm, rasizm ve faşizmle de yüzyüze gelme ihtimali vardır. Ama benim Batı uygarlığından anladığım, o görkemli hak, özgürlük, eşitlik, kardeşlik mücadelesi geleneğidir, derin hümanizmadır. Uygarlık, kılıç, tank, top ve bombayla oluşmaz, tersine insanın özgürlüğünü ve eşitliğini esas alan, insanı daha da özgürleştirip, eşit hale getiren yaratıcı yapıtla oluşur. Bu nedenle Avrupa Birliği Türkiye'yle ilişkilerinde bu temel değerlerine de ihanet etmemeli ve o zorba tekçiliğe-mutlaklığa hoşgörülü davranmamalıdır.

O halde? O halde Avrupa Birliği Türkiye'yle görüşmelere devam etmeli, Türkiye'nin sınırlarının biraz ötesinde başlayan o karanlık dünyaya doğru gitmesine müsade etmemeli, Türkiye'yi olduğu gibi de kabul etmeyerek, Türkiye'yi gerçekten demokratik ve uygar bir hak, hukuk, özgürlük ve eşitlik ülkesi haline getirebilecek eleştirel diyaloğunu kararlılıkla sürdürmelidir.

Uygarlık, özgürlüktür; gelecek, uygarlıkların demokratik diyaloğundadır.

NOT

19-20 Eylül 2005'te, Avrupa Parlamentosu'nda yapılan, *The EU, Turkey and the Kurds* konferansında yapılan konuşma metni.

Savaş ve Edebiyata İlişkin Küçük Notlar...

1

Sağolsun Evrim Alataş, yazdığı yazıyı gönderdi de savaş ve edebiyat konusunda Türkiye'de yazılan kimi şeyleri öğrendim. Günlük tartışmalara, polemiklere katılmadığım için günlük yazılar da ilgimi çekmiyor ve neredeyse hiç izlemiyorum. Benim yazarlığım ve eserlerimle ilgili yazılanlara cevap verme gibi bir alışkanlığım da yok. Yazarlığım, mutlak bir gerçeğin peşinde değil. Eserlerimin bir tek kati gerçeği yok.

Ve cevaplardan ziyade soruların peşindeyim. Cevapları okuyucuya bırakıyorum. Bu nedenle herkes istediği gibi eserlerimi değerlendirebilir, ben buna karışmam. Ancak kitabını da zevkle ve merakla okuduğum, yeni kuşak Kürt aydınlarının en gözdelerinden olan Evrim Alataş, yazısını da göndererek nazikçe bir yazı rica etti. Çok önemli ve neredeyse ebedi olan bu konuda yazı yazmak kolay değil. Ilerde derli toplu bir deneme yazmak umuduyla şimdi kimi küçük notları aktarmak istiyorum.

2

Her şeyden önce bir yanlış anlaşılma söz konusu. Sanki ben bu konuları hiç yazmamışım gibi bir tablo orta yerde. Bu yanlış. Ben savaşı hep yazdım. Hem dünkü savaşları hem de bugünküleri. *Yitik Bir Aşkın Gölgesinde*, *Kader Kuyusu* ve *Dicle'nin Sesi* romanlarımda geçmiş savaşlar var. Ama bunları bugüne de taşımak, tamamlamak gerektiği için başka romanlar da yazdım. *Aşk Gibi Aydınlık-Ölüm Gibi Karanlık* tam da böyle bir roman. Her şeyiyle bir savaş romanı bu. Bu roman başıma bir yığın bela da açtı ama yazdığım için de mutluyum. Çünkü bence edebiyatın ve yazarın bir insani misyonu, yaşadığı zamana karşı bir sorumluluğu var. Edebiyat asla bir oyun, boş bir kurmaca değil, yazar da bir yazı teknokratı değil. Evet, bu romanı yazdım ve Türkiye'de yargılandım. Roman ilkin Diyarbakır'da toplatıldı ardından da İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi, "terör örgütüne yardım ve yataklıktan" TCK'nın 169. maddesinden yargılandı (4 Nisan 2001). Ben de mahkemeye giderek romanımı, yazarlığımı ve Kürtçeyi savundum. (Özellikle bu tür mahkemelerde bunu yapmak

önemli, bu nedenle de zorunlu olmadığı halde mahkemeye gittim ve savunma yaptım. Savunmam *Zincirlenmiş Zamanlar-Zincirlenmiş Sözcükler* isimli deneme kitabımda mevcut.) Roman, ben ve yayıncım beraat ettik ve serbest hale gelen roman bugün devamlı yeni baskılar yaparak geniş kitleler tarafından okunuyor.

3

Sadece DGM değil, herkes bu alegorik romanı tam bir son dönem savaş romanı olarak okudu ve değerlendirdi. Romanla ilgili birçok yazı, önemli değerlendirme çıktı. Şimdi roman birçok Avrupa diline çevriliyor. Bu münasebetle tam da bugünlerde çevirmenler ve yayınevleri için romanla ilgili Türkiye ve İsveç'te (Türkçe-İsveççe) yazılanları gözden geçirirken Türkiye'nin en önemli edebiyat eleştirmenlerinden olan Nilüfer Kuyaş'ın E Dergisi için (Şubat, 2000) yazdığı yazı gözüme ilişti. 'Dağın Öteki Yüzü' isimli yazının kimi paragraflarını buraya aktarıyorum;

"'Hayır, nefret etmiyorum, ama nefreti de yazacağım.' Mehmed Uzun'un romanındaki kadın kahramanın sözleri, romanın tavrını da özetliyor.

"Mehmed Uzun yıllar önce şiddet üzerine bir roman yazacağından söz etmişti. Bir sohbetimizde söylediklerini hatırlıyorum, 'şiddetin açmazlarını, şiddetin ruhları nasıl köreltti̇ğini, şiddetin insanları nasıl yürekten esir aldığını ve ne müthiş çaresizlik yarattığını' yazmaya çalışacağını söylemişti. Aşk Gibi Aydınlık-Ölüm Gibi Karanlık *romanıyla bunu başarmış.*

"Aşk Gibi Aydınlık-Ölüm Gibi Karanlık, *kanlı bir çatışmanın karşı taraflarında yer alan iki insanın, dağdaki genç*

kızla ordudaki subayın kaderlerinin nasıl akıl almaz raslantılarla çakıştığını anlatıyor. Romandaki 'büyük ülke' hiç de yabancısı olmadığımız bir ülke. Daha önce Türkçeye çevrilen romanlarına kıyasla, bu kez ateşe çok yakınlaşmış Mehmed Uzun. Politik bir roman yazmış ama ideolojiyle değil, vicdanla yazmış. Taraf tutup nefret etmiyor. Ama karşılıklı nefreti ve şiddeti yazmaya da vicdanen sorumlu hissediyor kendisini. Zor bir işin altına girmiş.

"... Mehmed Uzun bu romanda sanatsal kaygıyla politik angajman arasındaki çetin dengeyi bulmaya çalışmış. Romanına milliyetçi duyguları aşan trajik, hümanist ve bireysel bir boyut katmak, karakterlerini gerçekten yaşatmak için çaba sarfetmiş. Ve büyük ölçüde ulaşmış bu hedefe. Kitapta savaşın, şiddetin ve kaderin acısını duyumsatmak açısından bana Duras'ın 'Hiroşima Sevgilim' romanını hatırlatacak kadar sarsıcı pasajlar var. Yargılamıyor, yaşatmaya çalışıyor.

"Malzemenin zorluğu düşünülürse önemli bir başarı. Türk edebiyatında bu malzemeyi işlemeye henüz kimse cesaret edemedi... Kürt edebiyatında ise, bildiğim kadarıyla, zaten modern edebiyat daha emekleme aşamasında. Mehmed Uzun anadili Kürtçede adeta tek başına bir modern roman geleneği yaratma serüvenini sürdürüyor..."

4

N. Kuyaş'ın ve herkesin gördüğünü savaş ve edebiyattan çok söz eden kimi arkadaşların görmemesi ilginç. Ama bana sanki tüm bunlar bilinmesine rağmen başka bir şey isteniyormuş gibi geliyor; bir propaganda edebiyatı, bir methiye, bir örgüt belgesi... Sanki Kürtçe yazmak başlı başına bir siyasi

tutum değilmiş gibi, yargılanmak ve savunma yapmak siyasetin dışındaymış gibi bir anlayış, bir başka arzu. Benim bunu yapmam mümkün değil. Ben savaşı yazdım ve her şeye, tüm engel, yasak ve tehdide rağmen yine yazacağım. Bu, benim misyonum. Bu konuda başka projelerim de var ama hiçbir zaman bir propaganda edebiyatı, bir methiye edebiyatı yapmayacağım. Bu tür edebiyat yapılmasın demiyorum, tersine özellikle Kürtlerin bu tür edebiyata da çok ihtiyacı var. Ama bunu benim yapmam mümkün değil. Bunu en iyi, bizzat o yaşamın ve ilişkilerin içinde olanlar yapabilir. 'En iyi onlar yapar' derken bunu kastediyorum.

5

'En iyi *onların yaptığı*' ve benim çok desteklediğim bir alan daha var; anılar, yaşanılan deneyimler, duygular... Bunların da yaşayanlar tarafından mutlaka yazılması gerektiğine inanıyorum. Sadece resmi Türkiye değil, daha başka birçok çevre de bunların önemsiz, değersiz olduğunu söyleyerek karşı çıkıyor. Ama ben bunların çok değerli, önemli olduğuna inanıyorum ve yazılmasını, yayınlanmasını arzuluyorum; unutkanlığa karşı hafızayı diri tutmak ve yaşanılan her şeyi belgelemek, bu konuda bir birikim, bir zenginlik yaratabilmek için.

6

Ama bunların yüksek edebi yapıtlar olduğunu söylemek güç. Propaganda, methiye, örgüt edebiyatı ayrı, estetize edil-

miş, iyi bir edebi dil ve üslupla anlatılan evrensel edebiyat ayrıdır. Ve ne yazık ki bunları birleştirip bütünleştirmek de hiçbir zaman mümkün değil. Tarih boyunca bu konuda sonsuz bir çabanın olduğuna herkes tanık. Sözgelimi Stalin rejimi ya da Çin'deki kültür devrimi ya da Türkiye'deki resmi ideoloji (örnekler alabildiğine uzatılabilir) kendisine uygun böyle bir edebiyat yaratmak için çok çaba sarfetti ancak başarılı olamadı. Bu tür edebiyatta öncelik, gereklilik ve zorunluluk ideoloji, rejim, örgüt, lider, siyasi harekettir. Evrensel yüksek edebiyatta ise birey, bireyin hakkı, hukuku, eşitliği, özgürlüğüdür. Böyle bir çelişki söz konusu işte.

Bütün bu güçlü ideoloji ve sistemlerin başaramadığını Kürtlerin başaracağını sanmak için sebep yok. Bu nedenle farklılıkları bilmek ve buna uygun davranmak en doğrusu; herkes en iyi yaptığı şeyi yapmalı.

Diyarbakır, Mazlumların Kültür, Sanat, Edebiyat Merkezi

Diyarbakır, bu yeni edebiyat insiyatifiyle tarihi bir adım daha atıyor. Birkaç yıldan bu yana devam eden ve büyük olasılıkla artık bir gelenek haline gelen Diyarbakır Sanat Festivali'nin ardından Türkiye'yi, Kürt coğrafyasını ve Ortadoğu'yu kapsayan bir edebiyat festivali düzenlemek, tüm bölge için çok önemli bir ilk adım.

Yüzyıllardan bu yana savaş, şiddet, istila, katliam ve ölümün önemli merkezlerinden olan bu kadim şehrin artık değişmekte olduğu belli. Diyarbakır artık bir kültür, sanat, ede-

biyat, müzik, entelektüel uğraş merkezi haline geliyor. Savaşa karşı barışın, şiddete karşı şefkatin, istilaya karşı dostça ilişkinin, katliam ve ölüme karşı da yaşamın merkezi oluyor. 1 Haziran 2003 tarihinde ben bu değişime tanık oldum. Sanat Festivali'nin son günü *Dicle'nin Yakarışı* ve *Dicle'nin Sürgünleri* romanlarıma ilişkin olarak verdiğim konferansa katılan o binlerce insanın gözünde bu kez daha farklı bir ışıltı gördüm; coşkunun ve umudun ışıltısı. Salonda bir tarihi gerçeğe yeniden tanık oldum; insanın ruhundaki umut duygusunu yok etmek mümkün değil.

O konferanstan sonraki günlerde de yakın dostlarım beni şehirde dolaştırdılar; yenilenen, eski görkemine doğru yol alan Diyarbakır'ı da o zaman gördüm. Şehrin kanalizasyon ve altyapı sistemi tamamıyla yenilenmiş, şehir suyu temizlenmiş, Dicle'nin arıtılmasına başlanmış, binlerce yıllık bir tarihe tanık olan o dar sokaklar düzenlenerek tertemiz olmuş, kadınların ekmeklerini pişirebilmeleri ve çamaşırlarını yıkayabilmelerini sağlayan merkezler kurulmuş, yanlarına çocuk kreşleri, parkları düzenlenmiş bir şehir gördüm. En önemlisi de o kadim surları, sadece Diyarbakır'ın değil tüm bölgenin çektiği acıların, hüznün, kederin göstergesi olan o sabırlı, metanetli surları bu kez daha iyi gördüm. Surların çevresi kirden, pislikten temizlenmiş, her iki tarafına parklar, bahçeler, havuzlar yapılmış, insanlar, yüzlerinde bir huzur ve mutlulukla, bu değişimin tadını çıkarıyordu; elinden tuttuğu küçük torununu dolaştıran yaşlı dede, bir bankta elele tutuşmuş sohbet eden sevgililer, demli çaylarını içen başörtülü kadınlar, dolup taşan çocuk bahçeleri, akşamları lamba ışıklarıyla tüm vakarı ortaya çıkan o uzun bedenler...

Diyarbakır değişiyor ve bugün edebiyatı da bu değişimin önemli bir dinamizmi haline getiriyor. Edebiyatın en önemli

insani misyonu şudur; korkunç kötülük, zor, şiddet ve felaketlere rağmen umutlu olabilmeyi insana göstermek. Her şeye rağmen geleceğin insani mutluluk, eşitlik ve özgürlükten yana olduğunu iletmek. Bu özellikleriyle edebiyat Diyarbakır'a, sabrı, metaneti, vakarı ve direnciyle de Diyarbakır edebiyata çok yakışıyor. Bugün burada bu olağanüstü güzel birlikteliğin ilk adımı atılıyor işte.

Diyarbakır, mazlumların şehridir, Diyarbakır surları, gadre uğramışların yaşadığı acının sembolüdür. Edebiyat da mazlumun türküsü, acının direnişidir. Bu ilk adım gelecekteki daha görkemli, daha güçlü adımlarla sürdürülerek Diyarbakır, mazlumun edebiyat merkezi haline getirilmelidir. Diyarbakır'a yakışan budur; sadece Kürtlerin değil tüm Yukarı ve Aşağı Mezopotamya'daki gadre ve haksızlığa uğramış dillerin, kültürlerin, kültür miraslarının merkezi. Asurinin, Süryaninin, Keldaninin, Nasturinin, Yezidinin, Alevinin, Ermeninin, Musevinin, Arabın, Türkmenin ve Kürdün edebiyat ve kültür başkenti.

Günümüzde çok zor durumda olan ve vahşi bir tahammülsüzlüğün cenderesi altında ezilen sözünü ettiğim tüm bu diller, halklar ve kültürlerin, bugün yeryüzünde var olan dinlerin, uygarlıkların ve kültür miraslarının ana kucağı olduğunu unutmayalım. Bu diller, dinler ve kültürlerin hepsi insanlığın en eski yaşam kaynakları olan Dicle ve Fırat'ın halklarına aittir. Diyarbakır da Dicle'nin şehridir. Diyarbakır'ın hüznünü ve umudunu Cizre'ye, Musul'a, Asur'a, Bağdat'a, Basra'ya, oradan da tüm dünyaya ulaştıran Dicle'dir. Bin yıllardan bu yana durmadan akan ve tüm Mezopotamya'nın bereketi olan Dicle, mazlumun sesidir. Biraz ötemizde artık mahzunca hâlâ akan Dicle, bildiğimiz en az on üç bin yıllık insanlık tarihinin kaynağıdır. Bereketiyle beslediği çevresinde-

ki diller, kültürler ve gelenekler gibi aldığı darbelerle, kurulan barajlarla eski gücünden çok şey yitiren Dicle, tüm felaketlere rağmen hâlâ bu tarihin canlı tanığıdır. Dicle, tarihimize ilişkin hafızadır. Dicle'nin sesi, hafızamızın anlatısıdır.

Bu nedenle Dicle'nin şehri Diyarbakır, hafızanın merkezi olmalıdır. Hiçbir şey unutulmamalıdır, her şey canlı, yaşayan bir varlık olarak korunmalıdır. Özellikle acı, hüzün, keder, eziklik, çaresizlik hiç unutulmamalıdır. Diyarbakır, bu tür etkinlikleriyle, şehri boydan boya süsleyen eserleriyle sözünü ettiğim duygu ve vakaları bir insani ders olarak geleceğe iletmelidir. Acı, hüzün, keder, eziklik ve çaresizliğin hem Diyarbakır'dan hem de bölgeden uzaklaştırılması ve asla bir daha geri dönmemesi için Diyarbakır'ın böyle bir merkez haline gelmesi bir zorunluluktur.

Diyarbakır'ın dünyanın önemli bir endüstri ve ekonomi merkezi olma şansı yoktur. Ama mazluma ilişkin, tüm dünya için bir bilgi, görgü, hafıza ve dinamizm merkezi olma şansı vardır. Diyarbakır'ın şiarı bence şu olmalı; adalet, eşitlik, özgürlük, vicdan ve merhamet. Herkes için. Her zaman. Her yerde. Diyarbakır'ın bu gücü olduğuna, böyle bir dinamizm yaratarak mutlu bir gelecek kurabileceğine çok inanıyorum. Çünkü Yukarı Mezopotamya'nın bu kutsal topraklarının güç ve bereketin membaısıdır. Bu toprakların nefesi olan, vicdan, merhamet, sabır ve metanetin sembolleri Nuh, İbrahim ve Eyyüb'ün Diyarbakır'a güç vereceğine, bu asil çabasında onunla birlikte olacağına çok inanıyorum. Bunu laf olsun diye söylemiyorum; insanlık tarihinde her şeye rağmen kazanan vicdan, merhamet, sabır ve metanet olmuştur. Zalim hanlar, krallar, imparatorlar, liderler yok oldu, hatta zamanında tüm Mezopotamya'yı ve bu yöreleri de kasıp kavuran, ölümsüz olduklarına inanılan ulu Cengiz Han, başbuğ Ti-

murleng bile yok oldu. Ama insanlığın vicdan ve merhamet sevdası, eşitlik ve özgürlük tutkusu dimdik ayakta. Diyarbakır, bu sevdanın, bu tutkunun merkezi olmalıdır.

Tüm bu tarihi özellikleriyle ve bugünlere ulaştırdığı binlerce yıllık kültür mirasıyla Diyarbakır, bir taşra, bir periferi değil, önemli bir merkezdir. Kibirli, şövenist aydınların Diyarbakır'a reva gördüğü taşra türü tanımlar, Diyarbakır'ın gerçeği değil, onların özlemleri, arzularıdır. Evet, Diyarbakır'ın aldığı yaralar büyük, şehir istenen canlılıkta değil. Evet, Diyarbakır, bugün izole, tüm mazlumlar gibi dünyayı çok geriden izliyor. Ama tüm bunların müsebbipleri var; tarih boyunca Diyarbakır'a musallat olan zalimler ve tahammülsüzler güruhu. Eğer Diyarbakır, başkalarının yaptıklarını tekrarlamak yerine, başka merkezlerin kalitesiz bir izdüşümü olmak yerine, kendi topraklarının özellikleriyle özgün bir kültür, sanat, edebiyat ve düşünce merkezi olmak için çaba sarfedersе, maküs talihini kısa zamanda değiştirebilir. Yukarı Mezopotamya'nın parlayan bir yıldızı haline gelebilir.

Değişikliklerine yakından tanık olduğum Diyarbakır, bu değişikliklerde ısrar ederek maküs talihini değiştirmeli.

Edebiyatın ve bugün başlayan Edebiyat Günleri'nin de gerçekten bu atılımın belirleyici bir dinamizmi olmasını tüm yüreğimle diliyorum. Böyle bir insiyatifi alıp, tüm güçlüklere rağmen bu günleri düzenleyen Diyarbakır Belediyelerini, başta Büyükşehir Belediye Başkanı Feridun Çelik olmak üzere bu günlerin düzenlenmesinde katkısı olan tüm dostları kutluyorum.

Saygılarımla.

04.11.2003, Diyarbakır

Dile Yüklenen Kötülükler

Türkiye gibi resmi ideolojilerle yönetilen ülkelerde, dile ilişkin, bir gerçeğin altının çizilmesinde devamlı fayda var; dil, hem bireyin hem ulusun ruhudur. Bireysel ya da toplumsal ruh, dil temiz olduğu oranda temizdir.

Dil nedir? Günlük ihtiyaçlarımızı karşılamak için kullandığımız sözcükler mi? Geçmişten bize miras kalmış, ezberlenmesi zorunlu, sosyal, ideolojik, dini, siyasi belagat mı? Aidiyetlerimizi belirleyen kodlar mı? Kim olduğumuza ve ne düşündüğümüze ilişkin dış dünyaya ilettiğimiz mesajlar mı?

Yoksa kolektif bir ruh hali mi? Arzulanan ortak bir tarihin kelamı mı? Bu ebedi sorulara verilecek cevapların sayısı sınırsız. Ancak neyse ki dilin sadece bunlar olmadığı artık yeterince biliniyor. Dil, tüm bunların ötesinde yaşayan, son derece canlı bir varlık; kutsallığı çeşitli tarihsel musibetlerle ve zamanın sayısız felaketiyle ispatlanmış, birey ve toplumlar için olmazsa olmaz bir varlık. Herhangi bir dilin herhangi bir sözcüğünde bile tasavvur edemeyeceğimiz kadar çok bilgi, kod, referans, düşünce ve duygu var. Dil, sadece bugün değil, totaliter ideolojilerin hiç sevmediği o farklı dündür de; yani hafızadır, özellikle bugün bizim için çok ama çok gerekli olan hafıza. Dil, kendisine yüklenen misyonlarla aynı zamanda yarındır da; yani gelecektir, bizi ve çocukları[illegible] çok ama çok yakından ilgilendiren gelecek.

Öteden beri yasaklanmış ve yok edilmesi için her türlü vahşete maruz kalmış bir dil ile, Kürtçe ile romanlar yazan bir yazar olarak, özgün deneyimlerimden özellikle şunu öğrendim; dilin duygularla, koparılması asla mümkün olmayan bir ilişkisi var. Dilin kendisini korumak ve geliştirmek için oluşturduğu çeşitli mekanizmalar var. Ama düşünceler ve duygular karşısında neredeyse savunmasız. Dil her türlü duyguya açık, iyiye de kötüye de, kin ve nefrete de, şefkat ve merhamete de. Ruhun temizliği ya da kirliliği, dile yüklenmiş bu duygularla çok ilintili.

Bu satırları yazmamın nedeni şu; yirmi yedi yıl sonra ilk defa, kesintisiz, üç ay kadar Türkiye'de kaldım ve dile ilişkin yukarıdaki düşüncelerle, sürekli resmi Türkiye'nin dil ve dillerle ilgili tutumunu ve durumunu düşündüm. Medyayı, günlük basını, TV kanallarını, günlük konuşma jargonlarını, seçim konuşmalarını, siyasi tartışmaları, edebiyatı, müziği, sinemayı, entelektüel-akademik platformları olabildiğince iz-

ledim, gözledim ve kendime göre sonuçlar çıkardım. Çıkardığım sonuçların ortak bileşkesi şu; korkunç, tek kelimeyle korkunç. Bir dil nasıl bu kadar kirletilir? Bir ruh nasıl bu oranda günahkar hale getirilir? Bir dilin katledilmesine nasıl bu kadar kayıtsız olunabilir? Türkiye'de geçirdiğim bu üç ay boyunca en çok kendime ve çevreme sorduğum sorular bunlar oldu. Ve fazlasıyla Türk diline üzüldüm, daha doğrusu acıdım.

Sözünü ettiğim korkunçluğuyla resmi Türkiye, oldukça ilginç; tarihi travmaları nedeniyle gerçeği sevmeyen, tüm gücüyle gerçeği kendisine göre yeniden yorumlamaya, kendisine ait bir gerçek yaratmaya çalışan resmi Iran, Suriye, Çin, Kuzey Kore, Macaristan, Ukrayna, Pakistan vb. ülkeler gibi ilginç. Zamanında, bir biçimiyle başkaları tarafından kötü biçimde rencide edilmiş tüm bu kendilerine göre yeni gerçekleri olan ülkelerin kimi ortak özellikleri var; totaliter bir resmi ideoloji, mutlak bir düşünce ya da bir şahıs kültü, resmi ideolojiye göre uyarlanmış bir tarih, yeniden yaratılmış bir dün-bugün-yarın düşüncesi, devleti bireye karşı koruyan baskıcı bir nomenklatura ve tüm bu sistemi koruyacak bir yasal, idari, adli, kültürel düzenleme. Bunun ötesinde elbette farklı sesler, muhalif hareketler var, – ama söz konusu sistemin içinde kalacak kadar...

Ve tüm bunlar dil ile oluyor.

Türkiye ziyaretimde sözünü ettiklerimin nasıl adım adım, toplumun tüm katmanlarına yerleştirildiğine, dehşetle bir kez daha tanık oldum. Sayılamayacak kadar çok günlük gazete, haftalık-aylık dergi. Yine sayılamayacak kadar çok resmi ve özel televizyon kanalı, internet siteleri, reklam panoları, ajanslar, kitaplar, toplantılar, üniversiteler... Her Allahın günü yazan gazetelerin köşe yazarları, her TV kanalında ko-

nuşan uzmanlar, bilgi simsarları, her şeyi yorumlayan çok bilmişler... Durmadan akan bir söz seli. Laf, laf, laf. Kimi istisnalar hariç, neredeyse tümü de aynı şeyin hizmetinde; resmi Türkiye'nin desturu milliyetçiliğin. Kim daha fazla milliyetçilik yapacak. Kim daha fazla 'devletin, milleti ve ülkesiyle bölünmez bütünlüğünü savunacak.' Toplumsal iletişim kanallarının köşe başlarını tutmuş ve Türk nomenklaturasının sözcüsü olarak görülmesi gereken o sayısız emekli diplomat, asker, bürokrat, teknokrat, siyasetçi durmadan neyi tekrarlıyor? Farklı tonlarına rağmen aynı şeyi; resmi Türkiye'nin 'ulusal politikalarını.' Ulusal politika tanımını tırnak içine almam nedensiz değil. Her ülkenin elbette kendisine göre ulusal politikaları olur ancak Türkiye gibi ideolojik devletlerin ulusal politikaları, yeni gerçeklere göre uyarlanmıştır ve bu yeni gerçekler mutlaka, her zaman bir hasma, düşmana, ötekiye muhtaçtır; rencide edilmiş onur, ancak başkasının onurunu rencide ederek kendisini tatmin eder. Bu tür ulusal politikalar mutlaka bir düşmanlığı ve önyargıyı barındırır. Türkiye'de olan, işte bu; saldırgan bir milliyetçilikle savunma psikozu. O sonsuz laf denizi, engin belagat işte bunun hizmetinde; koyu bir milliyetçiliğin durmadan pompalanması. Türk dilinin başına gelen felaket işte bu; adım adım ölüme giden derin bir koma.

Resmi Türkiye'nin kolektif ruh hali, George Orwell'in ünlü *1984* isimli romanındaki anlatıya çok benziyor; iç ve dış düşmanlara karşı devamlı teyakkuz halinde olan bir ülke. Komşuların neredeyse tümü düşman. İçteki düşmanlar, dış düşmanları aratmayacak kadar çok. Yaşam için, güçlü, mutlu bir gelecek için topyekün 'ulusal politikalara' uygun seferber olmak gerek. Her ne pahasına olursa olsun hainlerin başını ezmek, 'ulusal menfaatleri' korumak gerek... Gereklerin

sonu yok; bu tür bir ruh halinde ezilmesi, yok edilmesi gereken o kadar çok şey var ki! Kin, nefret, kuşku, önyargı, saldırganlık, güvensizlik bu ruh haline o kadar egemen ki!

Tüm bunlar dil ile yapılıyor. Ve tüm bu yapılanlar dili öldürüyor. Dil de öldüğünde, George Steiner'in dediği gibi, bir yalana dönüşüyor. Geriye yalan kalıyor. Dil, yalanın, yeni yaratılan gerçeklerin aracı oluyor. Bugün Türkçeye reva görülen tam da bu; sonu olmayan yalanların aracı olmak. Bu yalanlara sinmiş kötülüklerin, ırkçılığın, şövenizmin, ötekilerini aşağılamanın sözcüsü olmak. Yine son derece marjinalleştirilmiş kimi istisnaların dışında o laf denizi, dile ilişkin bir güç yaratmıyor, tam tersine dilin gücünü yok ediyor; izah etmiyor, izahı öldürüyor; düşünce yaratmıyor, düşünceyi dumura uğratıyor; bombardımanıyla zekayı geliştirmiyor, kolektif bir vasatlık, bir aptallık yaratıyor; duyarlılığı derinleştirmiyor, duyarsızlığı genel bir duygu haline getiriyor; yapıcı, yaratıcı değil, yıkıcı, engelleyici oluyor; akıl, vicdan ve merhameti değil, 'ulusal politikaları', 'ulusal kırmızı çizgileri' esas alıyor. Ve kötülüğün, kirliliğin aracı olduğu için de hem bireyin hem toplumun ruhunu alabildiğine kirletiyor.

Bu haliyle Türkçe, yine Orwell'in romanındaki resmi dili hatırlatıyor; bir şeyi söylerken tam tersi başka bir şeyi anlatmak. Belki de bu nedenle Türkiye'deki en vahşi vakalara en insani isimler veriliyor. Sözgelimi geçen yıllarda gerçekleştirilen ve her ne olursa olsun yaşam haklarının mutlaka korunması gereken yüz yirmiden fazla siyasi mahkumun ölümüne neden olan cezaevi operasyonlarına 'Hayata Dönüş' isminin verilmesi gibi.

Dilin ve bireysel, toplumsal ruhun kirlenmesi, toplumların başına gelebilecek en büyük felaketlerden biridir. Dili ve ruhu söz konusu kirliliklerden temizlemeden, hiçbir sorunu

aşmak mümkün değil. Kurtuluş, hak ve hukuk, özgürlük ve eşitlik dil ve sözle başlar.

Bana sık sık sorulan bir soru var; neden dünya Türk edebiyatına önem vermiyor? Neden Türk edebiyatı evrensel olarak itibarlı bir yerde değil? Benim bu soruya cevabım yine bir sorudur; niye dünya Türk edebiyatına önem versin? Türk edebiyatının evrensel olarak itibarlı hale gelmesinin bir tek koşulu var; Türk diline yüklenen tüm bu kirliliği, tüm bu kötü duyguları temizlemek. Türk diline yüklenen kötülüklerin sayısı ne yazık ki bir değil ve bu kötülükler, kirlenme bugün başlamadı. Resmi ideolojinin şekillenmeye başladığı 1920'li yıllardan günümüze kadar aralıksız süren bir süreç söz konusu. Kürtçe gibi resmi olarak yasaklanan diller, ırkçı Türk dil teorileri, zorla uygulanan resmi tezler, yasalarla değiştirilen insan, yöre, şehir, mekan isimleri, üç askeri cunta, idam edilen başbakanlar, bakanlar, genç muhalif aydınlar, hapishanelerde çürütülen Türkiye'nin yüz akı şairler, yazarlar, aydınlar, işkence, baskı, zulüm, yasak, sansür, engeller, yasalar, gizli kararnameler, yaşanan 'düşük yoğunluklu bir iç savaş', otuz binden fazla ölü, 'faili meçhul' diye isimlendirilerek sistematik olarak öldürülen on binden fazla Kürt aydını, tehcirler, korku, şiddet... Tüm bu olup bitenler o sonsuz laf kalabalığıyla Türkçe izah edildi, daha kötüsü Türkçeyle gerekçelendirildi, haklı gösterildi. Türk dili tüm bunların kirinden, kötülüğünden arınmadan canlanabilir mi? Dünya için itibarlı bir dil ve edebiyat haline gelebilir mi?

Benzer koşulları yaşayan başka ülkelerin yazarları, sanatçıları, aydınları ve akademisyenlerinin yaptığı ilk iş, kendi totaliter resmi ideolojilerinin dile yüklediği günahları temizlemek oldu. Mandelstam, Pasternak, Ahmatova'nın edebi dili, resmi ceberut Rus diline karşı bir mücadele diliydi. Böll,

Grass gibi İkinci Dünya Savaşı kuşağı Alman yazarlarının yaptığı ilk iş, Nazilerin Alman diline reva gördüğü kötülükleri ve kirliliği temizlemek oldu. 1967 askeri cuntasından sonra Yunan intilajonsiyasının topyekün Kavafis, Kazancakis, Seferis, Elitis, Ritsos gibi yazarların diline kıskançça sahip çıkmasının nedeni yine o askeri cuntanın dile yüklediği kirlilikti. Latin Amerika'da, İspanya ve Portekiz'de de aynısı oldu. Bugün eski Doğu Bloku ülkelerinde olan tam da bu; dili temizlemek. Çünkü dil temizlenmeden insanın ve insanlığın ruhu temizlenmez. Çünkü dil kötülüklerden kurtarılmadan tüm insanlığın hizmetinde olabilecek edebi, sanatsal yapıtlar yaratılamaz. Günün modasına ve cazibe merkezlerine göre edebi, sanatsal yapıt yaratmak her zaman mümkün ama ölümsüz ve evrensel geçerliliği olan yapıt yaratmak sanıldığı gibi kolay değil. İtibarı olan evrensel yapıtın, her koşulda, dile ve insan onuruna ilişkin bir misyonu var. Zamana ve totaliter ideolojilere, politik sistemlere karşı en iyi direnen yapıtlar da bu türdendir.

Dile ilişkin temizliğin siyasetle, sağ ya da sol olmayla ilgisi yok. İnsan haysiyeti ve insani vicdanla ilgisi var. Bu bağlamda, söz konusu bu kirliliğe karşı mücadele eden ve fazlasıyla acı çeken yazar ve sanatçıları da gözardı etmeyerek şunları sormak istiyorum; Türk aydını, yazarı, şairi, sanatçısı, akademisyeni Türk diline yüklenmiş bunca kötülük karşısında ne yaptı? Nasıl mücadele etti? Nasıl direndi? Ne tür muhasebeler yaptı, ne tür yapıtlar yarattı? Bu sorular, kanımca, herkesin kendisine sorması gereken çok güncel sorular...

7 Mayıs 2004, *BirGün* Gazetesi

İnsan ve İnsanlık Ölümsüzdür; Edebiyat Ölümsüzlüğün Sesidir

Bugün benim için tarihi bir gün; uzun, zahmetli yıllardan sonra bugün, yurdumun özgür topraklarında emeğim ve Kürt dili, edebiyatı ve romanıyla ilgili çalışmalarım nedeniyle Kürdistan Hükümeti tarafından ödüllendiriliyorum. Bu kutsal gün için Kürdistan Hükümeti'ne, Kültür Bakanlığı'na ve Kültür Bakanı sayın Samî Şoreş'e teşekkür ediyorum.

Şu anda neler mi hissediyorum? Şu anda içimde karmaşık duygular dalgalanıyor, ve fakat en belirgin duygumun "şaşkınlık" olduğunu söyleyebilirim. Çünkü ben mazlum bir yazarım

ve böylesi günlere alışkın değilim. Mazlumiyetim dünyaya gelmemden önce başladı; gözlerimi yasaklanmış bir dil, kimlik ve kültürün içine açtım. Adıma varana kadar her şey yasaktı. Yedi yaşıma geldiğimde ilkokula başladım, o zaman yabancı bir dille karşılaştım. Okulda benim dilim yasaktı ve zorla başka bir dili, Türkiye'nin resmi dili Türkçeyi öğrendim. On yedi yaşıma geldiğimde hapse düştüm; Diyarbakır Askeri Cezaevi benim ilk üniversitem oldu, burada Musa Anter ve Ferit Uzun'un, ki sonradan ikisi de öldürüldü, yardımlarıyla kendi dilimle okuyup yazmayı öğrendim. 1976 yılı başında tekrar tutuklandım; o zamanlar Kürtçe-Türkçe bir derginin yayın yönetmeniydim ve bu yüzden Ankara'da hapis yattım. 1977 yılında Türkiye'den ayrılıp gurbet ülkesine, mültecilik yurdum İsveç'e gittim. 1980'de, bir askeri cunta Türkiye'de iktidarı ele geçirince Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından atıldım ve 1992'ye kadar Türkiye'ye hiçbir biçimde gidemedim. Tekrar Türkiye'ye gitmeye başladığımda birkaç kitabım yasaklandı, burada on beş yıl ağır hapis cezası talebiyle yargıladım.

//Yasak, ceza, kaçış, mazlumiyet, gurbet, kimsesizlik, çaresizlik ve kahrolası bir kader: Maceramın özeti budur..//

Şimdi mazlum bir halk ve ülkeyi temsil eden bir hükümet tarafından ödüllendiriliyorum. Bu yüzden bu kutsal ödülü mazlumların ödülü olarak görüyorum ve ödülü hem ulusal, hem uluslararası planda başka iki şeyin işareti olarak da görmek istiyorum

Ödül, bana göre, Kürdistanlı olmanın işaretidir, Kürdistanlı olmaya doğru yeniden adım atmadır. Eskiden, 1900'lerin başında Kürdistanlıların birleşik bir dil, kimlik, edebiyat ve sanatları vardı. O zamanlar Osmanlıların başkenti İstanbul'da yurdun her tarafından Kürt aydınları dil, edebiyat ve kültür alanında değerli çalışmalar yapıyorlardı. Hêvî, Kürt

Teali Cemiyeti gibi örgütleri, *Roji Kurd* ve *Jîn* gibi dergi ve gazeteleri vardı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra galip devletler kendi aralarında anlaşırlarken, Kürtlere ve yurtlarına büyük bir haksızlık edildi; Kürtlere hiçbir hak tanınmadı ve ülkeleri yeni devletler arasında bölüşüldü. Kürt aydınlanma hareketi de o zaman birbirinden koptu ve dağıldı. Bu taraftan, Irak Kürdistanı'ndan M. Emîn Zekî, Tewfîk Wehbî, M. Yamulkî, Refîk Hîlmî, Pîremêrd ve başka pek çok isim yerlerine yurtlarına döndüler ve buralarda aydınlanma hareketini güçlendirmek istediler. Türkiye Kürdistanı'ndan olan Sureya, Celadet ve Kamuran Alî Bedirxan, Qedrî, Ekrem Cemîl Paşa, Memdûh Selîm, Osman Sebrî, Cegerxwîn, Nûredîn Zaza, Qedrîcan gibi isimlerle başkaları Lübnan ve Suriye'de Kürt dili, kimliği, edebiyatı ve sanatını korumak ve ilerletmek yönünde çaba sarfettiler. Onlardan çok uzaklarda, Kafkasya'da, oralara göçertilen Kürtler Heciyê Cindî, Casimê Celîl, Qanatê Kurdo, Erebê Şemo, Xelîlê Miradov vd.'nin önderliğinde Kürt dili, kimliği, edebiyatı, müziği ve sanatı için değerli çalışmalar yaptılar.

Hepsinin amacı ve tavrı aynıydı; onların ve Kürtlerin başına gelen bütün felaketlere ve güçlüklere rağmen dili, kimliği ve edebiyatı korumak ve geliştirmek. Bu kişilerin emek, çaba, ter ve kanları asla ve asla unutulmamalıdır; eğer onlar ve emekleri olmasaydı, bugün bizler de var olmazdık. Bu arada ben de onların emeği olmaksızın hiçbir şekilde Kürtçe roman yazmaya başlayamazdım. Onlara minnettar ve müteşekkirim ve bugünkü ödülü onların ödülü olarak görüyorum. Onların öğrencisiyim ben; ödüllerini onların adına alıyor ve hepsini saygı ile anıyorum.

Bugün burada yaşamakta olduğumuz gün, onların hayaliydi. Evet, onların hayali yüz yıl kadar sonra gerçekleşiyor,

Kürt aydın hareketi ve gerçeği yeniden birleşiyor. Kürtlere yapılan büyük tarihsel haksızlık, bugünden itibaren ortadan kalkmaya başlıyor. Kürtler yeniden ayağa kalkıyorlar, kültürel hareketlerini güçlendiriyor ve Kürdistanlılaşma bayrağını yükseltiyorlar.

"Kürdistanlılaşma"dan kastım, doğrudan siyasi bir şey değildir; toprak, dil ve kültürel mirastan, tarihsel, toplumsal, dini, kültürel ilişkilerden söz ediyorum. Böyle baktığımızda Kürdistanlılaşmanın Kürtlerden daha büyük bir proje olduğunu görürüz; bu öyle bir proje ki, Mezopotamya'daki bütün diller, kültürler, kimlikler ve miraslar kendi kutsal yerlerini alıyorlar. Adem, Havva, Nuh, İbrahim, Eyyüp, Yunus ve diğer peygamber ve nebiler, *Tevrat*, *İncil*, *Zebur*, *Kuran*, Zerdüşt, Mishefa Reş ve diğer kitap ve dini öğretiler, Keldani, Asuri, Ermeni, Arap, Türk, Türkmen, Acem, Nasturi, Alevi, Yezidi, Feyli, Ehl-i Hakk, Nakşibendi, Kadiri ve diğer dini, kültürel ve milli cemaat ve tarikatler, *Gılgamış*'tan Kürt dengbêjlerine kadar bütün yazılı ve sözlü edebiyatlar, Dicle ve Fırat ırmakları ile bu ırmakların etrafındaki kültürler... Bütün bunlar, kültürel miraslarıyla birlikte Kürdistan ülkesindedirler... Kürdistanlılaşma, bütün bu varlık, zenginlik ve mirasın korunması, çokdinli, çokkültürlü ve çokuluslu toplumun korunması demektir.

Bu kadar kutsal ve gerekli bir koruma nasıl mümkün olacaktır? Hiç şüphesiz yalnızca demokratik temeller ve ölçütlerle. Demokratik, çoğulcu, uygar bir toplum insan özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, inanç özgürlüğü, ifade ve yazma özgürlüğü, diğer bütün insanlara saygı, hoşgörü ve barış sütunları üzerinde yükselir.

Irak Kürdistanı'nın deneyimi yeni bir deneyimdir; hem Kürtler ve Kürdistanlılar, hem de Ortadoğu ve dünya için.

Eğer bu deneyim demokratik ve uygar bir deneyim olursa, bundan hem Kürtler ve Kürdistanlılar, hem de Ortadoğu ve dünyamız kazançlı çıkacaktır.

Yeni bir yüzyılın, yeni bir binyılın başında olduğumuzu unutmamalıyız. Kan, cinayet, katliam, işgal, çöküş, kin ve nefretle dolu olan geçen yüzyıl, yeni yüzyılda hiçbir biçimde tekrar etmemeli. Yeni yüzyıl, totalitarizm, antidemokratizm, faşizm, nasyonalizm ve militarizmin yüzyılı gibi olmamalı, tam tersine demokrasi, özgürlük, eşitlik, çoğulculuk ve saygının yüzyılı olmalı. Kürdistan'ın yeni deneyimi, yeni yüzyıl için çok iyi bir örnek olabilir.

Benim inancıma göre yeni yüzyıl, eski yüzyılın deneyimlerini tekrar etmemeli, aynı şekilde Kürdistan deneyimi de, komşuların, yani Irak, Suriye, İran ve Türkiye'nin kötü deneyimlerini tekrar etmemelidir. Bu rejimlerin deneyimleri, geçen yüzyılın en belirgin deneyimleridir. Bu rejimler için demokrasi, insan hakları, ifade ve düşünce özgürlüğü, azınlık hakları asla temel olmadı. Bu rejimler, hiçbir zaman sözde yazarlar ve propagandadan başka insani söz ve anlatıyı, edebiyat ve sanatı, aydın ve yazarları sevmediler; onlardan korktular hep ve kendilerine yaratma ve düşünme özgürlüğü yerine sansür ve yasaklamayı esas aldılar. Bu rejimlerin temelleri şunlar oldu: Militarizm, aşırı ırkçılık, köktendincilik. Kürdistan önderliğinden ricam, komşuların kirli deneyimlerinin hiçbir şekilde burada tekrar edilmemesidir. Irak Kürdistanı adaletsizliğin, vicdansızlığın, merhametsizliğin yeri olmamalı, tam tersine burası adalet, vicdan ve merhametin makamı olmalı. Eğer Irak Kürdistanı adalet, vicdan ve merhametin makamı olursa, inanıyorum ki bu şekilde yeni yüzyılın insana ve insanlığa yol gösteren Çoban Yıldızı olacaktır.

Kadim bir halk ve ulus yeniden diriliyor; çünkü Kürt ve

Kürdistan hem kadimdir, hem de memedeki bir bebek gibi ömrünün başındadır. Hem süreklilik, hem de başlangıçtır. Hem ağır bir yüktür, hem de yeni bir tarihsel imkan. Irak Kürdistanı kültür, sanat, müzik, aydınlanma ve edebiyat gibi alanlarda bölge ve bütün dünya için önemli bir rol oynayabilir.

Bugünkü konumuz edebiyat ve romandır, ki ben de bu vesileyle, bir romancı olarak bu ödülü alıyorum. Bu yüzden edebiyattan ve romandan söz edeceğim. Bana göre dünya edebiyatı bugün büyük bir krizin içindedir ve yeni yol, biçim, teknik, konu ve duygulara ihtiyaç vardır. Söz, anlatı ve edebiyat insandan ve insanlıktan söz etmeli, çaresiz, çıkışsız insanı anlatmalı, insana ve insanlığa aydınlık bir ayna tutmalı ve insanın ve insanlığın hayatının devamı için hayatın üstüne umut ve güç serpmeli. Dün öyleydi, bugün de öyle olmalı. Fakat ne yazık ki bugün öyle değil; bugün edebiyat büyük bir pazar olmuştur, edebi söz ve yapıt, ticari pazarın metası haline gelmiştir. Söz ve anlatı edebi, insani gücüyle değil, ticari gücüne göre değerlendiriliyor. Satılabilen, popüler olabilen ve piyasada büyük paralara dönebilen söz ve anlatı ön planda, göz önündedir. Bu yüzden tamamen değilse de edebiyat bugün faydasız bir karmaşa içinde kendini tekrarlamaktadır. Bugün edebiyat gücünden, değerinden, saygınlığından pek çok şey kaybetmiştir. Dünya edebiyatı Pasternak, Andric, Seferis, Beshevic, Milozc vd. gibi önemli yazarları keşfetme ve yayımlamanın değil, satılacak, "yıldız" olacak, kolaylığı ve basitliğiyle paraya çevrilebilecek yazarların peşindedir. Sözün ne değeri, ne de ağırlığı kaldı neredeyse; ne yazmanın ve yaratmanın değeri, ne de aydının, sanatçının ve yazarın değeri kalmıştır.

Böyle bir durumda Kürdistan'ın yeni deneyimi bu konuda da çok değerli bir örnek olabilir; çünkü Kürdistan maz-

lumların, ezilmişlerin ve kurbanların yurdudur ve Kürdistanlıların sesleri hep kesilmiş, ağızları kilitlenmiş, sözleri ve öyküleri zincirlenmiştir. Bugüne kadar kendilerini ifade edebilmiş değiller, Enfal gibi, Halepçe Katliamı gibi acılarını dile getirebilme ve başkaldırılarla ispatladıkları umut ve onurlarını anlatabilme ve iyi bir edebiyata çevirme fırsatı bulamamışlardır. Bu yeni deneyim içinde yaratılacak olan edebiyat, şiir ve roman bugünkü dünya edebiyatına da yeni yol, biçim, teknik, konu ve yöntemler sunabilir, insana ve insanlığa lazım olan edebi mirasa yeniden yetişebilir.

Hümanizma, demokrasi, uygarlaşma, küresel düşünme, adalet, vicdan ve merhamet, edebiyat alanında son derece önemli ve gerekli şeylerdir. İyi bir edebiyat yalnız bu temeller üzerine inşa edilebilir. Kürdistanlı bütün aydınlar, sanatçılar ve yazarlardan bir ricam var; dikkatiniz bu zorunlu ölçütler üzerinde olsun. Bu ölçütler olmadan hiç kimse iyi bir edebiyat yaratamaz. Ne acılar ve sızılar, ne umut ve yüce duygular tek başlarına edebiyat olabilirler. Ama iyi ve edebi bir örgü içinde, sözünü ettiğim ölçütlerle ölümsüz bir edebiyata dönüşebilirler. Konular açısından bakıldığında Kürdistan sonsuz zenginliktedir, eksiklik ölçütlerdedir. Eğer ülkenin zenginliği küresel ölçütlerle birleşirse, inanıyorum ki, o zaman Kürdistan'ın yeni deneyimi edebiyat alanında da bütün dünyanın parlak bir yıldızı olacaktır. Bu yüzden ben, bugünkü ödülü bunun bir işareti olarak da görmek istiyorum.

Bugün üç romanımı burada, Arap harfleriyle önünüzdedir; *Hawara Dicleyê 1-2* ve *Bîra Qederê*. Ben bu romanları çok kötü koşullarda, gurbet ülkesinin derin sürgünlüğünde yazdım. Ama bugün size ulaştılar, onları Barzan'ın, Soran'ın çok uzak, ücra kütüphanelerinde de gördüm; bu da edebi sözün gücünün bir kanıtıdır. Edebi söz, özellikle de roman sanatı

çağları, dönemleri, mekanları ve sınırları tanımaz, hepsini önüne katar, onların üzerinden atlar ve her zamana, her mekana ulaşır. Ben o üç romanı da Kürdistan'ın edebi ve kültürel rönesansının yapıtları olarak görüyorum; onlar, sizin romanlarınızdır. Sahibi, benden çok, sizlersiniz.

Bugünkü ödülün bu rönesansın yeni bir adımı olması umuduyla, yeniden, hepinize teşekkürlerimi sunarım.

Sağolun.

NOT

Irak Kürdistanı Bölgesel Hükümeti, 07.12.2005'te, Mehmed Uzun'a Kürt dili, edebiyatı ve romanına olan emeği ve yapıtları için bir "Onur Ödülü" verdi. Erbil'de, Sanatçılar Köşkü'nde, Kültür Bakanı tarafından verilen ödülün teşekkür konuşmasını Selim Temo Kürtçeden Türkçeye çevirdi.

Dil, İnsanlığın Ruhu ve Onurudur

KÜRT yazarlığıyla ilgili hikayem uzun bir hikayedir. Bir gün, geniş biçimde ondan da söz edeceğim. Burada yalnızca şu kadarını söylemek isterim ki kaderimin yolu gurbete uzanmamış olsaydı, büyük ihtimalle edebi bir Kürt yazarlığına başlayamayacaktım. Bazen kötü şeyler iyiliklere de neden olabilirler!

1976 yılında Ankara'da hapishanedeydim. O zamanlar Kürtçe-Türkçe bir derginin sorumlusuydum ve bu yüzden tutuklanmıştım. Ama salıverildiğimde yüzümü gurbet ele çevirdim. Mahkemelerim devam ediyordu hâlâ, bense bir daha

tutuklanmak istemiyordum. Isveç'e, sürgün yurdum Stockholm'e ulaştığım gün, yeni hayatım için iki karar aldım:

Bir; asla ülkemdeki hayatımı unutmayacak ve geri dönecektim. Ikincisi ise, kendimi yenileyecek, geliştirecek, iyi şeyler yaratacaktım. O günden beridir hep böyle düşünürüm; siyasal, entelektüel, kültürel nedenlerden dolayı çaresiz kalan ve vatanını terk eden her insan, hangi şartlar altında olursa olsun kendini yenilemeli ve ülkesinin dil, kültür, edebiyat, sanat ve siyaseti ile bütün insanlık için faydalı şeyler yapmalı ve iyi eserler yaratmalıdır. Yani bu insan, kendi acıları ve ızdıraplarından insani bir zenginlik çıkarmalıdır. Çünkü sürgün kişi ülkesine döndüğü zaman, insanları ona sürgündeki yılları boyunca dil için, halkı ve ülkesi için, insanlık için ne yaptığını soracaklardır.

Biliyordum ki bir gün döndüğümde herkes şunu soracaktı: "Mehmed Uzun, şu kadar sürede, oralarda dilin, halkın ve ülken için ne yaptın?" 1977'den bugüne kadarki hayatım, bu sorunun cevabı için geçti; ne yaptıysam bu soruya cevap olsun diye yaptım. Sürgündeki hayatım ve elinizde bulunan bütün yapıtlarım, bu sorunun cevabıdır.

Bir taraftan kendimi yenileyip değiştim, ama öbür taraftan toprağımı, ülkemi, halkımı, atalarımın dilini ve edebiyatını asla unutmadım; öğrendiğim her yeni şey, benim biraz daha kültürel mirasa ve dile yaklaşmama yardım eder oldu. Her zaman bu amaçların yolunda çalışmak için her şeyden elimi eteğimi çektim. Bu yüzden gurbette, imkanları çok daha fazla olan bir dili seçmek yerine, atalarımın dilini tercih ettim ve onunla yazarlık yaptım. Evet, Kürtçeyle kıyaslandığında başka dillerin imkanları çok daha iyiydi, onlarda akla gelebilecek her türlü imkan ve fırsat haizdi. Ehmedê Xanî, bundan dört yüz yıl kadar önce Kürt dili pazarının kesat olduğunu

söylemişti. Durum hâlâ öyleydi. Ama hedeflerim ve dönüş sorunu aklımdaydı her zaman; döndüğümde insanlarımın sorusuna ne karşılık verecektim?

İnsanlarımdan, sizlerden, toprağımdan, Dicle ve Fırat ırmaklarından çok uzaklarda, kuzeyin son derece soğuk ülkelerinden birinde, son derece karanlık bir hal ve sonsuz, derin bir sessizlik içinde Kürt diliyle yazarlığa başladım ve Dicle'nin feryadını, macerasını, Dicle Irmağı'nın tatlı ve kadim diliyle yazdım. Başlangıçta her şey pek zahmetliydi, ki bu zahmetler hem çok ağır, hem de sayısız idiler. Kürt diliyle insanî, iyi bir edebiyat yapılabileceğine kimse inanmıyordu. Herkes daha fazla imkanları olan dillerle yazarlık yapmamı istiyordu. Ama ben öyle yapmadım, inatla, bütün zahmetlerine karşın Kürtçe yazdım; başlangıçtaki kararın, karardı.

Ve yazmaya başladığım zaman, Kürt dilinin ne kadar zengin ve imkanlarının ne kadar da geniş olduğunu görüp mutlu oldum. Dilin derinliklerine daldıkça, sınırsız zenginliklerle karşılaştım. Daha başlarken Kürt diline inancım tamdı. Fakat yazarken, kanıtlarıyla da gördüm ki Kürt dilinin başka dillerden, eğer fazlası yoksa, asla geri kalır bir yanı yoktu. Gördüm ki kadim dilimiz dünyanın en eski dillerinden birisidir, cömerttir, insan ona samimiyetle, sevgiyle yaklaştığı zaman o da bütün saklı varlık ve zenginliğini sunar. Başlangıçtaki bütün o zahmetler, yavaş yavaş fırsatlara, imkanlara, zenginliklere dönüştü; güzel, güçlü, değerli ve rengarenk bir yeni dünya açıldı önümde. Kürt diline yönelik olarak söylenen o yetmiş seksen yıllık yalanların, iftiraların ne kadar da kof olduklarını gördüm.

O zaman anladım ki dil, insanların ruhudur, dil, ulusların ruhudur. Bir insanın ya da bir ulusun ruhunu anlamak isteyen kişi, dil üzerinde yoğunlaşmalıdır; çünkü insanların ve ulusla-

rın yaptıkları her şey ve insan ile ulus, dilin zenginliği içindedir. Kültürel mirastan tutun da ulusal bilinç ve düşünceye kadar, oturup kalkmaktan tutun da tarih ve belleğe kadar...

Kürt dili hakkındaki çalışmalarımdan ve Kürtçe romanlarımdan söz etmeyeceğim. Ama söylemem gerekir ki bütün çalışmalarımda dilin özerk hususiyetlerini bulmak, dilin yenileştirilme ve modernleştirilmesini, birleşik bir dilin yaratılmasını, dilin hümanizminin ortaya çıkarılmasını sağlamak ve böyle bir dille ezilen insanın macerasını anlatmak, yalan, zulüm, resmi inanç ve ideolojilerin karşısında durmak esastı hep. O zaman sözünü ettiğim Kürt diliyle yazarlık sayesinde farkına vardım ki dil yalnızca ruh değil, aynı zamanda onurdur da; hem insanın, hem de ulusun onuru.

Neden mi böyle şeylerden söz ediyorum şimdi? Çünkü, bu ödül vesilesiyle burada, bütün tarihimize tanıklık etmiş Dicle Irmağı kıyısında söylemek istiyorum ki Kürt dili zengin ve saygın bir dildir; sizler dilinizden utanmamalısınız, tam tersine onunla gurur duyun ve her yer ve koşulda ona sahip çıkın, onunla yaşayın ve her işinizi onunla gerçekleştirin. Bilmelisiniz ki diliniz son derece güçlü bir dildir, öyle olmasaydı binlerce yıl yaşayamaz, bugünlere erişemezdi.

Kendimizi kandırmamalıyız; Kürt diline sahip çıkmadığımız zaman, ahlaki sorumluluğumuzu unutup ölümüne meydan verdiğimiz zaman, siyasetten, sanat ve edebiyata kadar her şey ruhsuz olacaktır; tamamen değersiz olmasa bile, değeri düşük olacaktır. Bir insanın, bir ülkenin, bir ulusun başına gelebilecek en büyük felaket, ruhun ve onurun kaybedilmesidir... İnsanın, ülkemizin, ulusumuzun başına böyle bir felaket gelmesine izin vermemeliyiz. O zaman bizden öncekilerin –mekanları cennet olsun– emekleri, çabaları, terleri ve kanları karşısında mahçup oluruz. ✱

Sen de
Mehmed Uzun

Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkileri bizi kandırmamalı, gevşetmemelidir; Kürt dilinin durumu bu şekilde düzelmez. Doğrudur, Kürt dili üzerinde pek çok yasaklar vardı, bugün yok, ama rejim Kürt dilini asimile etme siyasetini gütmeye devam ettiğini her fırsatta göstermektedir. Kürtler boş hayallerle kendilerini kandırır da dillerine sahip çıkmazlarsa, dillerini kendi varlıklarının ruhu ve onuru görmezlerse, gelecek günler Kürt dili için karanlık günler olacaktır.

Bu yüzden hepinizden bir ricam var; kim ve ne olursak olalım, hep birlikte, bütün gücümüzle dilimize sahip çıkalım, dilin korunması ve geliştirilmesi için geniş ve uzun seferberlikler ilan edelim.

Bu sözlerim, aynı zamanda benim kim olduğumu da gösteriyor. Hakkımda pek çok şey yazılıyor ve söyleniyor, herkes kendi inanış ve düşüncesine göre bir şey söylüyor ve adımı iyi ya da kötü, kendine doğru çekiyor. Fakat ben yalnızca yaralı Kürt dilinin bir emekçisiyim. Kürtler arasındaki kavgalar ve çekişmelerin içinde olan bir insan değilim ki kalkıp birine, bir harekete ya da bir güce karşı çıkıp savaşayım; bir edebiyatçı gibi insanın ve Kürt ulusunun ruhu ile ilgiliyim. İşim gücüm ruhtur, ki herkes onun içindedir. Eğer herkesi kapsayan bu yaralı ruhu biraz olsun sağaltabilirsem kendimi mutlu hissedeceğim.

Evet, kim ne derse desin döndüm ve geldim, şu anda buradayım. Ve siz ister istemez soruyorsunuzdur: "Ey Mehmed Uzun, şimdiye kadar toprak için, vatan için, ulus için, insan için ne yaptın?" Ben de bugün, bu kutsal vesileyle cevap veriyorum: "Bütün bu kitapları, yapıtları yarattım. Buyrun, alın bu kitapları, yapıtları. Çünkü onlar sizindir!" Evet, benim adımla çıktılar, bu hizmeti yaptım, ama onların sahipleri sizlersiniz, ataların toprağıdır, kadim Dicle ve Fırat ırmaklarıdır.

Şimdi aldığım bu ödül, benim için en büyük ödüldür; çünkü bu ödül ataların toprağına aittir, Dicle ve Fırat'ın ödülüdür, ezilen, ama saygın ve onurlu insanlarımın ödülüdür. Bu ödülle gurur duyuyorum ve huzurunuzda Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'ne, başkanına, Diyarbakır'ın diğer belediyeleri ve başkanlarına, Diyarbakır halkına ve vatanıma teşekkürlerimi sunuyorum.

NOT

Kürt dili ve romanına katkılarından dolayı Diyarbakır Edebiyat Günleri'nde kendisine verilen ödülün töreninde yaptığı konuşmayı. Selim Temo Kürtçeden Türkçeye çevirdi.

Türkiye'de Barış ve Umutlar

Sevgili Dostlar,

Her şeyden önce aranızda bulunamadığım için çok üzgün olduğumu belirtmek istiyorum. Türkiye Barışını Arıyor konferansı, son derece önemli bir toplantı. Türkiye'nin geleceğine ilişkin atılmış çok önemli bir adım. Konferansa katılmayı, sizinle birlikte olmayı, saygıdeğer konuşmacıları dinlemeyi çok istiyordum. Ancak sağlık sorunlarımdan dolayı katılamıyorum... Lütfen beni mazur görün.

Konumuz barış ve barışla ilgili her şeye umutla başlamak

gerektiğine inanıyorum. Derin ve samimi bir umut duygusu, düşüncesi olmadan hiçbir barış girişiminin başarılı olması mümkün değil. Daha fazla romantik ya da ilgi çekici olmak için değil, tersine daha fazla hakikatlere yakın olmak için umuda ihtiyacımız var. Umut, yaşanan hakikatlerin bir üst düzeyidir; arzuladığımız hakikatlerin dinamosudur. Barışa ilişkin eylem planımızın ilk adımıdır. İnsanlık tarihinin bize öğrettiği hakikatlerden biri de şu; hiçbir siyasal ya da toplumsal atılım, değişim ve yenilenme umut olmadan gerçekleşmez. Umut imkansız bir sevda değil, imkansızı gerçeğe dönüştürecek bir yol haritasıdır.

Eğer insanlık, tüm olumsuzluklara, felaketlere ve musibetlere rağmen bugünkü haline ulaşmışsa, bunda umudun belirleyici bir rolü var. En berbat koşullarda bile umutlu olmamızı gerektirecek çok fazla neden var.

Evet, yeni yüzyıl akla gelebilecek en berbat biçimiyle başladı. Ve neredeyse hiçbir umuda yer bırakmayacak şekilde savaşı ve vahşeti derinleştirerek devam ediyor. Ama buna rağmen yeni yüzyıldan umutlu olduğumu belirtmek durumundayım; kanımca yeni yüzyıl tüm felaketlerine rağmen, tüm bir yüzyıla yayılmış haliyle, daha çok demokrasi, daha çok insan hakları, daha çok özgürlükler yüzyılı olacak.

İnsanlık tarihinin yaşadığı en vahşi yüzyıl olan geçen yüzyılı hatırlayalım; o yüzyıl da ulusal kibirlerini evrensel bir hakikat haline getirmek isteyen ulus-devletlerin homurdanmalarıyla başlamıştı. Sonuçlarını ise hepimiz biliyoruz; korkunç iki dünya savaşı, birçok bölgesel ya da iç savaş, katliamlar, soykırımlar, akla gelebilecek her türlü kötülük, felaket... Kimi filozofların Leviathan (iblis) diye nitelendirdiği ulus-devletlerin sonuçsuz vahşi uygulamaları...

Geçen yüzyıla ilişkin sürekli kendimize sormamız gere-

ken bir soru daha var; peki kim kazandı? Iblislerin militarizmi, ırkçılığı, ultra-milliyetçiliği ve vahşeti mi? Yoksa insanlığa ait umut, yani demokrasi, insan hakları ve özgürlükler mi? Şüphesiz kazanan insanlık, insanlığa ait umut oldu.

Yeni yüzyılın da bu minvalde gelişeceğine dair herhangi bir kuşku duymamıza gerek yok. Kazanan, demokrasi, insan hakları ve özgürlükler olacak.

Bu derin umuduma bağlı olarak yeni yüzyıla ilişkin bir tahminde de bulunmak istiyorum; kanımca yeni yüzyıl ulus-devletlerin çöplüğü haline gelecek. Kendisini yenilemeyen, demokratikleşmeyen ve çağa uygun insani bir modernizmi sağlamayan ulus-devletlerin yeri, bu çöplük olacak. Yeni yüzyıl, geçen yüzyıldan devraldığı mirasla, ulus-devletlerin militarizmi ve ultra-milliyetçiliğiyle demokrasi, insan hakları ve özgürlüklerin mücadele alanı haline gelecek.

Ulus-devletlerin yeni yüzyıla ilişkin şaşkınlık ve korkularının gerisinde, kanımca, sözünü ettiğim nedenler yatmaktadır. Ulus-devletlerin bu korkularını anlamak mümkün, geleceklerine ilişkin fazla alternatifleri yok; ya demokratikleşecekler ya da çöplüğü boylayacaklar.

Konumuz Türkiye'de barış, sözünü ettiğim bağlamda bir ulus-devlet olarak, Türkiye'de hızlı bir yol ayrımına doğru gidiyor. Türkiye ya demokratikleşecek ve bir insan hakları, özgürlükler ülkesi haline gelecek, ya da zaten durmadan pompalanan militarizmi ve ultra-milliyetçiliği destur kabul edip, büyük felaketlere yol açacağı belli yeni serüvenlere girişecek. Elbette, ben de sizin gibi Türkiye'nin bir hak ve hukuk ülkesi haline gelmesini arzuluyorum; böylesi müstesna bir konferansın kapanış konuşmasını yapmamın nedeni budur. Barışını arayan Türkiye'nin bu konuda yapması gerekenleri, olabilecek en yüksek düzeyde tartıştığınıza eminim. Bu ne-

denle bunları yeniden tekrarlamak istemiyorum. Ama izninizle şunları da kısaca belirteyim; aklın yolu birdir ve dünyanın Türkiye'den beklediği, demokratikleşerek kendi barışını ve huzurunu gerçekleştirmesidir.

Barış, insanlığın yarattığı en önemli, en erdemli eserdir. Ölümsüz birey yoktur ama bireyler tarafından yaratılan ölümsüz eserler ve bu eserlerin tümünden oluşan ölümsüz insanlar vardır. Bunu *Gılgamış*'tan bu yana hep biliyoruz. Barış sadece ölümsüz bir eser değil, insan aklının yarattığı en önemli erdemli iştir de. Çünkü barış, harikulade bir insani metamorfozdur (değişimdir). Barış, ben dediğimiz şeyin öteki haline gelmesidir; ötekini anlamak, onunla eşit ilişki kurmaktır. Barış, insanoğluna en çok yakışan erdemleri kendi içinde barındıran yepyeni bir kültür, bir terbiyedir.

Türkiye niçin bütün bunlardan mahrum kalsın?

Ama bu arzulanan yere gelebilmesi için de, tüm açıklığıyla şu konuların vurgulanması gerekli:

1. Türkiye, 15-20 milyon olduğu söylenen, kendi vatandaşları Kürtlerle barışmanın yollarını bulmalıdır. Devlet katında derin bir Kürt düşmanlığı, kin ve nefreti var. Bu kötü alışkanlıklar, gelenekler ve önyargılarla herhangi bir olumlu gelişmenin sağlanması mümkün değil. Bunların aşılması gerekli.

2. Yine devlet katında, Kürtlere, Kürtlerin hak ve hukuk arayışlarına karşı olmak koşuluyla, şeytanla bile işbirliği yapmak geleneği var. Terör ihraç eden İran ve Suriye gibi totaliter devletler, Hizbullah, Hamas, Iraklı terörist güçler... Türkiye tüm bu demokrasi düşmanı güçleri, Kürtlere karşı olmak konusunda, kendi müttefikleri olarak görüyor, onları cesaretlendiriyor, Kürtlere karşı kışkırtıyor. Bunun terk edilmesi gerekli

3. Devlet, Kürtlere ötekinin de ötekisi muamelesi yapmaktan vazgeçmeli artık. Kıbrıs'taki küçük Türk nüfusu için tam tamına bağımsız bir devlet isteyen Türkiye bu kadar geniş bir nüfusa sahip "kendi Kürtleri" için, kendi bölgelerinde, anadilleriyle eğitimi bile fazla görüyor. Türkiye, Iraklı Kürtlerin Türkmenlere verdiği hakların yüzde beşini bile "kendi Kürtleri"ne fazla görüyor. Bunun adalet, vicdan ve merhametle bir ilgisi var mı?

4. Türkiye; Kürtleri, bölgeyi ve tüm bir dünyayı aptal yerine koymaktan vazgeçmeli. Kendi vatandaşları ile diyalog kurmayan, onların hak ve hukukunu ayaklar altına alanların "Medeniyetler Diyaloğu" teranelerine kim inanır? Yurtta sulhu, zor ve baskıyla vatandaşlarını tekleştirmek ve susturmak olarak anlayanların "yurtta sulh, cihanda sulh" sözlerine kim inanır?

Bu tür örnekleri alabildiğine çoğaltmak mümkün ama şimdi gereksiz. Sadece şunu belirteyim; başlıklar halinde sunduğum bu hakikatlerin gerisinde daha korkunç bir hakikat var; son yirmi yılda Türkiye'de 30 bin insan öldürüldü, 4500 köy boşaltıldı ve üç milyon insan topraklarını terk etmek zorunda bırakıldı. Sonuç? Bu yaşananların hiçbiri hiçbir sorunu çözmedi, yine aynı noktadayız; demokrasiye, insan haklarına ve özgürlüklere saygılı bir barış ortamı...

Konumuz barış ve bu barışın esas taraflarından olan Kürtlere yönelik de, izninizle bir iki şey söyleyerek konuşmamı bağlamak istiyorum. Kanımca Kürtlerin de ciddi bir iç barış sorunu var. Ve iç barış sorununa ek, ciddi bir demokratikleşme, yenilenme, modernizasyon sorunu var. Demokrasiyi, insan hak ve özgürlüklerini isteyen Kürtlerin de kendi içlerinde demokratikleşmesi, yenilenmesi, insan hak ve özgürlüklerine saygılı olması bir zorunluluktur. Nasıl?

1. Her şeyden önce Kürt siyasi hareketi, hiç kimseyi dışarıda bırakmayacak biçimde, demokratik ve şeffaf bir birlik, bir ittifak oluşturmak zorunda.

2. Geçmişteki kavgalar, çelişkiler, huzursuzluklar bir yana bırakılarak, fark gözetmeden, toplumun tüm kesimleriyle bir barış, işbirliği mütabakatı sağlanmalı.

3. Türkiye'deki geniş demokratik, sol, sosyal demokrat ve liberal hareket ve güçlerle bir barış işbirliği zemini yaratılmalı...

Türkiyeli Kürtlerin ne yaptığını ve ne istediğini anlamayan dünya, sözünü ettiğim iç barış ve somut programı maalesef Kürtlerden bekliyor.

Evet, idealler, hayaller, arzular, umutlar. Ama bunların insani olanı; insanlığın şaşmaz özgürlükçü gelişimine uygun olanı; imkansızı imkanlı hale getirecek olanı.

Tüm insanlığı etkileyecek ciddi gelişmelere gebe yeni yüzyılda tercihimiz, bunlar olmalı bence. Elbette Türkiye'nin yapacağı tercihler de bu yönde olmalı.

İki gün boyunca Türkiye'ye ilişkin barışın en ciddi konularını, en yetkin isimlerle konuşan ve tartışan konferansımızı bir başlangıç olarak görüyorum; tıpkı yeni yüzyılımız gibi.

Daha çok işimiz var, yolun henüz çok başındayız.

Umutlarımızı gerçekleştirmek dileğiyle hepinize başarılar dilerim.

NOT

Mehmed Uzun, 13-14 Ocak 2007'de Ankara'da düzenlenen Türkiye Barışını Arıyor Konferansı'nın kapanış konuşmasını yapacaktı. Ancak sağlığı nedeniyle konferansa katılamayan Uzun, "Türkiye'de Barış ve Umutlar" başlıklı konuşma metnini göndermişti, burada aynen yayınlıyoruz.

RENKLER

Anna Lind; Bir Düşün Ölümü

İki hafta önce, Stockholm'de, İsveç'in en büyük mağazalarından birinde, binlerce kişinin gözü önünde, acımasızca öldürülen Anna Lind'e ilişkin yazılmış geç bir yazı bu. Anna Lind öldü, vakanın yarattığı şokla sayısız yazı yazıldı, onunla ilgili saygın anma toplantıları yapıldı, bıçak darbeleriyle delik deşik küçük bedeni toprağa verildi. Şimdi artık Anna Lind'i daha sakince, yaşamıyla, düşünceleriyle, inançlarıyla, yaptıklarıyla anmak zamanı. Şimdi artık bu eşsiz anne, siyasetçi, diplomat ve düşünürün bıraktığı mirası yaşatmak,

ölümsüz hale getirmek zamanı. Kişisel anılar ve duygularla insan Anna Lind'i hatırlamak ve hatırlatmak zamanı.

3 Eylül 2003 günü, Kızıltepe ve Nusaybin'deki okumalarım ve imza günlerim için Türkiye'ye gittim. Ancak gitmeden bir gün önce, 2 Eylül günü, İsveç'teki yayınevim Ordfront'un merkezine giderek İsveççe yeni yayınlanan romanımı Anna Lind için imzalayarak ona gönderdim. 11 Eylül günü de, İstanbul'da Yaşar Kemal'in evinde, öğle yemeğinde, İsveç televizyonunun beni telefonla aramasıyla Anna Lind'in hastanede vefat ettiğini öğrendim. Yıllar önce İsveç Başbakanı Olof Palme'nin öldürüldüğünü de bir başka seyahatimde, Suriye'nin Halep şehrinde bir başka dostun evinde, sabah kahvaltısında öğrenmiştim. Şimdi de Palme mirasının belki de en iyi savunucusu ve uygulayıcısı Anna Lind'in öldürülmesini tekrar bir seyahatte, bir dostla yemekte öğreniyordum; yaşamın hesapta olmayan kötülüklerle dolu olduğunu ve dünyamızın henüz huzurlu bir barış ortamından çok uzak, canı bir dünya olduğunu bize hatırlatan tarih yine tekerrür ediyordu.

2 Eylül tarihinde Anna Lind'e imzalayarak gönderdiğim romanımdan burada söz etmemin özel bir önemi var. *Aşk Gibi Aydınlık-Ölüm Gibi Karanlık* isimli bu romanım, 2001 yılında İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde, bölücülük suçlaması ve akıl almaz hapis cezası tehditleriyle yargılandı. Romanımla ilgili böylesi korkunç bir davanın açıldığı İskandinavya ve İsveç'te duyulduğunda herkes çok sert tepki gösterdi. Ancak herkesten önce ve daha fazla da hükümet adına iki bakan; Dışişleri Bakanı Anna Lind ve Kültür Bakanı Marita Ulvskog. Bakanlar hem ortak hem de ayrı ayrı açıklamalarla davayı sert biçimde protesto ettiler. Anna Lind de hem konuyu Avrupa Birliği'ne götürdü hem de o zamanın Türkiye Dışişleri Bakanı İsmail Cem ile defalarca konuştu. Yazar ol-

masına rağmen İsmail Cem'in Anna Lind'in bu yoğun çabalarına çok şaşırdığını biliyorum. Öyle ya, bir dışişleri bakanı bir yazarın düşünce özgürlüğü gibi Türkiye ölçülerine göre çok sıradan olan sorunlarıyla uğraşır mıydı? Yazarın düşünce özgürlüğü bir polisiye vakaydı, adli bir sorundu. Zabıtanın, polisin, işkencecilerin, isimsiz ırkçı savcıların, emirleri uygulayan askeri ya da asker kafalı hakimlerin ilgilenmesi gereken bir konuydu. Bir dışişleri bakanının görevi, ülkenin yüksek menfaatleri, güvenliği, geleceği gibi daha önemli konularla ilgilenmekti!

Anna Lind ise nelerle uğraşıyordu! Hiçbir yere ait olmayan, İsveçliliği bile tartışmalı bir muhacirin 'suç unsuru taşıyıp taşımadığına yargı mercilerinin karar vereceği' kitaplarıyla bu kadar ilgileniyordu!

4 Nisan 2001 tarihinde İstanbul'da görülen duruşmada yayıncımla birlikte beraat ettik. Benim sert sayılabilecek ve yazarın yaratma özgürlüğü, edebiyatın mutlak serbestliği, dil ve kimliklerin (Kürt dili ve kimliği) yaşama hakkı konusundaki savunmama rağmen. Devlet Güvenlik Mahkemeleri gibi idam da dahil çok ağır cezalar veren olağanüstü siyasi bir mahkemenin sadece bir duruşmada bizimle ilgili beraat kararı vermesinde İsveç hükümetinin, Marita Ulvskog ve Anna Lind'in etkisi büyüktü. Mahkemenin çıkışında kararı hemen İsveç'in İstanbul konsolosuyla birlikte telefonla Kültür Bakanı Marita Ulvskog'a ilettik, Anna Lind'e de iletilmesini rica ederek. İki gün sonra, yanımdan hiç ayrılmayan gazeteci-yazar dostum Arne Ruth ile Stockholm'e döndüğümde Anna Lind'in gönderdiği bir buket çiçek, el yazısıyla yazdığı bir kartla birlikte evde beni bekliyordu; *välkommen hem... det enda rätta beslutet!!!*

Yani; *evine hoş geldin... verilebilecek tek doğru karar!!!...*

(Ünlem işaretleri de onun). Yani yazara, söze, anlatıya, edebiyata ve kitaba ilişkin, nerede olursak olalım, kim olursak olalım, verilecek tek karar var; beraat. Yani yazarın, sözün, anlatının, edebiyatın ve kitabın yargılanması kabul edilemez!

Aynı yılın tam da sonbaharın başladığı o döneminde İsveççe yayınlanan 'Yitik Bir Aşkın Gölgesinde' isimli romanımı imzalayarak kendisine gönderdiğimde, hemen, çok mutlu olduğu belli, dışişleri bakanı antetli özel kartıyla, büyük harflerle, bana şunları yazdı;

Tack!!!

För din nya bok! Jag använde flera gånger en av dina tidigare (Granatäppelblomning) som exempel på hur idiotiskt det är att censurera litteratur som förespråkar humanism och tolerans... Jag ser fram emot en ny läsupplevelse!

[Teşekkürler!!! Yeni kitabın için! Daha önceki kitaplarından birini (Nar Çiçekleri) hümanizm ve toleransı savunan edebiyatın sansür edilmesinin ne kadar aptalca olduğunu anlatmak için bir örnek olarak defalarca kullandım.. Yeni bir okuma duygusu ve deneyimi yaşayacağımı biliyorum!]

Anna Lind'in nasıl bir insan ve bir dışişleri bakanı olduğunu gösterebilmek için bir örnek daha vermem gerekiyor. 2002'nin yaz aylarında, o zamanlar yazmakta olduğum *Dicle'nin Sürgünleri* romanı için Hakkari bölgesine gitmiştim. Orada romanın Nasturi kadın kahramanı Ester'in baba topraklarının peşindeydim; tümü artık yıkılmış, harap olmuş Nasturi-Keldani kilise ve manastırlarını, zamanında yaşadıkları derin vadilerdeki yoksul köylerini ziyaret ediyordum. O günlerde Hakkari şehir merkezinde, kısa bir süre önceye kadar devam eden iç savaşta köyleri yakılmış ve zorla şehrin ke-

narlarına yerleştirilmiş köylüler için kurulmuş bir kilim atölyesinde, Hakkari'nin canlı renkleri ve nakışlarıyla, ismi de işlenerek, Anna Lind için bir kilim yaptırdım. Kilimi aldıktan sonra Anna Lind, yine aynı kart ve büyük harflerle bana kısa bir mektup yazdı;

Mehmed,

Tack så fantastiskt mycket –en underbar present!!! Så vacker –och personlig!

[Mehmed

Sonsuz teşekkürler –olağanüstü güzel bir hediye!!! Öyle güzel ve öyle şahsi ki!]

Bu son örneği, kullandığı 'şahsi' sözcüğüne vurgu yapmak için özellikle yazdım. Çünkü Anna Lind'in tüm düşünce ve davranışlarında nevi şahsına münhasır çok şahsi bir hava, bir renk, bir ses ve bir üslup vardı. Anna Lind hem çok güçlü İsveç sosyal demokrat hareketin geleneğini sürdürüyordu hem de tümüyle kendisine ait bir gelenek yaratıyordu. Sadeliği, spontan oluşu, rahatlığı, güler yüzlülüğü, kararlılığı, ciddiyeti, yılmaz mücadeleci tavrı, prensiplerdeki hassasiyeti ve özgür, barışçı bir geleceğe ilişkin sarsılmaz inancı tamamıyla çok özgün bir Anna Lind karakterinin özellikleriydi.

Anna Lind'in bu özgün yapısı ve stili, Palme'nin öldürülmesinden sonra derin bir şok yaşayan ve içine kapanan sosyal demokrat hareket için de tüm dünyayı kapsayan heyecanlı, aktif yeni bir ses, nefes oldu. Anna Lind, dışişleri bakanlığını ve İsveç diplomasisini de bu yeni stil, ses ve nefesle yönetti. İnsan hakları, düşünce özgürlüğü, azınlıkların doğal etnik, kültürel, dini hakları, eşitlik, özgürlük, dayanışma öteden beri İsveç dışişlerinin önemli prensipleri ama Anna

Lind ile tüm bunlar yeniden çok aktif, çok belirleyici hale geldi. Anna Lind'in benimle ya da Kürtlerle dayanışması, kimi aptal ve kibirli Türk gazetecilerinin köşelerinde yazdıkları gibi herhangi bir dostlukla ya da çevresinin bir manipülasyonuyla ilgili değildi. O bütün hareket, davranış ve düşünceleriyle insan haklarına, düşünce özgürlüğüne ve azınlıkların haklarına çok önem verdiğini gösteriyordu. Nerede ve kimin için söz konusu olursa olsun.

Iran, eski Irak, Suriye, Türkiye, eski Yugoslavya, Pakistan, Zimbabve gibi insan hakları, düşünce özgürlüğü ve azınlıkların hakları konusunda karneleri son derece zayıf olan rejimler Anna Lind'ten kendilerine gore haklı olarak nefret ediyorlardı. Çünkü bu ülkelerin şiddetle sesleri kısılmış çaresiz mağdurları, kendi haklarıyla ilgili, onlara bir güven, bir inanç, bir dayanma gücü veren doğru bir adres bulmuşlardı.

Türkiye'de Anna Lind'e karşı var olan nefret korkunçtu. Aptal köşe yazarlarının durmadan yağdırdıkları hakaretler, radyo, televizyon ve gazetelerin düşmanca kampanyaları, resmi çevrelerin aşağılayıcı sözleri, demeçleri... Tüm bu aptallar güruhu Anna Lind'in Türkiye düşmanı olduğunu sanıyor ve iddia ediyordu. Benim iddiam da şu; Anna Lind tüm bu kibirli şövenistlerden daha çok Türkiye'nin dostuydu. Çünkü Anna Lind, bunların savunduğu, işkencenin egemen olduğu, düşünce özgürlüğünün olmadığı, insan haklarının, azınlık haklarının durmadan çiğnendiği, siyaset ve diplomasinin bir yalan olarak görüldüğü itibarsız ve dünyada hiçbir geçerli sözü olmayan bir Türkiye yerine, insan haklarına, düşünce özgürlüğüne, azınlık haklarına saygılı, bunları savunan ve kollayan, işkenceyi ortadan kaldırmış, kitap yasaklamak, yazar tutuklamak gibi ilkellikleri geride bırakmış uygar, demokratik ve itibarlı bir Türkiye'yi savunuyordu.

Hangi Türkiye'yi savunmak Türkiye'nin geleceği için önemli? Anna Lind elbette uygar ve demokratik Türkiye'yi savunuyor ve var olan Türkiye'yi de şiddetle eleştiriyordu. Çünkü o Türkiye'nin Irak, Iran, Suriye gibi karanlık bir dünyaya değil, uygar ve demokratik dünyaya ait olmasını istiyordu. 'Türkiye'nin yeri Avrupa Birliği'dir, – ama değişmek ve Kopenhag Kriterleri'ni tamamıyla yerine getirmek koşulluyla' diyordu. Bunları özellikle Türkiye'nin Avrupa'da yerinin olmadığını iddia edenlere karşı söylüyordu. Ve Türkiye, Kopenhag Kriterleri konusunda adım atmaya başladığında da herkesten önce Anna Lind bu adımları destekledi.

Anna Lind, insanlarda çok farklı ve güçlü duygular yaratan bir devlet adamıydı. Evet, kimi ülkelerde ve Türkiye'de ona karşı müthiş bir nefret vardı ama aynı zamanda olağanüstü bir sevgi de. Anna Lind'in vefat ettiğini duyduğum günün akşamı Istanbul'da, Diyarbakır Belediye Başkanı Feridun Çelik'le yemek yedim. Onun ne kadar üzgün olduğunu, gözlerinden yaşlar aktığını gördüm. 'Anna Lind Diyarbakır'a, bizi, Kürtleri ziyaret etmek için geldiğinde tüm bölge bayram etti, bütün halk büyük bir coşku içindeydi', dedi Feridun Çelik, 'Sadece bizi değil, savaşta evlerini, köylerini, yakınlarını kaybetmiş ailelerin yerleştiği şehrin varoşlarındaki korkunç yoksul mahalleleri de ziyaret etti, o yaralı insanlarla konuştu, dertlerini dinledi ve onları hiçbir zaman unutmayacağını belirtti.'

Ona her defasında yazdığımda ya da kitaplarımı gönderdiğimde 'Min kära Utrikesminister" diye hitap ediyordum. Evet, o benim Sevgili Dışişleri Bakanımdı. Anna Lind'in öldürülmesiyle ben bu bakanımı yitirdim. Ancak en önemlisi dünyanın tüm çaresiz mazlum ve mağdurları da çok önemli bir dostlarını, destek ve savunucularını yitirdi.

Anna Lind'in Diyarbakır'da mağdur ve mazlum Kürt kadınlarına söylediği sözlerde ne kadar samimi olduğunu da biliyorum; samimiyet de onun en önemli özelliklerinden biriydi. Televizyon ve gazetelerde sık sık onu, samimiyetten çok uzak, her gün yeni bir yolsuzlukları ortaya çıkan Avrupalı profesyonel politikacı kümesinin arasında görmek, daralan yüreğimi azıcık ferahlatıyordu. Anna Lind, saçları, bıyıkları briyantinli, son moda takım elbiselerini ve ipek kravatlarını takmış, hareket, davranış ve sözleri tümüyle ezberlenmiş bir rutin olan o erkek grupların içinde, masum ve doğal gülümsemesiyle, bir melek gibi görünüyordu bana hep.

Ama meleklerin yeri yeryüzü değil, gökyüzü işte. Anna Lind şimdi gökyüzünde artık. Benim de onunla ilgili, bakan arkadaşları gibi, Tanrı'dan bir tek isteğim var şimdi; gökyüzüne yeni uçmuş bu meleğe iyi baksın, onu korusun, kollasın. Ona gökyüzünde de ihtiyacımız var.

Şanssız Bir Kaderden Evrensel Bir Edebiyat Yaratmak

Eyvind Johnson, yeni ülkemde, yeni dilimde okuduğum yeni edebiyatımın en önemli yazarlarından biri. Neredeyse çeyrek asra yakın bir zamandır sürekli okuduğum E. Johnson her defasında bana iki şeyi hatırlatıyor; insani kaderler ve anlatının saygınlığı.

Şimdi anlatacağım nedenden dolayı belki de her zamankinden daha fazla bu son dönemlerde Johnson-kader-anlatıyı düşünüyorum. 2003 yılının kış aylarında, uzun yıllardır üzerinde çalıştığım *Dicle'nin Sesi* romanımın ikinci ve son cildini

de bitirdim. Yıllar yılı yüreğimde ve ruhumda yaşayan romanın kahramanları vicdansızca beni terkedip, yeni dostları okuyuculara gittikten sonra ben de, yüreğimde bir burukluk ve içine düştüğüm yalnızlık ve boşlukla, çalışma masamın çekmecelerindeki not defterlerime döndüm; yoluma devam etmeliydim. Johnson'un da yardımıyla bir yazar için zararlı bir nostalji yerine yararlı bir sürekliliğin (kontinuitet) zorunlu olduğunu bildiğimden çekmecelerden yeni edebi projemin kimi notlarını içeren defterimi çıkardım; beni terkeden kahramanlarımın yarattığı boşluğu yeni canlı seslerle doldurmalıydım.

Dicle'nin Sesi'nden sonra tüm bu kış ve yaz aylarında, benim Johnson'la ilişkimi kısaca anlatan (ve elbette Johnson'un tüm yazarlığını anlatmaktan çok uzak olan) bu sözcüklerden hemen sonra yazmaya başlayacağım deneme ve romanın bileşiminden oluşacak yeni kitabımı düşündüm. Yazacağım yeni anlatıya ilişkin yeni kitaplar okudum, notlar aldım, uzun geziler ve araştırmalar yaptım. Kendi öykümü ya da yazarlık serüvenimi anlatacak olan bu kitap, başka temaların yanında, ağırlıkla insani kaderlerden ve anlatının saygınlığından da söz edecek. (Kitabın ismi de zaten kader ve anlatıyı çağrıştıran bir isim; *Ruhun Gökkuşağı*.)

İnsani kaderi kısaca şöyle anlatmam mümkün; siz doğduğunuz mekanı, koşulları, anadilinizi, ilk kimliğinizi, ilk dininizi ve aidiyetinizle ilgili ilk referanslarınızı belirleyemiyorsunuz. Anne ve babanızın hınzırca bir arzusuyla, tesadüfen bir mekanda, kimi koşullarda dünyaya geliyorsunuz ve sözünü ettiğim tüm bu özellikler otomatikman sizin oluyor. Eğer kaderden söz etmek mümkünse, kader, tam da bu! İsteyip istemediğinizin ya da duygu ve düşüncelerinizin bir anlamı yok; doğduğunuz mekan, zaman ve koşullar kim olduğunuza karar veriyor; kader, bu işte. Ancak kadere eklenmesi gereken

bir şey var; şanslı kaderler, şanssız kaderler. Kaderiniz şanslı da yazılmış olabilir, şanssız da. Bu, tamamıyla devraldığınız mirasa bağlı. Eğer kaderiniz şanslı yazılmışsa yaşamınız daha rahat olur, yaşamda başarılı olmanız daha büyük bir olasılıktır, dünyanın nimetlerinden daha rahat, daha doğrudan yararlanabilirsiniz. Hatta bu nimetler çoğu zaman, sizin herhangi bir çaba sarf etmenize gerek kalmadan, size sunulur. Ama kaderiniz şanssız yazılmışsa yaşamda başarılı olabilmeniz ya da dünyanın nimetlerine ulaşabilmeniz için çok çaba sarf etmeniz, çok yol kat etmeniz gerekiyor; yaşamınız arzuladığınız kadar kolay değil.

Sadece şanssız bir kadere sahip değil, aynı zamanda neredeyse tamamıyla [illegible]r kayıplar ortamında dünyaya gelen birisi olarak doğum yerinin, tarihinin ve koşullarının insan yaşamında ne kadar belirleyici olduğunu biliyorum. Bu nedenle E. Johnson'un da şanssız bir kaderden başarılı bir yaşam, saygın bir edebiyat ve onurlu bir aydın duruşu yaratmak için ne kadar çok çaba sarf ettiğini elbette tahmin edebiliyorum.

E. Johnson'u ilk İsveççe okumaya başladığımda ilgimi çeken yanlarından biri de şanssız kaderi ve beni büyüleyen mükemmel yazarlık öyküsü oldu. Johnson ile kaderlerimizin aynı olduğunu söylemiyorum, sadece onun kaderinde ve yapıtlarında ilgimi çeken ve beni Johnson'un sürekli okuyucusu haline getiren önemli özellikler olduğunu anlatmaya çalışıyorum. Benim şanssız kaderimin çok kısa özeti şu; dünyanın dışına itilmiş çok izole bir yerde doğdum, daha doğarken kimliğimi, tarihimi, geçmişimi kaybettim, daha doğrusu bu kayıplarla doğdum. (Ben daha doğmadan çok önceleri militarist-nasyonalist bir rejimin yarattığı hırçın ve boğucu bir ortamda anadilim bile yasaklanmış, bana ait her şey akıl almaz bir baskı altına alınmıştı). Yeni ülkeme de, dokuz aylık

bir cezaevi döneminden sonra (Kürtçe-Türkçe bir derginin yönetmeni olduğum için) bir sürgün, bir sığınmacı olarak geldim. Böyle bir kadere sahip birisinin, yeni dili biraz öğrendikten sonra sürgün ülkesinde yapacağı ilk iş elbette kendisine benzer kaderler ve yaşam öyküleri bulmaktır. Sığınmacının tedirgin ruhunu azıcık sakinleştirecek, karmaşık yaşamına bir anlam verebilecek ve entelektüel olarak ayakta kalmasına belki yardımcı olabilecek kaderler, yaşam öyküleri, anlatılar, edebi sesler...

Yeni sürgün ülkemin dilini öğrenip o dille ülkenin edebiyatını okumaya başladığımda, peşinde olduğum kaderlerin ve edebi seslerin fazlasıyla bu yeni edebiyatta olduğunu gördüm. Bu ülke sözü, anlatı ve edebiyatı seviyordu; ülkede zengin bir anlatı geleneği vardı, söze önem veriliyordu ve iyi edebiyata saygı duyuluyordu. Yeni ülkemde tam da benim aradığım edebi seslerle dolu bir dünyayla tanıştım; Tegner, Fröding, von Heidenstam, Lagerkvist, Lagerlöf, Ekelöf, Johnson, Martinson, Lundkvist, Edfeldt. Bunların yanında daha sonra yakın arkadaşlarım haline gelen benim kuşağımdan ya da bana yakın kuşaklardan birçok edebi ses; Ekman, Trotzig, Plejiel, Espmark, Wine, Erkelius, Tunström, Enqvist, Frostenson, Anderson, Lidman, Lindgren, Tranströmer ve daha birçok yazar, şair. Neredeyse hiçbir zaman bana cömert davranmamış Tanrı'nın bir lütfüydü bu. Ülkemi terk ederek sürgüne gelmiştim ama sürgünde yeni bir dünya bulmuştum. Ülkemi kaybetmiştim ama yeni dünyamda, bana sunulan edebi yurtta kendime sıcak bir yuva kurabilirdim. İsveç'e gelirken herkes beni İsveç'in dayanılmaz coğrafi ve sosyal soğukluğu konusunda uyarmıştı ama benim bulduğum edebi dünya çok sıcaktı; hem insani bir sıcaklıkla doluydu hem de insana ve insani ruh hallerine çok önem veriyordu. Özellikle

de zor durumlarda olan, çaresiz insani ruh halleri çoğunlukla anlatılıyordu.

Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldığı için adını duyduğum ama hiç okumadığım Eyvind Johnson'u bu yoğun arayışlarımın sürdüğü dönemlerde (1980'lerin başı) keşfettim. O dönemde sadece kitaplar okumuyordum, yeni ülkemin edebi geleneklerini, edebiyat tarihini ve entelektüel referanslarını da öğrenmek için *Ord och Bild, BLM, Artes* ve yeni yayınlanmaya başlayan *Allt om Böcker* gibi edebiyat-kültür dergilerinin tüm sayılarını okuyordum. Johnson'u ilkin o dergilerde onunla ya da eserleriyle ilgili yazılmış yazılardan tanıdım. Ardından da *Strändernas Svall*'ı (Kıyıların Serinliği) okumaya başladım. Homeros'un ünlü öyküsü Odysseia'nın yeniden anlatımı olan romanın daha ilk satırlarında farklı, özgün ve çok güçlü bir yazarla karşı karşıya olduğumu anladım; romanın geçtiği mekanlar olan Ege ve Akdeniz'in kıyılarındaki hafif yeli ruhumda duydum. Romanın ismindeki serinlik, anlatıyla birlikte ruhuma ulaştı ve mutlu oldum. Evet, mutluluk; E. Johnson'un romanı, çoğu zaman benden çok uzak olan bir kişisel coşku ve mutluluk duygusunu bana verdi. Roman, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda yazılmıştı ve Truva Savaşı'nın sonunda ülkesine, Itaka'ya dönmekte olan Odysseus'un özlenen büyük dönüşünü anlatıyordu. Bir büyük savaşın sonunda yazılmış roman, binlerce yıl önce zamanın en büyük savaşlarından birinin sonunda, hâlâ o savaşın yoğun etkisinde olan ve her şeye yabancılaşmış bir savaş kahramanının-kurbanının yeniden yaşamla tanışmasının acılarını, zorluklarını yeni savaşın kurbanı okuyucuya sunuyordu. Bu nedenle de yazar roman isminin altına 'en roman om det nuvarande' (şimdiki zamana ilişkin bir roman) yazıyordu; geçmişi yeniden yaratan roman, bugünü anlatıyordu.

Yazarın dili, üslubu, anlatım tarzı, konusu, romana sindirdiği düşünceleri tek kelimeyle olağanüstüydü. Çok iyi bir yazarda olması gereken tüm özellikler fazlasıyla onda vardı; berrak bir dil, güçlü bir anlatım, önemli bir tema, özgün bir ses, zengin bir anlatı, rafine bir estetik ve evrensel bir konsept. Okuyucunun okuduğu kitapta yazarın özgün sesini yüreğinde duyması önemli. Eğer siz yazarın cansız gibi görünen satırları arasında onun sesini duyabiliyorsanız, o zaman yazar başarılı ve siz de mutlu bir okuyucusunuz. *Strandernas Svall*'da ben Johnson'un sesini yüreğimde duydum ve bir okuyucu olarak mutlu oldum.

Yeni ülkemde sürgün yaşamım için önemli olabilecek bir özgün ve önemli edebi ses keşfetmiştim. Devam etmeliydim! Johnson'dan okuduğum ikinci roman, *Molnen över Metapontion* oldu. Bu romanı okumamın özel bir nedeni vardı; *Anabasis*. Evet Ksenephon'un on bin Grek savaşçısının Mezopotamya'dan Ege'ye dönüşünü anlatan anı kitabı. *Anabasis*, gençlik yıllarımdan beri sürekli okuduğum ve nereye gidersem gideyim hep kitaplığımda bulundurduğum bir yapıt. Bu kitapla ilişkim 18 yaşında tutuklanıp tıkıldığım Diyarbakır Askeri Hapishanesi'ne kadar gidiyor. 1970'li yılların başıydı, generaller yeni bir askeri darbe yapmıştı. Kürtlerin en önemli kültür merkezlerinden olan Diyarbakır'daki askeri cezaevi ağzına kadar muhalif aydın ve siyasetçilerle doluydu. Askeri savcılar hukukla ilgisi olmayan ırkçı iddianameler yazıyor, askeri mahkemeler de verilen emirlere uygun olarak muhalifleri kitlesel olarak yargılıyordu. Irkçı, militarist savcıların en önemli iddiası şuydu; Kürtler yok, herkes Türktür, Kürtlerden söz etmek bölücülüktür. Yargılananlar da Kürtlerin varlığını, dilini, kimliğini, tarihini, kültür mirasını belgelerle savunuyorlardı. Yargılananların savunmalarında başvurdukları

en önemli kaynaklardan biri de *Anabasis*'ti. Mezopotamya'dan dönen Grek savaşçıları Kürtlerin, Ermenilerin ülkelerinden geçerek Karadeniz'e çıkmış, oradan da gemilerle ülkelerine dönmüşlerdi. Yaklaşık iki bin dört yüz yıl önce Ksenephon, Kürtlerden ve ülkelerinden söz etmişti ve bundan daha iyi kanıt olamazdı! Ksenephon ile tanışmam böylesi çirkin bir nedenle oldu ama sonraları feylesof, yazar, komutan, seyyah Ksenephon'u da tanıdım ve sevdim. Yurtdışına çıkarken de yanıma aldığım sayılı kitaplardan biri *Anabasis*'ti.

Eyvind Johnson'un *Anabasis*'i de konu alan bir roman yazdığını öğrendiğimde hemen sahaflardan romanı edindim ve okudum. Johnson yine aynı yazardı; akla gelebilecek tüm basit klişelerden uzak son derece özgün bir roman yaratmıştı. Romanın paralel akan çeşitli planları (zaman, mekan, konu) vardı ve *Anabasis*, yazarın ustaca uyarlamasıyla romanın bir bölümünü oluşturuyordu. Romanın ana teması yine savaş, şiddet, vahşet ve bireyin öyküsüydü ama bu kez romanın kahramanları doğrudan kurbanlardı; romanın çağdaş zamanına ilişkin kahramanı Decorbie, Nazi toplama kamplarında kalmış bir yazar, *Anabasis* zamanına ilişkin kahraman Themistogenes ise zalimlerin kılıcıyla eşini ve çocuklarını kaybetmiş bir düşünür. Johnson bu romanında da, mükemmel bir dil, teknik ve estetikle vahşetin yol açtığı felaketlere uğramış bireylerin öykülerini anlatıyordu. Kuzeyin soğuk iklîminde benim Mezopotamyalı ruhumu bu oranda coşkuyla dolduran bir yazardan vazgeçmem mümkün değildi artık!

Bu romanı öteki kitaplar izledi ve Johnson'un sayılamayacak kadar çok olan yapıtlarını tek tek okumaya başladım. Zorluklarla dolu muhacir yaşamımda beni böylesine mutlu eden ve yabancılığımı neredeyse bir erdem, bir zenginlik olarak yaşamamı sağlayan bu yazar kimdi? Yaşam öyküsü neydi,

nasıl bu görkemli yazarlığı yaratmıştı, şahsi yaşamı nasıl gelişmişti? Bu soruların peşine düştüğümde bana ilk elde yardımcı olan Örjan Lindberger'in Johnson'un yaşamını ve yapıtlarını anlatan iki ciltlik mükemmel kitabı oldu. Ardından da uzun yıllar boyunca okuduğum öteki yazarlar, araştırmacılar, akademisyenler; Backman, Stenström, Linde, Mazzarella, Mjöberg, Orton, Oreglia, Munkhammar, Setterwall vb. Bunlara ek Johnson'un denemeleri, not defterleri, biyografik öyküleri ve yazarlığının en önemli yapıtlarından olan *Romanen om Olof* (Olof'un Romanı) serisi. Böylelikle Eyvind Johnson ile dört etaptan oluşan bir ilişki gelişti; ilkin Johnson'u okumak, ardından yazarı ve yaşam öyküsünü tanımak, ardından referanslarını bilmek, yapıtlarını dil, anlatım, düşünce, kurgu, teknik ve estetik olarak analiz etmek ve en sonunda da artık benim yazarlık mekanıma, koşullarıma ve programıma ait olan canlı bir edebi ses ile hep beraber olmak.

Zor koşullarda iyi bir yazarlık yaratmış olan yazarların şahsi öyküleri de yazarlıkları kadar öğreticidir. Hele söz konusu yazar Eyvind Johnson gibi bir mucizeyi gerçekleştirmiş bir yazarsa gerçekten de yazarın yaşam öyküsünden öğrenilecek çok şey var. Eyvind Johnson'un otobiyografik sayılabilecek roman, öykü ve denemeleriyle ona ilişkin yazılmış makale ve kitaplara dayanarak konuşacak olursam, bence Johnson'un yaşam öyküsünün en kısa özeti şu; son derece şanssız bir kaderden bir dünya edebiyatı yaratmak. Johnson'un yaşam öyküsüne kısaca tekrar bakmakta yarar var; geçen yüzyılın başında, kışları çok uzun ve çok soğuk olan İsveç'in en kuzeyinde, büyük kültür-edebiyat merkezlerinden çok uzak, son derece yoksul ve basit bir işçi evinde doğuyor; ağır işlerde çalışan babası, o daha çok küçükken hastalanıyor ve aile alabildiğine yoksullaşıyor; dört yaşındaki Eyvind mecburen

akrabalarının evine gönderiliyor ve ailesiyle bağları neredeyse kesiliyor; zor koşullarda, köyün okulunda 13 yaşına kadar okuyor ve bu tüm yaşamı boyunca aldığı tek öğrenim oluyor; ardından da gençlik yıllarında karnını doyurabilmek için durmadan çeşitli ağır işlerde çalışıyor; o yıllarda kuzeyde güçlü olan sosyalist-anarşist hareketle tanışıyor ve o hareketin de etkisiyle 1919 yılında kuzeyi terk ederek Stockholm'e taşınıyor, oradan da Avrupa'ya, Berlin'e, Paris'e göçüyor; parasız, kimsesiz bir göçmen oluyor. Her yerde korkunç bir yoksulluk, bir yalnızlık, bir yabancılık yaşıyor. Ve o dayanılması olanaksız koşullarda yazar oluyor. Her türlü zorluğa direnerek düşünü gerçekleştiriyor; her şeye rağmen yeni diller öğreniyor, yeni kültürler, mekanlar, insanlar, kimlikler tanıyor ve gerçek anlamda yaratıcı bir *Avrupa entelektüeli* oluyor.

Yoksulluktan zengin bir evrensel edebiyat yaratmak. Şanssız bir kaderin en önemli özelliği olan edilgenliği yaratıcı bir etkinlik haline getirmek, yok olmayı ebedi bir var olmaya dönüştürmek. Bunun ne kadar zor olduğunu biliyorum. Zaman zaman şurada burada yoksulluğun, acının, çaresizliğin iyi edebiyat için çok iyi bir temel olduğu türünden şeyler duyuyor ve okuyorum. Bu tür sözlerin sahipleri yoksulluk, acı ve çaresizliğin ne olduğunu bilmeyen, bunları yaşamayan romantiklerdir. Bu insani felaketleri romantize etmek kolay ama bunlardan iyi bir edebiyat çıkarmak son derece zordur. Bir düşünün, doğduğunuz evde zengin kütüphaneler yok, yaşadığınız mekanlarda ciddi bir modern edebiyat geleneği yok, alışkın olduğunuz geleneklerde sizi edebiyat dünyasına doğru yönlendirebilecek, teşvik edebilecek hareketler, davranışlar yok, bir modern roman sanatı dili, estetiği, dünya görüşü yok, zengin bir roman sanatı için zorunlu olan derin bilgi yok; şanslı bir kader için çok doğal olan tüm bu veriler yok.

Yoksulluk, yokların içinde doğup, çoğunlukla yok olmaktır.

Yoksulluk erdem değil, yoksulluktan edebi, sanatsal bir zenginlik yaratmak erdemdir.

Eyvind Johnson'un yaratıcı bir aydın, bir yazar olarak edebiyat dünyasına sunduğu deneyim, tam da bu işte; o, yoksul bir dünyada yoklar içinde doğdu ama yok olmak yerine yaratıcı gücüyle ölümsüz yapıtlar yarattı ve kendisi de ölümsüz hale geldi. Johnson bunu nasıl başardı? Johnson'un da dahil olduğu İsveç'teki 'proleter yazarlar' kategorisi kadar dünya edebiyatında da bu tür mucizevi yazarlık örnekleri var. Bu mucize nasıl gerçekleşiyor? Kendi küçük deneyimlerimi de dünya edebiyatının bu örneklerine ekleyerek söyleyecek olursam, mucize direnişle, değişimle ve sürekli yenilenmeyle oluyor. Yoksulluk, acı ve hüznü romantize edenlerin aksine ne yoksulluk doğrudan edebiyattır ne de acı ve hüzün. Bunların edebiyat haline gelmesi için yazarın birçok süzgeçten geçmesi gerekiyor. Her şeyden önce yazar ya da yazar adayının yok olmayı öngören yoksulluğa karşı duygusal ve entelektüel olarak hayatta kalabilmek için direnmesi zorunlu. Yaşamın tüm zaman ve mekanlarına yayılmış kesintisiz bir direniş. Şansız kaderin öngördüğü geleceğe karşı topyekün bir direniş. İnsanı entelektüel yaratıcılık olarak yok eden yoksulluğun koşullarına karşı cesur bir başkaldırı. Ardından da yine kesintisiz bir değişim ve yenilenme. Her zaman, her yerde. İzolasyonun duvarlarını yıkmak, sınırları aşmak, düşüncenin ufkunu olabildiğince genişletmek, bilgiyi destur edinmek, sürekli merak etmek, öğrenmek, araştırmak, analiz etmek, yeni karşısında hep heyecanlanmak, her yeniyi var olanla karşılaştırmak ve bundan sonuçlar çıkarmak, hiçbir yere takılıp kalmamak, sürekli gelişmek, yeni mekanlar, düşünceler, arzular fethetmek, hep yaratıcı olmak,

zaman ve koşulların öngördüklerini değil, yaratıcı entelektüel yaşamın öngördüklerini gerçekleştirmek, durmadan aşılan sınırlardan ötürü ruh hali olarak bir *nomad* (göçer) haline gelmek, hem hiçbir yere, hem de her yere ait olmak...

Sözünü ettiğim tüm bu özellikler fazlasıyla Eyvind Johnson'un yaşam öyküsünde ve yazarlığında var. Devamlı farklı temaları, mekanları, zamanları yazması, sanırım sözünü ettiğim değişim ve yenilenmeden dolayıdır. En önemli romanlarından *Strandernas svall* (Kıyıların Serinliği), *Hans nades tid* (Şefkatli İmparatorun Zamanı), *Lugg undan solen* (Güneşi Gizle), *Molnen över Metaponto* (Metaponto'nun Üzerindeki Bulutlar) bir *Europe*'nin korkunç savaşlar yaşamış Avrupa'yla entelektüel hesaplaşmasıdır. Elbette olabildiğince edebi ve estetik ölçülerle anlatılmış bireysel öykülerle. Bu romanlarda mekan neredeyse tüm Avrupa'dır, zaman da tüm Avrupa tarihidir. Bir diğer önemli romanı *Krilon* üçlemesi ise savaş dönemindeki İsveç ve İskandinavya ile hesaplaşmasıdır. *Dengbejlerle* büyüyüp sözlü edebiyat geleneğiyle terbiye edildiğim için ayrıca çok önem verdiğim *Livsdagen Lang* (Yaşamın En Uzun Günü), yazarın söz, anlatı ve tarihle hesaplaşmasıdır. *Favel ensam* (Yalnız Favel) ve *Nagra steg mot tysnaden* (Sessizliğe Doğru Birkaç Adım) bir evrensel edebiyat yaratmış başarılı, yaşlı bir yazarın artık sessizliğe doğru giderken kendisiyle, düşüncelerle, ütopyalarla hesaplaşmasıdır.

Bunların yanında *Romanen om Olof* ise yoksul çocuk Eyvind'in Avrupalı bir yazar olarak çocukluk ve gençlik yıllarına, mekanına dönüşüdür. Ama değişmiş olarak, bir nomad haline gelerek. Entelektüel bir nomadın önemli özelliklerinden biri de zorunlu değişim ve yenilenmelerden sonra, Johnson'un deyimiyle köklerine ve mekanına döndüğünde artık bir *visio intellectualis* olarak dönmesidir; düş ile ger-

çek iç içedir, çocuğun yaşadığı gerçek ile yazarın kurduğu edebi gerçek bir bütündür. Dün, bugün, yarın arasındaki sınırlar, yazarın uyanıkken gördüğü düşlerle ortadan kalkmıştır; dün, bugün, yarın, artık her şey yazarın yaratıcı gücünün bir parçasıdır. Yazar köklerine ve eski mekanlarına dönerken artık amacı onları dünyaya taşımak, evrensel hale getirmektir.

Beni Eyvind Johnson'un yazarlığına bu oranda yaklaştıran yanlardan biri de yapıtlarının benim içinde bulunduğum ruh haline hitap etmesiydi; yani nomad özelliğiydi. Ben bir sığınmacıydım, dilimi, çevremi, yakınlarımı, beni ben yapan özelliklerimi yitirmiştim. Bunlara ek 1980 yılında Türkiye'de generaller yine bir askeri darbe yapmışlardı ve generallerin emirleriyle, aradan bir yıl geçmeden, sürgündeki birçok aydın gibi ben de vatandaşlıktan atılmıştım; en doğal haklarımdan birini daha yitirmiştim. Sürgünde yaşamak, sürgünde bir aydın olarak var olmak, yaratıcı olabilmek... Aenas, Ovidius, Dante, Mann, Broch, Sachs'dan günümüze kadar tüm sürgün aydınlarının yaşadığı ve benim de yeni ülkemde, kendi deneyimlerimle paylaştığım ortak ruh hali şu; sürekli bir tedirginlik, kuşku, güvensizlik, yabancılık duygusu, yitip gitme korkusu. Alabildiğine gri bir ruhi ton, alabildiğine soğuk bir ruhi iklim. Johnson'un yapıtları ama özellikle de kahramanları, içinde bulunduğum bu ruh haline çok doğrudan hitap ediyorlardı. Odysseus, Klemens Decorbie, Themistogenes, Johannes Krilon, Urbain Granier, Johannes Lupigis, Favel, Charlon ve elbette Robert Guenoles... Tümü de sözünü ettiğim ruh halini taşıyan, yoksulluğu, çaresizliği, acı ve hüznü bilen, felekatlere uğramış kahramanlardı.

Yazarların kahramanlarıyla ilişkileri hep konuşulur, tartışılır. Yazarları ve kahramanlarını birbirinden ayırmak anlamsız bir çabadır; onlar bir madalyonun ikiyüzüdürler. Birbirle-

riyle ilişkileri her zaman çift yönlüdür; yazar kahramanını yaratır ama ondan çok şey de öğrenir, kahramanına bir ruh verir ama onun nefesini de solur. Eyvind Johnson'un ezilenler, baskı görenler, felekatlere uğrayanlarla olan güçlü dayanışmasını ve angajmanını biliyoruz. Ancak kendime çok yakın hissettiğim bu kahramanların yaratıcısı da kahramanlarıyla aynı ruh hali içinde değil mi? diye hep düşündüm. Ve bir gün tesadüfen bir sahafta Eyvind Johnson'un vefatından sonra onun yerine İsveç Akademisi'ne seçilen Ulf Linde'nin, Akademi'de, Johnson'un anısına yaptığı konuşmayı görüp okuduğumda, yanılmadığımı anladım; Johnson, evini, yerini yurdunu terk etmek zorunda kalan, halkını, dilini, kimliğini yitiren muhacirlere karşı bir 'fascination' içindeydi. Yani onlara ilgi duyuyordu, yaşam öykülerini merak ediyordu, onları anlıyor, dünyanın da anlaması için romanlarını, kahramanlarını yaratıyordu.

Çünkü kendisi de akıl almaz uzun ve son derece ilginç yaşam serüveninde ruh hali olarak bir nomad haline gelmişti.

Eyvind Johnson'un benim gibi, öteki yazarlardan çok farklı bir kadere sahip birisi için önemli olan bir özelliğini, yani dilini de anlatarak bitireyim. Yine kısaca acılı gençlik dönemimden bir kesitten söz ederek Johnson'un dilini anlatayım; tüm 1973 yılını Ankara'nın Mamak Askeri Hapishanesi'nde geçirdim. Hapishanenin Dış-B isimli, altlı-üstlü ranzalardan oluşan 58 kişilik bir koğuşundaydım. Koğuş çok özeldi; Türkiye'nin en önemli aydınlarının neredeyse tümü o koğuştaydı. O genç yaşımda, o aydınlarla birlikte olmak, hapishanenin korkunç koşullarına rağmen, benim için büyük bir fırsattı; durmadan kitap okuyordum. O aydınlara devamlı 'yasak olmayan' kitaplar geliyordu ve ben de oburca bir iştahla onları 'yutuyordum'. O zaman okuduğum kitaplardan biri

de Montaigne'nin denemeleriydi. Çok güzel bir çeviriyle Türkçe okuduğum Montaigne, denemenin bu ölümsüz ustası, beni mutlu ediyordu. Johnson'un bana sunduğu sayısız mutluluklardan biri de Montaigne konusunda oldu; onun da Montaigne okuduğunu, araştırdığını, edebiyat dünyasına modern deneme türünü armağan eden bu Fransız düşünürüyle ilgili denemeler yazdığını gördüm.

Eyvind Johnson İkinci Dünya Savaşı'nın her tarafı kasıp kavurduğu günlerde Montaigne ile ilgili yazdığı bir denemede Montaigne'nin dilinden de söz ediyor; "Hızlı ve doğrudan bir dil, akıcı, her zaman, her sözcüğü özlü ve her zaman kuşkudan uzak: söz sanatında ve doğal sözcük kullanımında doruk. Asla kestirme değil ama aynı zamanda asla uzatılmış da değil; bir konu Montaigne'in ilgisini başka her şeyden daha çok çekmişse, bu yazı tarzındaki doluluktan anlaşılabilir." Johnson'un Montaigne'nin diliyle ilgili yaptığı bu değerlendirmenin tümü, ne eksik ne fazla, bence, onun dili için de geçerli. İsveç'in en kuzeyinde küçük, izole lehçeler arasında dünyaya gelmiş bu evrensel yazar, Montaigne'nin dili gibi bir dil yaratıyor ve yarattığı dil aracılığıyla kaderinin şanssızlığını şans haline getiriyor. Evet, şanssızlığın bir şans haline gelmesi için Montaigne ve Johnson'un dili gibi bir edebi dil zorunlu. Büyük çabalarla, bilinçli olarak yaratılmış özgün bir dil. Günümüz edebiyat dünyasında artık çok nadir gördüğümüz samimi, sıcak, angaje, berrak, şiirsel, söze ve anlatıya saygı duyan, inanan, güvenen yazara has bir dil.

Yoksulluk, acı ve hüznü ifade etmek ve edebi olarak anlatmak zordur. Bunlar için çok iyi ayarlanmış bir dil ve estetik zorunludur. Anlatıda çok iyi bir dil ve estetik olmazsa, yoksulluk, acı ve hüzne ilişkin anlatının çok bayağı hale gelme tehlikesi her zaman vardır. İyi ve ince ayarlanmış, işlen-

miş bir dil ve estetiği yaratmak başarısını kim gösterebilir? Cevabını yine Johnson aynı denemede veriyor. "Peki, kendisi nasıl bir insan?" Montaigne'in kim olduğunu soruyor Johnson ve sorusunu şöyle cevaplandırıyor; "Soluk, sessiz, duyarlı ve anlayışlı biri, olabildiğince akıllı, olabildiğince özgür ruhlu ve sorumluluk sahibi." Johnson'un da böyle bir aydın-yazar olmadığını kim iddia edebilir?

Şanssız bir kadere sahip yazar, angaje olmak zorunda; bireye, bireyin ruh haline, çaresizliğine, acı ve hüznüne ilişkin bir angajman. Evet, bu bir zorunluluk. Çünkü günümüzde fazlasıyla tanık olduğumuz yazar-teknokratlar gibi pazar için değil, vicdanının sesi için yazmak durumunda. Johnson gibi bir kadere sahip, Johnson'un çağdaşı ve Johnson'un yapıtlarını İsveççeye çevirdiği Fransız yazarı Camus, *Defterler*i'nin (Carnets) bir yerinde şöyle diyor; "Vicdan rahatsızsa, itiraf kaçınılmaz olur. Kitap bir itiraftır, tanıklık etmem için gereklidir."

İtiraf da tanıklık da ancak yaratılmış edebi dil ile olur. Her şeyin başlangıcı ifade edebilme gücüdür. Vicdanın rahatsızlığı *nasıl* ifade edilebilir? İnsani bir tanıklık *nasıl* edebi olarak yaratılabilir? Eyvind Johnson'un yarattığı dil, bu soruların mükemmel bir cevabıdır. Johnson'un her satırında sözün ve anlatının saygınlığı, gücü ve sorumluluğunu görmek mümkün.

Benim Türkiye ile ilişkilerim, doğduğum günden bu yana hep problemli oldu. Türkiye'nin benim için öngördüğü geleceği kabul etmediğim için hep sıkıntı çektim. Son dönemde çektiğim sıkıntıların bazıları da 15 Ocak 2000 tarihinden bu yana olağanüstü Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ndeki yargılanmalarım oldu. Yazarlığımdan ve kitaplarımdan dolayı Türkiye'nin çeşitli yerlerinde beş defa yargılandım. Bir keresinde yedi kitabım birden yasaklandı, bir keresinde iki kitabım. Bir keresinde de bugünlerde İsveççesi yayınlanan *Aşk*

Gibi Aydınlık-Ölüm Gibi Karanlık romanım yargılandı. 4 Nisan 2001 tarihinde, beni ve sözün özgürlüğünü savunan geniş bir yazarlar, aydınlar grubuyla birlikte romanın İstanbul'daki Devlet Güvenlik Mahkemesi'ndeki duruşmasına katılmak üzere Türkiye'ye gittim. O davaya giderken Eyvind Johnson'un *Grupp Krilon* isimli romanını da yanıma aldım. Geçen sene vefat eden Eyvind Johnson'un hanımı Cila Johnson'un bana hediye ettiği orijinal ilk baskı romanı yanıma almamın nedeni, Johnson'un aydın, yazar, dil, söz ve anlatının erdemi ve sorumluluğuyla ilgili söyledikleriydi. Romanın başında, roman kahramını Johannes Krilon'dan bir motto (alıntı) var. İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü bir zamanda Krilon şunları söylüyor; "Dünyada süren savaşta tarafsız kalmadım ben, diyor savcı. Bu sonuna kadar doğru. Ben asla tarafsız olmadım ve şimdi de öyle değilim. Beyefendiler, ben tarafsız olamam. Hatta bunun doğal olmadığını iddia edeceğim: son derece uygunsuz olur tarafsız olmak, insan olarak benim en büyük sorumluluğum tarafsız olmamaktır diyebilirim."

O ağır yargılama dönemlerinde aydın, yazar, dil, söz ve anlatının *nasıl* olması gerektiğini bana yeniden hatırlatan ve bana güç veren Eyvind Johnson'a elbette minnettarım. Ama bundan da önemlisi, artık iyice gücünü yitirmiş bir aydın, yazar, dil, söz ve anlatı ortamının egemen olduğu günümüz dünyasında yeniden tüm bunların ne kadar önemli olduğunu dünyaya iletmek için her zaman Eyvind Johnson'a dönmemizde çok fayda var...

NOT

8 Ekim 2003 tarihinde, Stockholm'de Eyvind Johnson-Kulübü'nün yıllık kongresinde yapılan konuşma.

Özgün, Yumuşak ve Güçlü Bir Ses: Ahmet Kaya

1

Ahmet Kaya'yı 1992 yılında tanıdım. Sesini, şarkılarını daha önce dinlemiş, ama kendisiyle tanışmamıştım. 1992 yılının başlarında, on beş sene sonra ilk defa Türkiye'ye geldim. 1977 yılında çıkmış, 1992 yılında sürgünden dönüyordum. O vakit Ahmet ve eşi Gülten Kaya'yla İstanbul'da tanıştım.

Bir akşamüzeri Ahmet Kaya Taksim'den aldı beni, karmakarışık sokaklara daldık. Geceye başlarken hiçbir zaman

unutmayacağım, daha sonra onun kaderi haline gelen bir şey söyledi bana. Gülen bir yüz, içten bir dost edasıyla girdi koluma ve şunları söyledi: "İnsan hayatında üç kez çocuk olur. İlki çocukluğu. İkincisi sürgüne giderken, üçüncüsü de sürgünden dönerken. Şimdi sürgünden geliyorsun sen, seni gezdirmeliyiz, döndüğün memleketi tanıtmalıyız sana..."

Ahmet Kaya doğru söylüyordu, yabancı bir ülkeden geliyordum ve Türkiye'de de bir yabancıydım. On beş yıllık sürgün beni tamamen yabancı kılmıştı, hem orada, hem de burada... O gece virane İstanbul'un bütün sokaklarını, muhteşem sohbetler eşliğinde dolaştık. Gezdiğimiz her sokakta, girdiğimiz her yeni mekanda Ahmet Kaya, etrafla ilgili, kendisiyle, yaşadıklarıyla, müziğiyle ilgili ayrıntılar veriyordu bana; ülkesine yeni dönmüş çocuğun malumata ihtiyacı vardı. Sonra gecenin geç bir saatinde Beyoğlu'nda bir mekana girdik; iki katlı bir yer olan Taksim Bar'a. Alt katta, lokantada oturduk, ama mekan sahibi Ahmet Kaya'yı görünce bizi alıp üst kata götürdü, burası bir bardı, Ahmet Kaya'dan sahneye çıkıp şarkı söylemesini rica ettiler. Kırmadı, çıktı sahneye söylemeye başladı, ben de böylece ilk defa canlı şarkı söylerken görmüş oldum onu, büyüklüğüne tanık oldum.

2

O geceyi bir daha unutmadım. Daha sonra bir türlü aklımdan çıkmayan o gece, yaratıcı bir edebi parçaya dönüştü ve *Aşk Gibi Aydınlık-Ölüm Gibi Karanlık* romanıma girdi. Şimdiye kadar bu konuda hiç konuşmadım, ama şimdi bu önsöz* vesilesiyle açıklamak zorundayım; romanın "Yabancı"

* Ferzende Kaya'nın "Başım Belada" isimli kitabına önsöz.

başlıklı yedinci bölümünde bahsedilen şarkıcı Ahmet Kaya'dır. Söz konusu bölümde anlatılan gece, İstanbul'da beraber geçirdiğimiz gecedir. Şimdi o bölümde yazdıklarımı tekrar buraya alıntılamalıyım ki, Ahmet Kaya'nın sanatçılığını size anlatabileyim:

"...Sanatçı yerinden kalkar, alkışlar, bravo nidaları arasında piste doğru gider. Dört kişilik bir orkestra aletleriyle sahnede yerini almış. Alkışlar ve gürültü dindikten sonra şarkıcı söylemeye başlar. Büyük ülkenin diliyle. Çok gür bir sesle, coşkulu bir ritimle, edebi sözlerle.

"Sanatçı söylemeye başlar; kocaman gözleri kapanır, kalın, kısa boyu sallanır, uzun sakalları, gür bıyıkları kıpırdanır, esmer yüzü bir aşağı bir yukarı doğru iner kalkar. İki eli mikrofonda, kendinden geçmiş bir halde kaptırır kendini. Hepimizin kulağı onda. Kısa bir süre önce her tarafı sarmış olan gürültü dinmiş şimdi. Salona derin bir sessizlik, bir huzur sinmiş durumda. Çoğu zaman basit, kaba sözler ağzından eksik olmayan şarkıcı şimdi başka bir insana dönüşmüş. Bu salonla, bu insanlarla, bu dünyayla bütün ilişkisini koparmış bir insana, gündelik hiçbir dünyevi söz duyulmuyor ağzından şimdi. Sanatın sözlerine sığınmış bir insana, o hünerli kelimelerden doğrudan doğruya yüreklere işleyen sesler inşa eden bir insana. Yorgun gözlerim, uğuldayan beynim bu muazzam değişim karşısında şaşa kalıyor. Müzik diyorum yanımdaki arkadaşa fısıldar gibi, müziğin, sanatın gücüne bak hele...

"Kulaklar onda, gözler ona çevrilmiş, şarkı söylüyor... Şimdi daha iyi tanıyorum onu, hünerine daha bir vakıf oluyorum..."

İyi sanatçıların hayatı böyledir işte; hayatları gerçekle sanatın gerçeği arasında gidip gelir. Hayatlarında gerçekle ha-

yal arasında bir kıl payı vardır sadece. Ahmet Kaya sayesinde yaşadığımız İstanbul'daki gerçek, sonra *Aşk Gibi Aydınlık-Ölüm Gibi Karanlık* romanımın yazarının hayalinde kitap sayfasına dönüştü.

3

Yıllar geçti, araya zaman girdi, günlerden bir gün Ahmet Kaya Paris'e sürgüne geldi. "İnsan hayatında üç kez çocuklaşır," sözü geldi aklıma; şimdi çocuk olma sırası ona gelmişti, sürgündeydi. Şimdi ona sahip çıkma sırası bana gelmişti, çok iyi bildiğim sürgün hayatını tanıtmalıydım ona elimden geldiğince. Stockholm'den kalkıp o sıralar çok üzgün, çok sıkıntılı, çok kırgın olan Ahmet Kaya'nın yanına, Paris'e gittim. Ülkesini, aşklarını, sevdalarını, sanatı, sanatçılığını terk etmiş, hiç tanımadığı yabancı bir ülkeye gelmişti. Söyledikleri çok doğruydu; ülkesini terk edip gurbet ülkesine giden herkes çocuklaşır. Ağzından o büyük laflar çıkan Ahmet Kaya şimdi bir çocuktu. Birkaç günü birlikte geçirdik. Bir gece Kendal Nezan, Xusro Evdilah, Ahmet Kaya ile birlikte kendimizi sokaklara attık, Paris'in bulvar ve caddelerinde sabahın ilk ışıklarına kadar, hüzün dolu sohbetler eşliğinde gezdik dolaştık, şehri adeta yeniden keşfettik.

Hayatımız böyleydi işte; bazen sürgüne gidiyor, bazen de dönüyorduk sürgünden. Sürgün, kaderimizdi. Şimdi de, ne yazık ki sıra Ahmet Kaya'ya gelmişti. O, evini barkını, çoluğunu çocuğunu, ülkesini toprağını, dostlarını sevenlerini çaresizlikten terk etmiş, sürgün ülkesine gelmişti. İkinci kez çocuklaşıyordu.

4

Ölümünden iki hafta kadar önce Stockholm'de buluştuk Ahmet Kaya'yla. Finlandiya'da vereceği bir konser için gelmişti İskandinavya'ya, dönüşte, Stockholm'de Mahmut Baksi'nin evine birkaç gün misafir olmuştu. Mahmut Baksi ağır hastaydı. Ahmet Kaya da rahatsızdı, kalbi tekliyordu. İki gece üst üste neredeyse sabaha kadar oturduk Baksi'nin evinde. Baksi artık dönülmez yolun yolcusuydu, ama Ahmet Kaya kalp hastası olduğu halde gelecekte yapacaklarından, tasarılarından söz ediyordu; ölüm ondan çok uzaktı.

Çok sıkıntılıydı, Paris'e alışamamıştı, Fransızca öğrenememişti. Avrupa'nın her şeyi tuhaf geliyordu ona, isyan ediyordu; İstanbul'daki hayatını özlüyordu, Türkiye'deki dostluklarını arıyordu; karısı, kızı Melis, sevimli köpeği Pako burnunda tütüyordu. Sürgünün didişmeleri, Avrupa'nın güç ilişkileri dikkatini çekmiyordu, aklı müziğinde, sanatındaydı. Artık sürgünde olduğunun farkındaydı, artık gelecekte nasıl bir hayatı olacak, sanat alanında neler yapabilecek, hep bunları düşünüyordu. Yürüdüğü yolda sağa sola yalpalanmamak, başarısız olmamak ve sanatını daha da ilerletmek için neler lazımdı? İki gece boyunca hep bunları konuştuk durduk sabahlara kadar.

Fakat o sırada bir şey dikkatimi çekti; çok fazla içki ve sigara içiyordu. Daha önce de yiyip içmesine, sigara içişine tanık olmuştum fakat bu kez adeta bedenine savaş açmıştı. Kendisine yapılan haksızlıklar, sürgünde içine düştüğü yalnızlık, şimdi kendisine yüz çevirmiş olan arkadaşları, önceki hayatında hiç karşısına çıkmayan şu anda karşısına çıkmış olan çaresizlikler, bütün bunlar onun için çok güç şeylerdi, bir türlü aklından çıkmıyordu. Onun için beynine, ruhuna,

bedenine ve yüreğine karşı savaş açmıştı.

Gerçekten de sadece sanatlarıyla büyümüş, büyüklüklerinin sanatlarından geldiğini bilen sanatçılar böyledir; isyan ederler, içleri yanar, içlerinin yangını da sanatlarının sesine, sözüne dönüşür.

Fakat binlerce yazık ki Ahmet Kaya'nın yüreği hem ona, hem de hepimize ihanet etti; çok erken durdu. Eğer kalbi durmasaydı, inanıyordum ki çok kısa bir süre içinde adını sadece Türkiye'ye ve Kürtlerin arasına değil, aynı zamanda bütün dünyaya altın harflerle yazdıracaktı. Ölmeden önce müziğini geliştirmek, daha da derinleştirmek için Kürtçe öğreniyordu. Paris'te, dünya müziğiyle daha güçlü bağlar kurmak için büyük bir stüdyoyla ilişki kurmaya çalışıyordu. Daha bir sürü proje... Ama kalbi bütün projelerinin, planlarının, hayallerinin önünü kesti.

5

Ahmet Kaya üç kez değil, sadece iki kez çocuklaştı. Üçüncü çocukluğunu, yani ülkeye dönüşünü göremedi, hem her çeşit çocukluğu, her çeşit büyüklüğü bir kenara bırakıp gitti.

Son kez Ahmet Kaya'yı ünlü mezarlık Père Lachaise'de gördüm; artık ebedi uykudaydı. Artık hayatı ardında bırakıp ölümsüzleşmişti. Gömüleceği mezarlık sanatçılığına çok yakışıyordu; dünyanın en güzel mezarlığı, alimlerin, filozofların, sanatçıların, devrimcilerin ve ona benzeyen, kendi ülkeleri için yürekleri atan ve duran dünyanın önemli sürgünlerinin mezarlığı. Ahmet Kaya'dan önce Dr. Qasımlo ile Yılmaz Güney'i de bağrına basan mezarlık. Ölümsüz yeni hayatında, yeni misafiri Ahmet Kaya'ya usul erkan öğretecek olan mezarlık.

Evet Ahmet Kaya ölmüştü.

Ama şu gerçeği hiçbir zaman aklımızdan çıkarmamalıyız; Ahmet Kaya öldürülmüştü. Katlinin hikayesi geniş bir şekilde elinizdeki kitapta var, onun için girmeyeceğim ben o konuya, ama şunu bilmeliyiz ki o anadili Kürtçe için cezalandırıldı. Atalarının diliyle bir şarkı söylemek istiyordu, ama şu anda demokrasi ve uygarlıktan söz edenler, bir kez daha çocuklaşmasına izin vermediler, sürgün ülkesinde canına kıyıp katlettiler onu.

Evet Ahmet Kaya öldü. Ama sanatıyla ölümsüzleşti o. Başka bir yerde Ahmet Kaya'nın anısı vesilesiyle söylemiştim; en büyük sanatçı, ölümünden sonra sanatı ve adı baki kalan sanatçıdır. Ahmet Kaya böyle bir sanatçıydı; o öldü, ama sanatı, müziği ve adı hep kalacak.

Sen hep yaşa ölümsüz Ahmet Kaya...

Kürtçeden Çeviren: Muhsin Kızılkaya

Süt Kadar Berrak, Şiir Kadar Güzel İnsan!

Feqî Hüseyın Sagnıç için hazırlanan kitabın önsözü olarak yazılan bu yazının başlığı benim değil, Yaşar Kemal'in... Bır süre önce Yaşar Kemal'le birlikteyken, Kürt Enstitüsü'nün Mam Feqî için hazırlamakta olduğu kıtaba bir önsöz yazacağımı öğrendi. O sırada derin bır kederle, yukarıdaki sözü cennetmekan Mam Feqî için söyledi.

Süt gibi, şiir gibi adam. Süt gibi temiz, berrak ve doğru. Şiir gibi güzel, sade ve dikkat çekici.

Böyle bir söz bir insana verilebilecek en guzel hediye değil

de nedir? İnsan doğar, yaşar, bir süre sonra her şeyi ardında bırakıp göçer bu dünyadan. Öldükten sonra bir sürü şey söylenir arkasından. Doğru ya da yanlış, iyi ya da kötü. Ama yukarıdaki söze benzer bir söz, çok az insan için söylenir. Mam Feqî bu sözü hak edecek o seçkin, ender insanlardan biriydi.

Rahmetliye "Feqî" (talebe) derlerdi. Ölünceye kadar da adı "Feqî Husên" olarak kaldı. Evet bir bilgeydi o. Güvenilir bir bilge. Kürt dilinin, edebiyatının bilgesi. Kürt ulusal hareketinin bir bilgesi.

Güvenilir insan olmak, Kürt dili ve edebiyatı ile Kürt ulusal hareketi için durmadan çalışmak... İşte Seyda Feqî Hüseyin Sağnıç'ın hayatının ta kendisi olan üç şey. Bütün hayatını bu hedeflere, bu amaçlara vakfetti. Çocukluğundan ölümüne kadar. Hayatı, yaptıkları üzerine çok fazla bir şey söylemeyeceğim. Bütün hayatı, yaptıkları kitabın öteki yazılarında ziyadesiyle var zaten. Arkadaşları geniş geniş yazmış bunları. Kısaca bazı deneyimlerimden söz edeceğim.

1970'lerin başında tanıdım Mam Feqî'yi. Ben yeni yetme bir genç, o ise orta yaşlı bir aydındı. O vakitler dikkatimi çeken ilk şey şuydu; seçkin, meşhur bir aydın olduğu halde çok mütevazıydı. Medreseden geldiği halde son derece moderndi. Sorduğum sorular, isteklerim, fikirlerim kanı kaynayan bir delikanlının merak ettiği şeyler olduğu halde, bana karşı son derece genişti. Dostluğumuz böyle başladı; arkadaşım oldu, ilk öğretmenim de. Kurt hareketiyle ilgili bilgilere ihtiyacım vardı, Kürdistan Demokrat Partisi, Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi, Irak Kürdistan Demokrat Partisi, Faik Bucak, Sait Elçi, Sait Kırmızıtoprak'ı merak ediyordum, o da durmadan yorulmadan, gecesini gündüzüne katarak, Tatvan'daki şirin evlerinde bana malumat veriyordu. Kürt dilinin derslerine, deneyime ihtiyacım vardı, o da elinde defter

kalem büyük bir sabırla teker teker öğretti bana onları.

Sonra, 1976 yılında, Ankara'da Rızgari dergisini yayınlamaya başladığımızda Mam Feqî de bizimleydi. Rızgari dergisi, şimdi Kürt yayıncılık tarihine mal olmuş durumda, onun için bazı bilgileri tazelemede fayda var. Dergi, 1976 yılının 21 Mart'ında yayın hayatına başladığında, ben derginin sorumlu yazı işleri müdürü, Ruşen Aslan da sahibiydi. Bir grup arkadaştık, o vakitler arkamızda ne bir örgüt, ne de bir siyasi parti vardı. Kürt ülkesinin her yerinden arkadaşlarımız, dostlarımız vardı. Dergi iki bölümeden oluşuyordu; bir bölümü daha çok siyasi tahlillerin yer aldığı Türkçe, bir bölümü de edebiyat, kültür ve dil sorunlarını tartışan Kürtçe kısmı. Derginin genel bir yayın kurulu vardı, bundan başka bir de Kürtçe bölümü için özel bir yayın kurulu oluşturulmuştu. Kürtçe yayın kurulunun başkanı Mam Feqî'ydi. Kürtçeyle ilgili bilgisi, deneyimleri hepimizinkinden fazlaydı, derginin güçlü bir Kürtçe bölüme sahip olabilmesi için elinden geleni esirgemiyordu. Hatırladığım kadarıyla Kürtçe yayın kurulunda Mam Feqî'den başka şu isimler de vardı; İkram Delen, Hatice Yaşar, Kaya Muştakan, Mehmet Gemici (sonra bıraktı), Yılmaz Balkaş ve ben. Feqî'nin medrese kökenli mela ve faki arkadaşları da arada bir gelip çalışmalarımıza destek veriyorlardı Kaya Muştakan ve Mehmet Gemici o vakitler Muğla'da sürgündeydiler, arada bir onlara giderdik. Kürtçe için güçlü bir çalışma vardı ve Mam Feqî bütün o faaliyetlerde başı çekiyordu. O zamanlar evleri Tatvan'daydı, ama on günde, on beş günde bir Ankara'ya geliyordu. Ankara'ya gelince de keyfimize diyecek yoktu; sadece torbasında bir sürü Kürtçe kelimelerle değil, cebinde bol parayla da gelirdi; doyasıya yer içer, yoruluncaya kadar da çalışırdık.

Derginin ilk iki sayısının Kurtçe bölümü çok güçlüdür.

Değişik Kürtçe yazılar var, çoğu Kürtçe okuma yazmaya, tarihe, edebiyata, kültüre dairdir. Diyebilirim ki o yazıların çoğunu Mam Feqî kaleme almıştır.

Mam Feqî'nin şahsında çok ihtiyaç duyduğumuz bir ittifak oluşmuştu; medrese ve modernizm... Kürt dili ve edebiyatı için medreselerin yaptığı şeyler ortada. Eğer onların yaptıkları, verdikleri eserler olmamış olsaydı, belki de Kürtçenin içinde bulunduğu durum bugün daha kötü bir noktada olurdu. Ama hep söylendiği gibi, medrese kökenli aydınlarımız çoğu zaman dar dünyalarının kalıpları arasında sıkışıp kalmış, dış dünyayla ilişkileri zayıflamıştı. Feqî'nin dünyası ise bütün gezegendi. Dünyada olup biten her şeyle ilgiliydi, bütün olup bitenlerden kendine göre sonuçlar çıkarıyor, onlara göre hareket ediyordu.

Bir başka özelliği de Mam Feqî'nin, yeni kuşaklarla, gençlerle ilgilenmesiydi. Yeni kuşaktan gençlerin, kızların, delikanlıların yaptıkları onun için çok önemliydi. Mütevazılığıyla gençlerle gençleşiyor, her şart altında onlara yardım ediyordu. Deneyimlerinden biliyordu, aydınlar konusunda Kürt halkı cömert bir halk değildir. Onun için yeni kuşaktan aydınları koruyor, onlarla arkadaşlık kuruyor, faaliyetlerine katılıyordu.

Vefatından kısa bir süre önce hastanede ziyaret ettim onu. Aile bireyleri ve bir sürü insan vardı orada. Konuşamıyor, hareket edemiyor, ilişki kuramıyordu. Sadece gözleriyle, sıcacık bakışlarla bakıyordu etrafına. O sırada kitabı "Kürt Edebiyatı Tarihi" yeni çıkmıştı. Bu eser, neredeyse hayatı boyunca hayal ettiği bir eserdi. Hayali gerçekleşmiş, kitabı yayınlanmıştı. Eli elimde, kitabı göğsünde, sayfaları açık bir halde, ona kitaptan iki arkadaşının şiirlerini okudum; Faik Bucak ve Kemal Badılî'nin şiirlerini. Mam Feqî o sırada Kemal Badılî ile

Faik Bucak'ın çıktıkları yola çıkmak üzereydi. Gözlerinde yaşlarla sol elinin parmaklarıyla sağ elimi okşadı, mutluluğunu gösterdi bana. Bütün ömrünü dile, edebiyata, Kürt hareketine vakfetmiş çilekeş yaşlı adam, cennetmekan arkadaşlarının şiirleri eşliğinde bizimle vedalaşıp onların yanına gidiyordu.

Süte ve şiire benzeyen adam gitti. Adı ve eserleri kaldı.

Çok minnettarım ona!

Uğurlar olsun...

Kürtçeden çeviren: Muhsin Kızılkaya

Karışık Kürt Renklerinin Ressamı, Hiner Selim *

1

Renkler... Evet, Hiner Selim'in tablolarına bakınca, her şeyden önce renkler çekiyor dikkatimi.

Yıl 1990. Paris'te bir bahar günü. Bahar renklerine bürünmüş şehir. Baharın şehri, bahar renkleri arasında yabancı konuklarını ağırlıyor. Biz birkaç arkadaş, Paris'in az buçuk dışında bir banliyöde, Hiner'in evindeyiz. Hiner, son iki yılda yaptığı tablolarını gösteriyor bize. Akşam kızıllığı yayılmış

her yere. Ama tabloları, özellikle de renklerini iyi seçebilelim diye Hiner lambaları yakmış. Ampul ışığının altında bir renk cümbüşü. Kalabalık, kapalı renkler egemen tablolara. "Le Curde" tablosuna dikkat kesiliyorum. Uzun bir süre renklere, figürlere dalıyorum. Birkaç cepheden bakıyorum tabloya. Beş kız halaya durmuş. Yetişkin, güzel kızlar. Bedenleri rahat seçiliyor, ama yüzleri belirsiz. Omuz omuza vermiş, Kürt dansının güzelliğini cömertçe sergiliyorlar. Bu bile tek başına tabloya muhteşem bir güzellik katıyor. Başka bir deyişle, sadece kız figürleri, dansları, güzel bir tabloyu vücuda getirmeye yetiyor.

Ama renkler... Renkler her şeye baskın. Bütün tabloyu sarıp sarmalamış. Peki hangi renkler? Kuşkusuz Kürt danslarına, güzel Kürt kızlarına, Kürt renkleri yakışır. Bembeyaz, kıpkızıl, boz, sarı, kumral, menekşe, kahverengi ve erguvani renkler tabloyu özel bir tablo kılıyor. Renk kullanımı, dans eden kızlara hayat veriyor. Tablodan çıkıp önümüzde halaya duruyorlar sanki. Tablo, renkler sayesinde hayat buluyor.

Bundan sonra "I trafficanti" adlı başka bir tabloya geliyor sıra. Bu tabloda da belli belirsiz figürler, renk cümbüşü içinde hayat buluyorlar. Birkaç erkek bir masanın etrafında bağdaş kurmuşlar, yanlarında bir gaz lambası var, iki kadın da yamaçlarında ayakta duruyor. Bir küheylan, sırtında binicisiyle erkeklere, kadınlara doğru geliyor. Bir kız, atın yularından tutmuş. Arkalarında pencereli bir duvar var, duvarın üzerine halılar, kilimler serilmiş. Peki tablodakiler nerede duruyor, evin içinde mi, yoksa dışında mı? İşte bu anlaşılmıyor.

Pencerenin korkuluklarında ve halıların üzerinde motifler var. Buraya kadar her şey, bir tablonun gerekli malzemeleridir. Ama burada renkler tekrar devreye girip rol çalıyorlar. Yine öne fırlayıp tabloya bir farklılık kazandırıyorlar. Renkler

baskın gelip tabloyu kuşatıyor. Renklerin dağılımı, Kürtlerin toplumsal hayatından bir günü seriyor gözler önüne.

Sırada başka bir tablo var; "Festa piu esodo". Bu tabloda da rahvan atlara binmiş biniciler, kıyafetleriyle, pencere ve duvarlarıyla bir belirsizliğin içinde yürüyüp gidiyorlar. Ama kapalı renkler yine öne çıkıp ressamın meramını ele veriyorlar; özlem, çaresiz bir milli özlem, kırık kalplerin özlemi, pörsümüş bir hayatın özlemi... Tablolar bu minval üzere, böylesi renklerle geçit resmi yapıyorlar.

Paris baharında, akşamüzeri, tabloları orada bırakıp şehre inince, gözlerimin önünde kapalı renkler, özellikle de mor ve boz renkler uçuşuyor. Paris, sıcak, kapalı Kürt renkleriyle kucaklıyor bizi.

2

Yıl 1993. Hiner'le Paris'te, Centre George Pompuidou'nun yayında bir kahvehanede oturmuş sanatı üzerine laflıyoruz. Bu yıl atalarının yurdu Irak Kürdistanı'na gitmiş "Şêro" adında bir film çekmiş. Filmi çok beğenilmiş, Venedik Film Festivali'nde gösterilmiş. Festival kataloğunu gösteriyor bana. İçinde birçok ünlü yönetmenin filminin yanı sıra "Şêro"ya da bir sayfa ayrılmış. Film, ilk Kürt filmlerinden biridir. Sanatçılığına yönetmenliği de eklemiş. "Resim yapmaktan vazgeçmedin inşallah," diyorum. Gülerek cevap veriyor bana; "Hayır, resim yapmak benim için hayatın ta kendisi. O olmadan yapamam."

Aradan üç yıl geçmiş. Ama bazı figürler, küheylan atlar ve çoğu tablosunun renkleri hâlâ aklımda. İtalya ve Fransa'da bazı sergiler açtığını biliyorum, ama birkaç tablo hariç yeni

çalışmalarını henüz görmedim. Gelişim çizgisini merak ediyorum. Renklerle ilişkisini soruyorum ona: "Hep aynı renklerle çalışıyorum," diyor, "ama diyebilirim ki, şu anda motiflerim, renklerim biraz daha yumuşamış." Biraz daha yumuşak... Acaba renklerin yumuşaklığı olgunlaşmanın, ilerlemenin göstergesi mi? Sormuyorum ona bunu. Son çalışmalarından bazı örnekler gösteriyor bana.

Evet renkler değişmemiş ama daha çok dağılmış tabloya, figürler sanki. Ve geleneksel renklerine yeni renk eklenmiş; siyah. "Senza titolo" tablosuna bakıyorum. Birbirinden biraz uzak iki çıplak kadın oturmuş, birbirini seyrediyorlar. Figürler yine belirsiz. Yine figürlere karanlık egemen. Siyahlık eklenmiş renklere ama. Aklımda kalmış mor ve boz renklere bakıyorum. Öne çıkmamışlar. Bulmak için aramak lazım. Belli ki Hiner, sanat hayatında yeni üsluplar deniyor. Yabancı, yeni kapılar aralıyor, o kapıların ardındaki şeyi merak ediyor.

Yeni tabloları, arayış içinde bir ressamın tablolarıdır, bunu rahatlıkla söyleyebilirim. Deniyor, yeni tecrübelerden olgun bir ressama ulaşmak istiyor. "Renkler ve armonisi benim için çok önemlidir," diyor büyük bir dikkatle. Böyle renklerden konuştukça, sohbetimiz ister istemez Chagall'a, renklerin en büyük ustası Marc Chagall'a kayıyor. Ve anlıyorum ki, Hiner'in ilk öğretmeni, en büyük ustası Chagall'dan başkası değil. Chagall'ın motiflerini öğrenmiş, renklerle ilişkisini çözmüş, yıllarca üzerinde çalışmış meğer. Matisse'ten de söz ediyor Hiner, özellikle de konu figürlerin önemine gelince. Ama her şeyden, herkesten önce Chagall... Chagall bana da yardımcı oluyor. Chagall sayesinde Hiner'i, sanatını daha iyi anlıyorum. Chagall, Hiner'in yarattığı sanatın kapısının anahtarını veriyor bana.

3

Chagall'dan söz açılınca, ister istemez aklıma iki kitap geldi, biri ressamın kendisi tarafından yazılmış, biri de onun hakkında. 1920'lerin başında Chagall *Ma Vie* (Hayatım) adlı bir kitap kaleme aldı, 1930'ların sonuna doğru da karısı Bela Chagall hayatını anlattığı bir kitap yazdı.

Her iki kitap da otobiyografiktir. Her iki kitapta da her ikisinin hayatları, hayatlarının etrafında olup bitenler, hayalleri, düşleri var. Ve en önemlisi ikisinin çocukluğu, o yılların renkli hayatı var. Bu kitaplarda dikkat çeken en önemli şey, insanın Marc Chagall'ın hayatını ve sanatını kendi kitabından değil, karısı Bela Chagall'ın kitabından daha iyi öğreniyor olmasıdır. Bela Chagall'ın kitabı, iki hayatın tasvirinden ibarettir; bunu rahatlıkla söylemek mümkün. Bela Chagall kitabına şu satırlarla başlar: "Çok tuhaf, müthiş bir yazma arzusu var içimde. Üstelik, ülkemi terk ettiğim günden beri hiç kullanmadığım ana dilim Yiddish dilinde." Bu sözlerle ülkesi Rusya'ya döner, içinde doğduğu eve, çocukluğunun geçtiği Vitbesk şehrine ve dönemin Yahudi toplumuna. Kitap baştan sona kadar Rusya'daki Yahudileri anlatır, ilişkilerini, oturup kalkmalarını, gelenek göreneklerini, dinlerini, törenlerini, bayramlarını şenliklerini, giyim kuşamlarını, düğünlerini derneklerini, renklerini, destanlarını, masallarını... Bela Chagall bu özel dünyayı, hayatı basit diliyle, yumuşak üslubuyla tasvir eder. Chagall'ın kendisi de, hayat arkadaşının basit, özel cümleleriyle resmediyor. Bela Chagall'ın anlattığı hayat ve dünya, aynı zamanda Marc Chagall'ın hayatı ve dünyasıdır. O da aynı kaynaktan beslenmiş, aynı suda yıkanmış, aynı *Tevrat*'a inanmış, aynı kıyafetlerle yumurta bayramını kutlamış, aynı dini kitapları okumuş. Musa, Nuh, Yakup,

Davut, İbrahim ve İsa peygamberlerle ilgili anlatılan aynı hikayelere kulak vermiş, aynı sinagogta ibadet etmiş. Ve bütün sanatını, eserlerini bunların üstüne kurmuş. Zaten hangi yazar, hangi sanatçı çocukluk dönemlerinden hayali bir cennet yaratmaz ki? Ama hepsinin ustası kuşkusuz Chagall'dır, Andre Malraux'nün deyimiyle, Chagall'ın bütün düşsel dünyası, çocukluğunda yaşadığı Vitbesk'teki Yahudi toplumunun yaşantısından alınmadır. Çocukluğunun izlerini taşımayan, dinsel alemden, *Tevrat* ve *İncil*'den parçalar olmayan, Yahudilerin hayatından renkler, kokular, tatlar taşımayan hiçbir eseri yoktur Chagall'ın. Çocukluk dünyasından büyük, çok büyük bir sanatsal dünya yaratmış. Kuşkusuz çok özel renkleriyle. Tekrar ünlü Fransız yazar, Charles de Gaulle döneminin Kültür Bakanı Andre Malraux'ye kulak verelim, "Hommage a Marc Chagall" (Marc Chagall'ın Anısına) başlıklı konuşmasında şunları söyler: "Her şeyden önce Marc Chagall gelmiş geçmiş en büyük renk ustasıdır... Renkler, denenmemiş üsluplar, yepyeni motifler, görülmemiş manzaralar şeklinde yansıyor büyülü tuvaline. Renkler özgürdür onda, özgürlüğü yaratıyorlar."

Renk ustaları çoktur. Delacroix, uygarlığın renklerini yaratmış ve ölümsüz kılmış onları. Monet, büyük bir ustalıkla ışığı, aydınlığı renk haline getirip bütün eserlerine dağıtmış. Tiziano, özellikle de son dönem tablolarında renkleri dansa kaldırmış. Ama Chagall renkle bir destan yazmış, bir hayat vücuda getirmiş, bir toplum inşa etmiş. Renklerinde asimile edilmiş bir destan, unutulmuş bir hayat, katledilmiş bir halk, bütün güzellikleriyle yeniden yaratılmış. Evet, onun renkleri, kadim bir ruhu yeniden canlandırmış.

Ömrünün sonbaharında birgün, bir sergisi için birkaç satır yazmasını isterler ondan. Oturur yazar Chagall. O satırlar-

da halkına seslenir ve son derece basit bir şey söyler: "Rüyanı gerçekleştirmek istedim / Yeni bir doğru göstermek istedim / Renklerini, ışığınla / Bana borç verir misin..."

"Renklerini ışığınla bana borç verir misin..." Bu cümle, Marc Chagall'ın bütün sanatının özeti, bunu rahatlıkla söyleyebilirim.

Bela'nın kitabının en güzel sayfaları Chagall'la tanışmalarını ve ilişkilerini anlattığı sayfalardır. Söz konusu sayfalarda aşk, vefa ve şefkatle geçen bir ömrün sıcaklığı var. Bir sayfada güzel Yahudi kızı, Bela bir doğum gününü kutlar. Chagall'la yeni tanışmışlar. Chagall'ın yüreği aşkla atıyor. Doğum günü bahanesiyle Bela için bir tablo yapar, özel renklerini yayar tuvale, Bela'ya bakar ve aşkını resmetmeye başlar. Bela o kısa anı şöyle hatırlayıp, satırlara döküyor: "Tuvale abanmışsın. Renklerin arasında gezdiriyorsun fırçanı, renkler kırmızısı, yeşiliyle bir ısı yayıyor, şavk veriyorlar her yere. Renklerden bir nehir yaratıyor ve beni o nehre atıyorsun. Sonra aniden kapıp uçuruyorsun beni. (Şunu diyorsun bana); Bak, ne kadar güzel! Güzel, güzellik.. Uçuyorsun işte. Doğum günü diyelim buna. Beraber uçalım seninle, tekrar, tekrar..."

Bela Chagall'ın şu birkaç satırında, semboller ve motifler üzerine inşa edilmiş olan Marc Chagall'ın bütün sanatı gizlidir kanımca. Uçma, uçmak, uçurmak tablolarının ana temalarıdır. Bela'yı uçuruyor, kendisi uçuyor, insanları, hayvanları gökyüzüne çıkarıyor. Bildik çizgileriyle seyircisinin aklını karıştırıyor, allak bullak ediyor kafasını. İnsan uçabilir mi, hayvanlar gökyüzüne çıkabilir mi? Bu imkansızlıktan bir gerçek çıkarıyor ortaya; sanat ve sanatçının özgürlüğünü, yüreğin ve beynin özgürlüğünü...

4

"Kürtlerin hayatında ilginç şeyler var, ama kültür, sanat ve edebiyat alanında ne yazık ki periferide yaşıyoruz," diyor Hiner, "Periferi işe yarayabilir aslında, eğer ustalıkla onu kullanabilirsek, bize ilginç yönlerimizi gösterebilir. Ama bunun için hüner ve cesaret lazım. Tabuları kırmak lazım." Yani Marc Chagall'ın gösterdiği cesaret. Sohbetin etkisiyle ve Chagall'ı anımsayarak bakıyorum Hiner'in "La mia citta sale in cielo" adlı tablosuna. Bir Kürt şehrinin küçücük evleri ay ışığının altında, Kürt renkleriyle üst üste binmiş adeta. Evlerin arasında bazı ağaçlar da seçiliyor. Renkler kapalıdır. Bu tabloda Hiner, tıpkı Chagall gibi atalarının yurdunu resmetmiş, çocukluğunun geçtiği şehre dönmüş. "Mia madre sul tetto" adlı tablosunda ise annesini çıkarmış evlerinin damına. Annenin figürü evden daha büyük. İçerde yere serilmiş halılar, evin dışında da iki pencere var. Realist bir tablo değil. Düzenli bir düzensizlik egemen. Renkler yine kapalı. Resim diliyle, kadim hayatın özel renkleriyle çocukluğu anlatıyor, tıpkı ustaları gibi, her şeyi yeniden yaratarak.

Dilsiz tabloları çocukluğunu da konuşturuyor: Irak Kürdistanı'nın Bahdinan mıntıkasının Akre şehrinden geliyor. 1960'larda yurtsever, Kürtçe konuşulan bir evde doğuyor. Ailesinin kökleri, ruhu sanatının kaynakları konusunda da bize bir fikir veriyor: Ailesi Yezidi kökenli, dedesinin iki karısı var, biri Yahudi, öteki Müslüman. Evde Yahudi, Yezidi ve Müslüman kültürü iç içe geçiyor, Yezidilerin kutsal kitabı "Mishefa Reş" (Kara Kitap), *Tevrat* ve *Kuran*'ın ayrı ayrı renkleri aileyi kuşatıyor. Çoğalıyor Kürtlükleri. Hiner, ninesinin, annesinin masallarıyla büyüyor. 1960'lı yılların başında babası Kürtçülükten tutuklanıp bir süre hapis yatıyor. Çıktık-

tan sonra dağa çıkıyor, ulusal harekete katılıyor. Mela Mustafa Barzani'nin en seçkin peşmergelerinden biri oluyor kısa zamanda. Hiner, 1980'e kadar ülkesinde kalıyor. Ama 1980'de yeni bir yol çıkıyor önüne; İtalya. Bu ülkede, Venedik'te Instito Statale di Arte'de resim okumaya başlıyor. (Onun için çoğu tablosunun ismi genellikle İtalyancadır.) kendi ülkesindeyken de resim yaptığı için İtalya'da "sanatta ince işçiliği" öğreniyor, estetik duygusunu geliştiriyor, Chagall gibi büyük resim ustalarını yakından tanıyor. Chagall orada rehber oluyor ona, bir çoban yıldızı olup yol gösteriyor. Gerçekçilik akımından kopup sürrealizme ulaşıyor.

Uçmayı, uçurmayı öğreniyor ve Kürt toplumundan bazı motifleri uçurmaya başlıyor. Hiner'in tablolarında en belirgin motif attır. Atlar, kısraklar tablolarını özel kılıyor. Sarı ovalarda, derin vadilerde, yüksek yaylalarda şaha kalkıyorlar. Evimizin duvarını uzun yıllardan beri Hiner'in bir tablosu süslüyor. İki binici, iki atın sırtında kartal misali uçuyorlar. Ne atlar, ne de binicileri belirgin. Ama tablo tuhaf bir sıcaklık yaratıyor; özgürlük duygusuna benzer, uzay ve sonsuz doğa duygusunu. Hiner'in atları Kürt destanlarının derinliklerinden, Kürtlerin göçer hayatından çıkıp geliyorlar. Tıpkı Memê Alan'ın atı Bozê Rewan gibi uçuyorlar; Siyabend'in atı gibi yel misali dağ keçilerinin ardına düşüyorlar. Özgürce, hiçbir kayıt altında olmadan, bütün tabiat rengarenk bir Kürt kilimi gibi önlerine serili...

Kürtçeden çeviren: Muhsin Kızılkaya

Remzi'nin Renkleri...

Bir süre önce Gertrude Stein'ın *Alice B. Toklas'ın Hayatı* adlı romanını okudum. Yazar ve şair Gertrude Stein Amerikalı ama hayatının büyük bir bölümünü Fransa ve Paris'te geçirdi. Romanında arkadaşı Alice B. Toklas'ın ağzından, büyük bir hünerle 1910-30'lu yılların Paris'indeki hayattan söz eder. Büyük yazarların, sanatçıların, Pablo Picasso, Henri Matisse, Braque, Juan Gris, Guillaume Apollinaire, Ernest Hemingway gibilerinin yakın arkadaşıydı yazar. Romanında Montmartre semti özel bir yer tutar. Çünkü o sıralar bu semt,

yazarların, sanatçıların kümelendiği yerdi. Çoğu orada yaşıyordu, her gece bir yerde bir parti, bir şenlik vardı. Modernizm, kübizm, dadaizm, sürrealizm gibi akımlar orada doğdu ve olgunlaştı.

Ama sonra devir değişti. Söz konusu sanatçılar uluslararası isimler haline gelip, pek meşhur olunca, evleri turist akınına uğramaya başladı, bunun üzerine onlar da yüklenip Seine Nehri'nin öte tarafına, Germain des Prés, Saint Michel, Quartier Latin ve Montparnasse gibi yerlere göç ettiler. Bu kez de edebi ve sanatsal hayat Seine'in öbür yakasında canlanmaya başladı. Bugün bile hâlâ öyle; Paris'ın birçok yazarı, sanatçısı, ressamı, aydını, şairi buralarda yaşar, çalışır. Ve sonraları Montparnasse, özellikle de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, sanatçıların, ressamların mahallesine dönüştü. Çoğu ev ressam atölyesi oldu. Yüzlerce bar, restoran, kahvehane, salon açıldı. Özellikle de Le Select kahvesi ile La Coupole lokantası sanatçıların uğrak yeri oldu. Ama sanatçıların buralara gittiği duyulunca dünyada, tekrar turist akınına uğradılar. Ve sanatçılar da tekrar buralardan kaçarak daha kuytu yerlere gittiler.

1987 sonbaharından 1988 baharına kadar iki mevsim Paris'te yaşadım. Evim Montparnasse'tan oldukça uzaktı ama Sorbonne'da, Montparnasse'a oldukça yakın bir yerde Fransız dili ve uygarlığı dersleri alıyordum. Okul Boulevard Raspail üzerindeydi. Şimdi bütün dünyada meşhur olan o kahvehane ve lokantalar etrafa dağılmıştı. Neredeyse okulun bitişiğinde çok eski, küçük, köhne bir kahvehane vardı; Le Gymnaste. Kahvehane, dışarıdan bakınca kimsenin dikkatini çekmezdi. Ama içerde sürekli bazı yazarlar, sanatçılar olurdu. Kahvenin müdavimleri yakınlardaki lise öğrencileri, semt sakinleri ve yazarlardı. Yemekleri yenemez, şarabı içilemez kadar kötüydü, ama kahvesi çok iyiydi. Komet, Nâzım Hikmet'in oğlu Meh-

met, Mehmet Ileri ve Selim Turan gibi Türk ressamları da oraya gelirlerdi. Kürt ressamı Remzi de haftada bir iki gün mutlaka kahveye uğrardı. Öğleden sonra saat üç, üç buçuk civarları toplanırlardı orada. O vakit derslerim de bitmiş olurdu, ben de sık sık uğrar, onlarla oturur sohbet ederdim. Özellikle de Remzi'nin orada olduğu günlerde, mutlak giderdim. Sohbetler sürekli edebiyat, sanat ve kültüre dair olurdu.

Remzi'nin atölyesi Montparnasse'tan biraz uzak, Boulevard Lefebvre'e yakındı. Her gün sabahtan öğleden sonra saat üçe kadar çalışır, sonra kahveye gelirdi. Bir amele gibi her gün büyük bir disiplin içinde çalışırdı. Atölye kendisinindi. Geniş bir avlunun kenarındaydı atölyesi. Yanında başka ressamların atölyeleri de vardı. Sanatçıların mekanıydı orası.. 1950'lerin başında ünlü Türk ressamları Fikret Mualla ile Abidin Dino'nun da burada atölyeleri vardı.

Paris'teki en renkli anılarımın arasında bu atölye özel bir yer tutar. Iki haftada bir perşembe günleri saat on bir gibi Remzi'ye giderdim. Her zaman tuvalinde üzerinde çalıştığı bir tablo olurdu. Tuvalin yanında küçük bir masa, masanın üzerinde her çeşit boya, kalem ve fırçalar vardı. Duvarlara dayanmış, yarım kalmış, hâlâ üzerinde çalıştığı tablolar olurdu. Bir duvarın dibinde eski bir kanepe, iki sandalye, küçük bir sehpa, sehpanın üzerinde de pörsümüş meyveler vardı. Pörsümüş elmalar, portakallar onun için çok değerliydi; ilhamının kaynağını onlardan alıyordu çünkü. Elinde fırçayla, şakayla karışık; "Ressamlığının ilk yıllarında Matisse, borç para bulur, gider meyve alır böyle pörsümeye bırakırdı..." derdi. Atölyenin üst katında ise bitirdiği tabloları vardı. Atölyenin arkası oldukça genişti, avluya bakardı. Önü silme camdı. Güneşin ışıkları camdan içeri girer, atölyeyi ışığa boğardı. Remzi'nin atölyesi sürekli apaydınlıktı.

Ben gidince çaydanlık sürekli kaynıyor olurdu. Demli çaylar eşliğinde koyu sohbetlere dalardık. Sohbetlerimiz her daim Kürtlerin içinde bulunduğu durum, modern Kürt sanatı, edebiyatı, hayatlarımız ve tabloları üzerine olurdu. Konuşmaktan çok sorular sorardım ona, o anlatır ben de dinlerdim. Usul usul anlattığı tablolarının oluşum hikayeleri çok güzeldi. Belli ki her tablonun özgün bir hayatı, kendine özgü bir hikayesi vardı. "Femme au col de Fourrure" tablosu uzun, yorucu bir çalışmanın ürünüydü. Aylarca Le Select kafesine gitmiş, her daim oraya gelip kahve içen yaşlı kadını uzun uzun gözlemiş, kağıtlara eskizler çizmiş, tablosunun temelini atmıştı. "La Fournache" modern, güzel bir romana konu olabilecek kadar malzeme barındırıyordu. "Le fauteuil au bouquet" ilginç, uzun bir ömre sahipti. Yani tabloların bir hikayesi ve kendilerine özgü bir dilleri vardı. Remzi'nin dünyasını tanımak için o dili bilmek gerek.

Ortak dostlarımız vardı Remzi'yle. Onlardan biri 19. yüzyıl Fransız yazarlarından Guastave Flaubert'di, ikimiz de büyük bir zevkle okuyorduk onu. Remzi'ye göre Flaubert güzel sanatların timsaliydi. Sanat sevgisi, yaratıcılığın coşkusu, çalışma azmi, ayrıntı tasviri, insanı mesajlar... Bunların tümü Remzi için vazgeçilmez kurallardı, hepsini Flaubert'den öğrenmişti. Remzi yazarları, ressamları, öteki alanların sanatçılarını ailesinin birer ferdi sayıyordu. Yaratıcılık esastı. Dünya uygarlığına yeni bir eser kazandırmak temel kuraldı. O eser bir roman, bir tablo veya bir müzik parçası olabilir, fark etmezdi. Önemli olan dolu dolu, işe yarar bir hayattı.

Remzi'nin o zamanlar bana hediye ettiği Gustave Flaubert'in "Trois Contes" (Üç Öykü)* adlı kitabı hâlâ durur kütüphanemde. Kitaptaki üç öykü Flaubert'in ustalığının en

* Gustave Flaubert, Üç Öykü, Çeviren: Samih Rifat, Can Yayınları.

önemli örnekleridir. Örneğin "Basit Yürek" hikayesini yazmak için altı ay üzerinde çalışmış. 1876 kışında hikayenin fikri şekilleniyor kafasında, bahar aylarında da yazmaya başlıyor. Ama hikayeyi yazmak için, hikayenin geçtiği mekanlara gidiyor sürekli; Pont-L'Eveque, Trouville, Honfleur gibi yerlere. Yaklaşık altı ay boyunca bölgede kalıyor, geziyor, insanlarla konuşuyor, yiyip içiyor, düşünüyor, bol bol okuyor ve en sonunda yazmaya başlıyor hikayesini. Hikayesini yazarken şunları söylüyor; "Anılar deryasına dalmışım, düşlerin, hayallerin..." Remzi de, "İnsan hayallerin, düşlerin akıntısına kapılmadan iyi bir eser yaratabilir mi?" diye sorardı.

Perşembe sohbetlerimiz öğlen yemeğiyle sonlanırdı. Atölyeye yakın bir yerde küçük bir Fransız lokantası vardı. Saat bir buçuk gibi oraya gider, öğle yemeğini yerdik, yemekten sonra vedalaşır, şehre inerdim. O da, anıların deryasında yüzmek için atölyesinin yolunu tutardı.

Remzi'nin anıları, 1928 yılına, Suriye sınırındaki Antakya'nın Kırıkhan kasabasına kadar uzanır. Kendi deyişiyle bir Kürt annesi, Kürt dağının eteklerinde bir oğlan çocuğu doğurur, adını Remzi koyar. Çocukluğu orada, geniş bir Kürt ailesi içinde geçer. Geleneksel aşiret kültürüyle yetişir. Etrafında amcalar, halalar, teyzeler, dayılar hiç eksik değildir. Kürt göçerleri yaz aylarında yaylaya çıkarlar, kışları ise Kırıkhan ve bölgedeki şehirlere inerler. Hayat renklidir. Renkler hayatın ta kendisidir. Meraların, ormanların, baharın yeşilliği, dağ doruklarının beyazlığı, sellerin boz bulanıklığı, bahar aylarında yağmur sonrası inen gökkuşağı, göklerin maviliği, yıldızların sapsarı ışığı, akşam güneşinin kızıllığı, kıl çadırların karalığı Remzi'nin çocukluğunu çepeçevre sararlar. Renkler hayatının bir parçası haline gelir. Halaylarda başı çeken güzel Kürt kızlarının rengarenk kıyafetleri, Kürt kilimlerindeki

bin bir nakışlı renkler belleğinin en derin yerine saklanır. Tabiat, duygularının kaynağı haline gelir. Daha dokuz yaşındayken kaleme sarılır, çizmeye başlar beyaz kağıtlara. Ağaçlar, taşlar, dağlar, yarlar, dereler, nehirler, kuşlar, kartallar, yaylalar, meralar, vadiler, kuytular, ay ve yıldızlar onun çizgileriyle yavaş yavaş kağıtlarda şekillenir, bir Kürdün sanatını usul usul biçimlendirmeye başlar. 1947 yılında ilk sergisini İskenderun ve Kırıkhan'da açar. Resimleri çok beğenilir. Ama o yeterli bulmaz. Eksiklikleri var, bilinç lazım ona. Ustalık gerekir. Geniş, modern bir dünya lazım. Bir sanatçı hayatı. İstanbul'a gider, orada Güzel Sanatlar Akademisi'ne yazılır. 1948 yılında, Şişli Halkevi'nde yeni bir sergi açar. Ardından, Türk sanat tarihinde özel bir yeri olan "Onlar Grubu"nun kurucu üyelerinden biri olur. Fakat edindiği kültür, bilgi ve deneyim de yetmez ona. Daha fazlasına ihtiyaç duyar. Bu kez de, 1953 yılında Paris'e gider, sanatın ve sanatçıların yurduna, aydınların Kabesine. Paris'te "École des Beaux-Arts"ta okumaya başlar. 1950'lerin sonunda ressamlığının adını koyar; peyzaj ve naturmort.

Paris'te binlerce sanatçı, ressam var. Ama onlardan çok azı isim yapar, çok azı sanatıyla yaşar, camiada kendine bir yer tutar. Remzi işte o şanslı azınlıktan biridir. Tanıdık bir isimdir o. Bütün sanat dünyasında, Fransa'da olsun dünyada olsun, "Le peintre kurde REMZI", yani "Kürt ressamı Remzi" olarak tanınır. (Irak Kürdistanı'nın Halepçe kasabasında soykırım olunca Remzi'nin girişimiyle Kürt, Türk ve Fransız ressamlarının resimlerinden oluşan bir sergi açıldı Paris'te.) Şimdiye kadar Fransa ve dünyanın birçok yerinde onlarca sergisi açıldı. Tabloları bugün Fransa, Amerika, İsviçre ve Türkiye'deki birçok müzenin duvarını süslüyor. (Paris'te bir Kürt Enstitüsü açılınca, 1982'de, Remzi oldukça büyük, çok

güzel bir naturmort tablosunu Enstitü'ye bağışladı. Söz konusu tablo hâlâ büyük salonun duvarında asılı.)

Remzi'nin eserlerinde kullandığı renkler, Kürt toplumsal hayatında özel bir yer tutan renklerdir. Renklere sanatçı duyarlığını ve ustalığın detaylarını eklemiş sadece. Hem temeli korumuş, hem de yeni bir üslup inşa etmiş kendine. 1971 yılında "Muse de Laon"da çok ünlü bir sergi açar. Sergi kataloğuna Therese von Essen bir önsöz yazar. Remzi orada önsöz yazarına, sanatının bütün ilhamını karanlık çocukluk günlerinden, Hac Güle'den aldığını söyler. "Her şeyden önce duygusal bir ressamım ben," diyor Remzi. Eğer onun tablolarına yakından bakılacak olursa, karanlık renklerin baskın olduğu hemen seçilir. İlk görüşmemizde sordum bunu ona, neden karanlık? Bir soruyla cevapladı sorumu. "Bir Kürt ressamı için neden olmasın ki?" Remzi'nin tablolarında, kendi adıma söyleyeyim, hiçbir zaman Kürtlerin trajedisine rastlamadım ben. Zaten figüratif bir ressam değil o. Ama bütün tablolarında, Kürtlerin trajedisinin renkleri baskındır. Trajedinin kendisi değil, sadece renkleri. Zaten trajedileri, hayatlarının temeli değil mi? Sürgünde yaşayan ve Kürt hayatının renkleriyle büyümüş olan Remzi, sessizce ve hüzünlü bir edayla Kürtlerin yaşadığı trajedinin renklerini tuvaline döküyor. "Tablolarım gülmez, gülüşün yeri yok onlarda," derdi arada bir bana. Pörsümüş meyvelerin ilhamı da orada yatar. Koyu, karanlık renklerin arkasında aydınlık seçilmez, hiçbir gölge bile yoktur. Arkasındaki aydınlığa ulaşmak için tabloların içinden geçmek gerekiyor. "Femme au col de Fourrure" tablosunda, koyu renklerle sarmalanmış bir yaşlı kadın var. Gülümsemeyen, hüzünlü bir kadın. Gözleri yuvalarına kaçmış, derin derin düşünüyor. Etrafına bakıyor. Yüzü, Remzi'nin atölyesindeki meyveler gibi pörsümüş. Geleceği yok kadının,

geçmişi hayat haline gelmiş. Karanlıklar içinde yaşlı bir kadın... Ama bu tablo, bu renkler tıpkı diğerleri gibi dikkatini çekiyor insanın, sarsıyor insanı, "neden" sorusunu getiriyor akla. Onun için de o koyu renkler hayat buluyor, güçlü duygular saçıyor etrafa.

Remzi'nin bir sergi kataloğuna önemli bir önsöz yazmış olan Henri Van Lier, Remzi'yi "Paris Ekolü"nün bir üyesi olarak görür. Sonradan Paris'e gelip yerleşmiş olan bir yabancı ressam için bu sıfat, oldukça yüceltici bir sıfattır. Çünkü "Paris Ekolü"nün temellerini atan ressamlar büyük ressamlardır, Van Gogh ve Cezanne gibi. Henri Van Lier özellikle Remzi'nin "La Fournache" tablosundan bahseder ve eserde Van Gogh, Cezanne etkilerini gördüğünü söyler. "La Fournache, La Drôme-Port bölgesinde, Sigillat'ta bir dağın adı. Remzi dağ manzarasını kendine özgü renklerle yansıtıyor tuvale. Renkler koyu; gökyüzü, bulutlar, ağaçlar, taşlar, dağın durakları koyunun farklı tonlarıyla biçimlenmiş. Bu koyu renkler bir anda cıvıl cıvıl bir hayata sahip rengarenk bir halıya dönüşür," diyor Henri Van Lier. Ve "Le fauteuil au bouquet" tablosunda da özel Kürt renklerinin yanında İslam medeniyetinin renklerini de görür. Evet Kürt renklerinin yayında Remzi komşuların kültür ve medeniyetinin renklerine de el atar, ilham alır onlardan da. Böylece Remzi, özgün bir sanatçılığa, ulusal renklerden çokuluslu renklere ulaşır. Başka bir deyişle duygusal, hüzünlü ressam, sanatçılığının bütün gücüyle hüzünlü duygusal bir hayata tanıklık eder, oradan muhteşem tablolar yaratır.

Kürtçeden Çeviren: Muhsin Kızılkaya

Bir Geleneği Sürdürmek...

AVRUPALI dostlarım zaman zaman bana, "Kürtler'in bu bitmeyen, her şeye karşın durmadan süren olağanüstü direniş gücü nereden geliyor?" diye soruyorlar. Evet, yüzyıllardan bu yana ulusal bir devlet kuramamış, sürekli baskı altında kalmış, bölünmüş, parçalanmış Kürtler, nasıl oluyor da hâlâ sosyal, etnik, kültürel bir yaşam sürdürebiliyorlar? Herkesin onlara, onların da birbirine düşman olduğu Kürtler, nasıl oluyor da hâlâ bir dil, kültür ve kimlik ile gelenek ve göreneklere sahip olabiliyorlar?

Kuşkusuz, müzikten dolayı...

Mezopotamya'nın en eski halklarından olan Kürtler, akıl almaz zorluklara karşın hâlâ dilleri ile birlikte yaşayabiliyorlarsa, bu, bilinen tüm müzik kavram ve pratiklerinin çok ötesinde bir yerde bulunan öz müzikleri sayesindedir.

Müzik; Kürdün ruhu, ruh hali, tarih ve kimliğinin dili, geçmişinin mükemmel anlatıcısı ve geleceğinin umududur.

Okuma yazması acımasızca engellenen Kürt, kendini, duygularını, yaşadıklarını müzik aracılığıyla anlatır, sıkışmışlığını müzikle aşar, üretken, yaratıcı ve son derece insani bir kanal bulur.

Kürdün müziği olayların dilidir, öyküdür; anlatır, anlatılanları ortak bir bellek haline getirir. Ortak belleği, ortak bir ruh haline dönüştürür. Kürt yok edilmek, bastırılmak, gizlenmek istenen benliğini, özgün varlığını müzikte bulur. Müzikle özgün varlığına ilişkin geleneği devralır, müzikle bunu sürdürür.

Bu müzik, Kürdün gözündeki hüznü, yaşamındaki korkunç sıkışmayı, duygularındaki anlatılmaz daralmayı, ruh halindeki umarsızlığı, sesindeki kırgınlığı, bakışındaki tedirginliği, ruhunun derinliklerindeki yalın, duru coşkuyu anlatır.

Bu müzik, Kürdün yaşamındaki o canlı, çekici renkleri, o farklı, özgün tatları, giyimi, kuşamı, yaşam biçimini, toplumsal siyasal olayları, kini, nefreti, kavgayı, dövüşü, akıl almaz özlemi, kıskançlığı, aldatılmışlığı, ihaneti ve ölümü, ama en önemlisi Kürdün öfkesini anlatır.

Tıpkı Homeros'un anlattığı o öfke gibi: "Söyle Tanrıça. Peleusoğlu Akhilleus'un öfkesini söyle..."

Homeros'un öfkeyi anlatan Tanrıçası, Kürdün müziğinde Feqiyê Teyran, Evdalê Zeynikê, Ehmedê Fermanê Kîkî, Mîşo Bekebûr, Mihemed Arif Cizrewî, Meyrem Xan, Kawis Aga, Girabetê Haco ve Şakiro'dur. Sıkışmış, kapalı bir yaşama mah-

kum edilmiş Kürtlerin arasından, o son derece yalın yaşam koşullarından çıkmış bu adlar ve benzeri yüzlerce dengbêj, yani "sese ruh veren"ler, Kürt dili, kültürü, kimliği ve tarihinin ustaları, hatta kurtarıcıları, Kürt ruhunun nakkaşlarıdır.

İşte, Feqiyê Teyran, Evdalê Zeynikê ve Ehmedê Fermanê Kîki'nin soyundan gelen Şivan Perwer, bu çok önemli, çok görkemli geleneğin bugünkü temsilcisidir.

Aynı kuşak ve yöreden olduğumuz Şivan'ın benim için özel bir önemi vardır. O bana, çocukluk ve gençliğimi hatırlatır, hatta yaşatır. O günlerin görkemli Fırat'ı, nazlı Dicle'si, granit Karacadağ'ı, yemyeşil üzüm bağları, sayısız serin ırmakları, uçsuz bucaksız sarı ovaları ve gökyüzüne, yıldızlara çok yakın yaylaları, ülkemden çok uzak olmama karşın hep Şivan'ın sesiyle bana ulaşır, benimle olur.

Kürtçe yazan, Kürtçe bir roman dili yaratmaya çalışan biri olarak sürekli Şivan'ın sesi ve soluğuyla birlikte olmak, benim için önemli bir şanstır. Yazarken, özellikle çok şiirsel, çok duyarlı yazmak istediğimde Şivan'ın söylediği eski stranları, destanları dinlerim. Onun sesi, beni Kürtçenin –Kaf Dağı'nın gerisine atılmış– güzelliğine, zenginliğine, gücüne ve duyarlılığına götürür.

Şivan Perwer, binlerce yıllık bir geleneğin iyi bir sürdürücüsüdür. Herkesin, tarihi kendisiyle başlattığı soysuz zamanımızda soylu bir geleneğe sahip olup onu sürdürebilmek az şey değildir. Aynı zamanda tıpkı dengbêj ataları gibi bu geleneği zenginleştiren, özgün yapıtlarıyla bu geleneği aşan, ona yeni biçimler veren bir yaratıcı da olan Şivan, yalnızca türkü söylemiyor, dünü bugüne aktarmıyor; bugünü de günümüze uygun söyleyiş biçimleri ve enstrümanlarla söylüyor, o uzun gelecege dahil ediyor, kendine özgün yeni nakışlarla tarihi kilime yeni örgüler katıyor.

Şivan'ın sesi, soluğu anlatıyor; anlatılanı genişletiyor, zenginleştiriyor, bilgiyi artırıyor, bilinçli aydınlığı çoğaltıyor; ruhu coşturuyor, okşuyor, avutuyor; Kürde kim olduğunu hatırlatıyor, vicdanına sesleniyor; ideolojik, siyasi sözlerle açıklanmaya çalışılan kardeş kavgasının, kör dövüşünün öldürücü irinini patlatıyor.

Evet, o söylüyor, etkiliyor, değiştiriyor ve tüm bunları Kürtçe yapıyor.

Kürtçe yazmak, söylemek, yaratmak, bugün çok arzulanan bir şey değil. Şivan'ın kuşağından birçok sanatçı, onun kadar güzel bir sese sahip olmalarına karşın, Kürtçeyi değil, başka bir dili seçiyorlar. Çünkü Kürtçenin büyük bir pazarı, ulusal kurumları, kültürel, sanatsal kuruluşları, uzmanları, dağıtım, pazarlama organları yok; ekonomik, sosyal olanakları diğer diller kadar fazla değil. Kürtçe yaratmak, her zaman riskli, çekinceli. Yasaklanmış, aşağılanmış, incitilmiş bir dil olan Kürtçe ile yaratmak olağanüstü zor, olağanüstü bir çabayı gerektiriyor.

Kuşkusuz, Şivan'ın en zoru seçmesi bilinçlidir. Çünkü o, Mezopotamya'nın en eski kültürlerinden birisine sahip Kürt halkının ruhunun, aşağılanan o dilde gizli olduğunu; o incitilmiş dille söylemenin, yazmanın, yaratmanın herhangi normal bir dille yaratmaya benzemediğini; Kürtçenin serüvenini, insanın iliklerine kadar etkilendiği korkunç bir başkaldırı olduğunu, tüm sınırları yıktığını ve bir geleneğe bağlı olarak, yeni bir ruh hali yaratmasının çok insani, çok demokratik ve kaçınılmaz olduğunu biliyor.

Şivan Perwer'in yaşamı, yaşam serüveni işte budur.

Çok özce anlatmaya çalıştığım bu yaşam, bu serüven kaç kişiye nasip olabiliyor?..

Kürtçeden Çeviren: Muhsin Kızılkaya

SESLER

Bir Kaderin Öyküsü

Ferzende Kaya

F.K.: Ortalama bir gününüz nasıl geçiyor?

M.U.: Günüm edebiyatla ve kitaplarla geçiyor. Ancak farklı iki biçimde. Aktif kitap yazdığım dönemlerle öteki dönemler birbirinden biraz farklı. Ama her halükarda erken uyanıyorum. İlkin kahve içmem gerekiyor, en az iki büyük fincan koyu kahve... kahveyi içerken gazetelere de bakıyo-

rum. Gazeteleri tam okumuyorum, sadece tarıyorum. Ama ilgimi çeken bir makele, haber olduğunda da okuyorum. Geniş edebi, kültürel, entelektüel metinleri ise geceye, yatmadan önce okumak üzere saklıyorum.

Daha sonra hafif bir şey atıştırıyor ve işime başlıyorum. Eğer kitap yazıyorsam kitaba dönüyorum ve tuttuğum notları, belgeleri, materyalleri gözden geçiriyorum. Ardından da bir gün önce yazdıklarımı okuyor, onları düzeltiyor ve yeniden yazıyorum. Bir yazar olarak okumanın, yazmanın en önemli koşulu olduğuna inanıyorum. Sürekli okumak ve kimi zaman da yazmak gerekiyor. Yazılanı da hep okumak ve böylelikle yayınlanır hale getirmek gerekiyor. Yaklaşık akşam üstü saat 15.00'e kadar, kısa aralar vererek, bilgisayarın başında çalışıyorum. Sonra da yapmam gereken öteki şeylerle ilgileniyorum ama gece, uyumadan önce, yarın yazacağım bölümle ilgili herşeyi gözden geçiriyor, notlar alıyor ve yarına hazırlanıyorum.

Yazmaya başlarken neyin yazılacağını bilmek önemli. Yazmak ve yaratmak süreci, sürekli engelleri olan bir süreç. Oldukça meşakkatli, oluşturulması, olgunlaştırılması çok zaman alan bir eylem. Neyi, nasıl yazacağımı bilmeden, dil, üslup, karekterler ve olaylar örgüsünü görülebilir biçimde olgunlaştırmadan asla uzun bir zamanı alacak bir metni yazmaya başlamıyorum. Ve her gün bir sonraki güne hazırlanmayı önemli buluyorum.

Aktif roman yazma döneminde değilsem, o zaman da yine günlük programımı bozmadan, öteden beri ihmal ettiğim şeyleri yapıyorum; okumam gereken kitapları okuyorum, araştırmam gereken şeyleri araştırıyorum, daha uygun zamana bıraktığım mülakatları yapıyorum, görmeyi arzuladığım dostlarımı görüyorum ve olabildiğince çocuklarımla birlikte olmaya çalışıyorum. Yaratıcı edebi çalışmayı bir yaşam tarzı

haline getirmiş yazarın tüm zamanı edebiyatla, yaratacağı eserle geçer. Somut hiçbir şey yapmasa bile hep yaratacağı eseri düşünür, görünmez biçimde, kimseler fark etmeden, kahramanlarıyla birlikte olur, onları yaratır, olgunlaştırır.

Böyle bir yaşamda disiplin şart. Çağdaş yaşam tarzına uygun bir disiplin. Yaratılan ürüne uygun olmayan herşeyi ikinci plana atacak, her durumda yaratıcılığa öncelik verecek bir disiplin. Bilinen nedenlerden dolayı böylesi bir disipline alışkın değiliz. Ancak böylesi bir disiplin olmadan ciddi bir yaratıcılığın ve en önemlisi yaratıcı sürekliliğin oluşması mümkün değil. Hayatı farklı dünyalarda geçen bir yazarım; bir yanıyla sözkonusu tüm disiplinleri hiçe sayan hatta aşağılayan ve edebi yaratıcı süreci bir mefhum olarak kavramakta güçlük çeken bir dünya, öteki yanıyla son derece modern, rasyonel ve araştırmacı kararlılığına sahip bir dünya. Böylesi farklı dünyaları birleştirerek kendime ait vazgeçilmez bir disiplin yarattım. Sürekli sağa sola çekilmeye çalışılan bir yazar olarak şunu iyi biliyorum; tavizsiz, sıkı bir disiplin olmadan kayda değer hiçbir şeyi yaratmam mümkün değil. Farklı zamanlarım var ama tüm bu zamanların içinde belirleyici olan, yaratıcı edebi yaşamıma ayırdığım zamandır.

Avrupalılarla bu konuda sorun yaşamıyorum ama Kürtler, Türkler, Araplar ve Farslarla kimi zaman sorunlarım oluyor. Bir mülakata, davete, seminere, konferansa, festivale, okumaya hayır dediğim zaman hemen bana düşman olanlar var. Zamanım olmadığı için mülakat vermediğim ya da istedikleri yazıyı yazamadığım kimi site, gazete ve dergilerin sonuna kadar beni düşman ilan ettiklerini bile biliyorum. Üzülerek, 'Uygar bir davranış değil bu,' diyorum ve işime dönüyorum; ben öldükten sonra da yaşayacak iyi bir edebi ürünü yaratmak, en önemlisi, diye düşünüyorum

Günlük yaşama dönersek, bir çok yerden, bir çok dilde kitaplar, dergiler, gazeteler geliyor bana. Gelen kitapların büyük bölümü, dostlarımın gönderdikleri yeni kitapları. Onları okumaya çalışıyorum; dostlarıma karşı saygılı olmak, neler yazdıklarını bilmek ve onlara teşekkür etmek için. Edebiyat dergileri de önemli; edebiyat dünyasına ilişkin tartışmalar, yeni gelişmeler, sesler, temalar, portreler oralarda konuşulup yazılıyor. Edebiyat dergileri, edebiyatın atan damarlarıdır, onları mutlaka izlemek gerekiyor. Bildiğim tüm dillerde, kendime uygun edebiyat dergilerini izliyorum.

Bir de çok fazla mektup, mail alıyorum; okuyuculardan, yayınevlerinden, gazetecilerden, yazarlardan... İki satırla da olsa bunların tümünü cevaplandırmaya çalışıyorum. İnsanlar sizi sevdikleri, itibar ettikleri ya da sizden bir şey bekledikleri için yazıyorlar, onları cevapsız bırakmak doğru değil. Ama internet sitelerine, gazetelere, konuşmalara, tartışmalara, programlara prensip olarak asla katılmıyorum, açmıyorum, bakmıyorum. Açıkçası internet işleri beni korkutuyor; sanıldığının tersine bence bu bir tembellik, rehavet yaratıyor ve tamamıyla zaman kaybına neden oluyor. Özellikle de aktif olarak hayatın içinde olması gereken, hayatı mutlaka yenilemek, modernize etmek gibi çok ciddi bir yükümlülükle karşı karşıya olan Kürtler için bu internet işleri tam bir felaket. Modern hayatın geçirdiği evreleri ve bu tür bir hayatın kurallarını bilenler için internet varılan aşamada doğal bir imkan. Ama bunları henüz yaşamamışlar için ise durum çok vahim; zaten güçlükle sürdürülen hayat, tamamıyla internet kutusunun içine sıkıştırılıp, yaratıcılıktan uzak, gülünç bir sanal kavga, gürültü, çekişme ve küfürleşmenin aracı haline geliyor. Bu tür saçmalıklar yerine sinemaya gitmeyi, iyi bir müzikali ya da dansı seyretmeyi, birkaç dostumla bir akşam yemeğini ya da müzik dinlemeyi tercih ediyorum.

F.K.: Şu sıralar ne okuyorsunuz?

M.U.: Okumak konusunda sakatlıkları bir hayli fazla insanlarız. Okumadan, araştırmadan, bilmeden, öğrenmeden de iyi şeylerin yaratılabileceğine çoğu zaman inanıyoruz. Avrupa'ya gittiğimde bunun sadece kendimizi kandırmak olduğunu daha iyi anladım; eksiklikleri ve sakatlıkları gidermek için yenilenmek yerine bir yalana umut bağlayarak eskisi gibi kalmak daha rahat. Avrupa'daki sürgün çevrelerde gördüğüm tablo, ne yazık ki hiçbir zaman, çok olumlu olmadı. Bir çok iyi aydın, kendilerine aşırı güvenden olsa gerek, herhangi bir yenilenmeye gerek görmeden, birçok şeyin birlikte olabileceğine inandı hep; politika, örgüt, kebapçılık, geride bırakılan eski dünyaya ilişkin nostalji, kıskançlık ve çekişmelerle dolu o eski dünyaya dair bitmez tükenmez sohbetler, kavgalar, sanat, edebiyat çalışması, yazarlık, şairlik, filozofluk, tarihçilik, entelektüel kaygı... tüm bunlar iç içe, önemli ve kaliteli bir şeyin ortaya çıkabileceğine inanıldı. Ve elbette hiçbir ciddi şey ortaya çıkmadı. Tüm o ömürler, fedakarlıklar ve çabalar kumun üzerine yazılan yazılar gibi silindi gitti. Avrupa'ya gitmeden önce de hep okuyordum ama Avrupa'da şunu çok iyi gördüm; eksikliklerimiz, sakatlıklarımız tasavvur bile edilemeyecek kadar fazla. Cehaletimiz sınırsız ve o cehaletle, herşeyi birbirine karıştırarak yaratılan şeylerin hiçbiri de, küçücük cemaatlerin dışında, hiç kimseyi ilgilendirmiyor. Çünkü yenilenmeden, evrensel hale gelmeden, tüm bir hayatı konsantre, somut bir işe vakfetmeden ve en önemlisi gözle görülebilir somut ve kaliteli bir eser yaratmadan, darmadağınık yapılan entelektüel, sanatsal, edebi şeylerin hiçbirinin evrensel olarak ciddi bir kıymeti harbiyesi olmuyor.

Şuna çok inanıyorum; hiçbir kaliteli yapıt emek, çaba ve alınteri olmadan, haybeden ortaya çıkmaz. İlhamla, imanla, ideolojik, siyasal inançla, gerçekdışı hayal ve umutlarla önemli, kaliteli bir yapıt yaratılamaz.

Konumuz entelektüel, sanatsal ve edebi yaratıcı süreç ve tüm bunların olmazsa olmaz ilk önemli koşulu okumak. Hep okumak, hep bilmek, öğrenmek, araştırmak, hep yenilenmek. Deha, zeka vb. şeyler önemli ama tüm bunların ancak bir şeyle gerçekleştiğini de asla unutmamak gerekiyor; yoğun okumalar, araştırmalar, incelemeler.

Yazar olduğum günden bu yana kendime verdiğim bir sözüm var; yazar olmadan önce okuyucu olacağım, hep okuyacağım ve gerektiğinde de yazacağım. Bir edebi yazar olarak iyi bir edebi metin yaratabilmenin koşulu olarak gördüm bunu hep. Bu meraklı, angaje, amatör ruh halimi yitirdiğimde, artık yaratıcı olamayacağıma dair derin bir inancım var. Her zaman birbirine paralel okuduğum dört beş ve her zaman beni bekleyen yirmi otuz kitap var. Çoğu zaman beni bekleyen kitaplarla nihayet başbaşa kalıp, onları okumam birkaç yılı alıyor ama sonunda okuyorum. Okumadığım zaman ciddi bir eksiklik, bir rahatsızlık hissediyorum.

2005 yılının mart ayında yayınlanan Türkçe yazdığım *Ruhun Gökkuşağı*'nda da belirttim; ben, önemli alimler, dahiler çıkaran mekanlardan gelmiyorum. Her konuda ama özellikle bilgi konusunda yoksul olan bir toplumun çocuğuyum. Kendi anadilimin okuma yazmasını bile, binbir güçlükle, cezaevlerinde öğrendim. Kendimi hep bilgi konusunda fazlasıyla eksiği olan birisi gibi hissettim. Bu nedenle okumak, bana karşı son derece acımasız ve cimri davranan Tanrı'nın bana bahşettiği en önemli lütuflardan biri. Okumak, sayılamayacak kadar çok olan zorluklarla geçen hayatımda, hep sığın-

dığım sakin liman, güvenli mekan oldu. Hayatım hep zorluklarla geçti ve hâlâ da öyle; yoksul bir ortamda dünyaya gelmek, dil ve kimliğe ilişkin yasaklar, çocuk denilecek yaşta askeri cezaevleri, zindanlar, cezalar, sürgünler, davalar, yasaklar, engeller, kıskançlıklar, uygar olmaktan çok uzak davranışlar, ekonomik sıkıntılar vb... Eğer kitaplar ve okuma olmasaydı, payıma düşen bu sıkıntılı hayatta ben ne yapardım? diye sık sık kendime soruyorum. Okumak hep bana güç verdi, dertlerimi, kederlerimi azalttı, bana umut aşıladı ve ayakta kalabilmek, daha doğrusu bir aydın olarak hayata kalabilmek konusunda bana yardımcı oldu.

Hep farklı şeyler okuyorum ama okuduklarımın tümü yaptığım işle yakından ilintili. Okuduklarımı sürekli seçmek zorundayım. O kadar çok şey yayınlanıyor ki! Bunları hep ayıklamak ve çalışmalarıma yararlı olabilecek kitapları seçmek zorundayım.

Bu ara ağırlıkla yazmakta olduğum yeni romanıma ilişkin şeyler okuyorum; Frankfurt Ekolü yazarları, Adorno, Benjamin, Auerbach, Sartre, Camus, Mann, Canetti ve İstanbul, Boğaziçi konusunda kitaplar...

F.K.: Ne tür müzikler dinlersiniz, şimdi teyp ya da cd çalarınızda en çok çalan albüm hangisidir?

M.U.: Müzik konusunda da tekçi değilim, hep farklı müzikler dinliyorum. Dengbêjleri ve eski Kürt stranlarını dinlemek, tutkularımdan biri. Durum uygun olduğunda geceleri, saat 11.00'den sonra, Roj TV'de yayınlanan o eski stranları dinlemek bana mutluluk veriyor. O gece yarısı zamanları bir ayin gibi. Modern Kürt müziğini de yakından izlemeye çalışıyorum ve bu son dönemlerdeki gelişmeleri sevinçle karşılı-

yorum; Ciwan Haco, Kamkars, Leyla Fariqi, Nilüfer, Rojin, Aynur'u ve Zazaca söyleyen Metin-Kemal Kahraman kardeşleri severek dinliyorum. Bir bütün halinde Kürt müziği, TV kanallarının da büyük yardımıyla ciddi bir hamle yapıyor (Almanya'daki Müzik Akademisi üyelerinin çalışmalarını da unutmamak gerekli.)

Hep dinlediğim gruplardan biri de Kardeş Türküler; bu grup hem müziği çok iyi biliyor hem de çok iyi icra ediyor. Türkiye'den özellikle dinlediğim Sezen Aksu'dur. Arap dünyasından Feyruz'u, Hind-Pakistan dünyasından da Nishat Khan'ı dinliyorum. İskandinavya'dan Abba ve ipek sesli solistleri Agneta Faltskog'u dinliyorum. Batı müziğinden Leonard Cohen, Chris Rea, Bob Dylan ve Sade'ı dinliyorum. Klasik Batı müziğini ise özellikle çalıştığım zamanlar dinliyorum. Yıllar önce 30 LP'lik bir setim vardı, ondan dinliyordum, şimdi de 40 CD'lik bir setim var ondan dinliyorum (gittiğim her yere bu CD'lerden götürüyorum.)

Her romanımda o romanın ritmine, tonuna, ahengine uygun müzikler seçerek onları sürekli dinliyorum. Şimdi yazmakta olduğum romana ilişkin sürekli dinlediğim iki kompozitör var; Erik Satie ve Aram Khachaturian. Müzik olarak da bu aralar Türkiye'den Zülfü Livaneli, Nazan Öncel ve Kardeş Türküler'in son CD'lerini dinliyorum.

F.K.: Güncel gündemi ne tür sıklıkla takip edersiniz? Güncel gelişmelerin, (ekonomi, siyaset, spor) edebiyatınıza, hayatınıza nasıl bir etkisi var?

M.U.: Eğer sosyal yaşama ilişkin zorunlu şeyleri saymazsak benim günlük hayat, güncel gündemle herhangi bir ilişkim yok. Elbette gazeteleri okuyorum, TV haberlerine bakı-

yorum ama o kadar işte. Günlük hayat ve güncel gündem beni korkutuyor; onları yazarlığıma ilişkin bir külfet, bir tehlike, bir tuzak olarak görüyorum.

Yazarlığımı yaratabilmek için herşeyi terk ettim; siyasal hayatı, iş hayatını, gezip tozmalar, yeme içmelerle geçen sosyal hayatı, geniş bir arkadaş çevresini, hayatlarını günlük gelişmelere ve onların bitmez tükenmez analizlerine göre ayarlayan dostları. Kürtçe edebi bir yazarlık yaratmak kararı yeni bir sürgün fermanıydı. Arzuladığım türden bir yazarlık yaratmak ise ebedi bir yalnızlığa gömdü beni; yazarlığımla yaşadığım yalnızlığımı engelleyen herşeyi geride bırakmam gerekiyordu.

Zaman zaman Türkiye'de kimi dostlarımın herhangi bir köşe yazarının bir makalesiyle ilgili saatlerce tartıştıklarına şahit oluyorum ve çok şaşırıyorum. Elbette günlük hayatı, güncel gündemi izlemek zorunda olanlar var ama ben o kategoride değilim. Yüz metre koşucusu değilim, uzun bir maratonun adamıyım; herhangi bir edebi eser yaratmak yıllarımı alıyor.

Ekonomiden anlamıyorum ve yapmak zorunda olduğum şeyleri bile doğru dürüst yapamıyorum ve bu nedenle hep çeşitli sorunlarla karşılaşıyorum. Sporu ise futbol olarak izlemeye çalışıyorum. O da çok pasif bir maç izleyicisi olarak, eğer önemli bir maç söz konusuysa.

Belki şaşıracaksınız ama yazarlığımı günlük hayat ve güncel gündemlerden uzak tutmaya çalışıyorum. Gündelik duygu ve düşüncelerle iyi bir edebiyatın yaratılabileceğine inanmıyorum. Elbette yaşanan değişimleri bilmek, izlemek gerekiyor ama bunların iyi bir edebi metin haline gelebilmesi için sürekli çeşitli süzgeçlerden geçirilmesi gerekli.

İşte bu nedenle, bir çok yerden, bir çok teklif gelmesine

rağmen köşe yazarlığı yapmıyorum, hiçbir gazeteye sürekli yazmıyorum, polemiklere, forumlara, tartışmalara, anketlere katılmıyorum, benimle, yazarlığımla ilgili, olumlu olumsuz yazılan hiçbir şeye cevap vermiyorum (Eğer bir gazetede yayınlanmışsa ve bakma imkanım olmuşsa bakıyorum, onun ötesinde aramıyor ve bakmıyorum bile.)

Bunda elbette benim devamlı günlük politikanın içine çekilmek istenmemin payı da var. Yazdığım dilden ve temalardan dolayı geniş bir çevre yazarlığımdan ziyade beni görmek istedikleri politik durumla algılamaya ve değerlendirmeye çalışıyorlar. Israrla yapmaya çalıştığım şeyle onların görmeye çalıştığı şeyin aynı olmadığını söylüyorum ama yine de dinletemiyorum. Biraz da bu nedenle günlük hayatın her yanından alabildiğine uzak durmaya çalışıyorum.

F.K.: Türkiye'den takip ettiğiniz edebiyatçı var mı? Genç kuşaktan kimleri önerirsiniz?

M.U.: Türkiye'deki tüm edebiyat dünyasını yakından izlediğimi söyleyemem ama elbette izlediğim, okuduğum yazarlar var. O dünyadan birçok arkadaşım var; Yaşar Kemal, Vedat Türkali, Züllü Livaneli, Ahmet Altan, Orhan Pamuk ve daha birçok yazar. Herşeyden önce dostlarımı okuyorum. Ardından da tanıştığım ya da ilginç olabileceğine inandığım yazarları okumaya çalışıyorum. Bir de edebiyat ve kültürel hayata dair olumlu ya da olumsuz söyleyecek önemli bir şeyi olabileceğine inandığım yazarları okuyorum. Sözgelimi en son Ayşe Kulin'in *Bir Gece*'sini okudum ve pişman oldum. Bir roman ancak bu kadar kötü olabilir! Ama Türkiye işte, aynı roman o kadar da çok satılıyor.

Genç yazarlardan hemen şimdi aklıma gelebilecek bir

isim söylemem oldukça güç. Dostlarıma hep soruyorum; hangi genç isimleri tavsiye edersiniz? Kimleri okuyayım? Bu konuda Murat Uyurkulak'ın ötesinde hafızama yerleşen herhangi bir isim yok ne yazık ki (Uyurkulak'ın ilginç *Tol* romanını severek okudum.) Bu söylediklerim iyi seslerin olmadığı anlamına gelmiyor, tersine büyük ihtimalle birkaç dile, kültüre ve dünyaya bölünmüş karmaşık hayatımdan ve yeterince izleyememden kaynaklanıyor.

F.K.: İsveç, Türkiye ve Kürdistan arasında gidip gelmek, yazdıklarınızı, kimliğinizi nasıl etkiliyor?

M.U.: İlk başlarda çok zor oldu. Avrupalı olmayan bir kültür ve terbiyeden geliyoruz. Kendi özelliklerimiz ve değer yargılarımızla Avrupa'nınkileri birleştirmek, ikisinden olumlu, zenginleştirici bir ortaklık yaratabilmek sanıldığından daha zor. Nitekim, büyük ihtimalle bu nedenle, Avrupa'ya, sürgüne çıkan birçok arkadaş kendi eski dünyasında kalmayı tercih etti; en kolayı buydu. Ben ise çok farklı bir şey yaptım; Avrupa'yı, Avrupa dillerini, kültür ve edebiyatlarını tanıyarak, bilerek, öğrenerek tekrar kendi köklerime dönmek ama bunu da yaparken, eskisi gibi değil, tamamıyla yeni, farklı, iki dünyaya da ait bir edebi ses oluşturabilmek için yola koyuldum. Avrupa'ya geldikten birkaç yıl sonra (yerleştiğim ülkenin *dilini* okuyup yazmaya başladıktan sonra), radikal değişikliklerin zorunlu olduğuna, eski değer yargılarıyla (kültürel, siyasal, toplumsal) ciddi bir şeyin yaratılamayacağına tamamıyla ikna oldum. Ve bir aydın olarak beni çevreleyen değer yargılarını, ölçüleri, kodları, mekanları bir daha asla dönmemek üzere terk ettim. Bu acılı kopuş mutlaktı ama aynı zamanda da zorunluydu; hem yeni şeyler öğrenmem hem de

sathi siyasi lafızların ötesinde, gerçekten kendi köklerime dönmem için şarttı. Garipti̇r ama öğrendiğim her yeni sözcük, dil, edebi ses beni biraz daha köklerime yaklaştırdı. Benim kendime dönüşüm, bilinen kolaycı siyasal jargonlarla, şablonlarla, o jargon ve şablonların öngördüğü 'ideolojik, siyasal mücadeleler, çatışmalar ve çelişkilerle' olmadı, tersine bir uyum ve ahenk arayışıyla oldu; o küçücük adalar halindeki siyasal çevrelerden tamamıyla koptum ama dilime, tarihime, sözlü anlatı geleneğine, klasik edebiyata, kadim toprakların yasaklanmış hafızasına, yok edilmek istenmiş seslerine döndüm. Bu dönüş, Evdal'ın sözcüklerine, dengbejlerin avazına, Feqiyê Teyran ve Melayê Cizîrî'nin mezarlarına, Ahmedê Xanî'nin kederine, Mîr Bedîrhan'ın sürgününe, Celadet Alî Bedîrhan'ın öldüğü kader kuyusuna, Memduh Selim'in ölüm döşeğine, Dicle'ye, Fırat'a, Nuh Nebi'ye, Eyyüp ve Yunus peygamberlere dönüştü. Ama onun da ötesinde tüm Mezopotamya, Anadolu ve Akdeniz, Ege kültür mirasına, *Gılgamış*'a, Homeros ve Heredot'a, Antiochos'a, Babil-Asur-Ninova'ya, Keldanilere, Medlere, Yezidilere, Ermenilere, eski yazılara, hadislere, tabletlere, kaderlere dönüştü. Ve en ilginci, Batı olmasaydı, Batı'da öğrendiklerim ve yaşadığım değişiklikler olmasaydı, bunların hiçbirine dönemeyecektim.

Batı ve Doğu belki edebi ve kültürel miras olarak birbirini tamamlıyor ama terbiye, yaşam tarzı, değer yargısı, toplumsal, entelektüel normlar olarak birbirinden çok farklı. Bu ikisini birleştirmek ve ikisine ait dünyalar arasında gidip gelmek bir hüner; bunu yaşadıklarımla öğrendim. İlk başlarda yaşadığım o dayanılmaz bölünmüşlük ve parçalanmışlık duygusu, şimdi yerini yararlı, üretken bir çok dilliliğe, çok kültürlülüğe bırakmış durumda. Ama bu yeni duyguları sağlayan, yarattığım eserler oldu. Eğer yaratıcı olamasaydım ve

herşeye rağmen yaratıcılığın sürekliliğini sağlayamasaydım, o bölünmüşlük duygusu beni ezecekti ve yeninin karşısında yenilmiş birisi olarak kavga, haset, kıskançlık ve çatışmalarla dolu o dar izole, sürgün dünyasına dönecektim ve orada, sanki tüm dağları ben yaratmışım gibi, sanki tüm dünyanın gözü bendeymiş gibi, önemli bir alim havasıyla, ideolojik, siyasal mücadele adına, internet sitelerinin birinde, hem kendi adımla hem de birkaç müstear adla, en yakınımdakilere saldırmaya başlayacaktım.

Şükür ki o kabus gerçekleşmedi ve ben kendi yolumda, Doğu ve Batı'yı daha da yakınlaştıracak edebi projelerle, işime bakıyorum. Nefret sözcüğünü çok sık kullanan biri değilim ama çatışma ve kavgalardan nefret ediyorum. Diyaloğun erdemine inanıyorum. Bana ait dünyalar arasında da uygar bir diyaloğu öngörüyor ve arzuluyorum; eserlerimi de buna uygun yaratmaya çalışıyorum.

F.K.: Kendinizi nereli hissediyorsunuz?

M.U.: Ben Doğuluyum. Hangi dille yazarlık yapacağıma karar verdiğim gün, nereye ait olacağıma da karar vermiş oldum; Mezopotamya, Anadolu ve Akdeniz-Ege. Ama Batı'dan öğrendiklerimle bunu daha da zenginleştirmeye çalışıyorum. Batı'daki hayatımı, yaşadıklarımı ve deneyimlerimi yaşamamışım gibi davranmam için bir sebep yok. Onların hepsi, acısı, hüznü ve hasretiyle, çok olumlu oldu. Doğu'da olduğum zamanlar, Batı'nın özlediğim o kadar çok şeyi oluyor ki. Aynı şey tersi için de geçerli; Batı'da olduğum zamanlar Doğu'daki hayatımı özlüyorum. Hasretlerle geçen bir hayat işte. Hem her yere hem de hiçbir yere ait olmak/olmamak duygusu işte.

Tüm bu serüveni, yaşadıklarımı ve deneyimlerimi *Ruhun*

Gökkuşağı'nda anlatıyorum. Benim farklı üç, dört yerde kitaplarım, kitaplıklarım var, her yerde bir çalışma mekanı yaratabilmek için. Birçok dille bana dergiler, gazeteler geliyor, dünyada olup biteni anlayabileyim diye. Şu son iki haftada Paris'ten İzlanda'ya Avrupa'nın neredeyse yarısını dolaştım, dünyanın çeşitli yerlerinden, dillerinden birçok farklı yazarla birlikte oldum. Oysa ben okulsuz, okuma yazmasız, fukara, izole bir dünyaya doğdum. Kaderimin böyle olacağını kim tahmin edebilirdi? Ama eğer böyle bir kader söz konusuysa, o zaman onu herkesin hizmetinde olabilecek bir yaratıcı süreç olarak da değerlendirmek gerekli, diye düşünüyorum.

F.K.: Nihayetinde oturmak için karar vereceğiniz bir yer var mı?

M.U.: Elbette var. Sözgelimi Van Gölüne nazır, Sipanê Xelatê ve Nemrut Dağları'nı gören bir dağ köyünde oturmayı arzulardım. Ya da Mukis'te (şimdiki Türkçe adıyla Bahçesaray), Feqiyê Teyran'ın mezarının bulunduğu dağın yamacındaki köyde, bir ceviz ağacının altında, Dicle'nin kaynağını gören bir terasa sahip bir evimin olmasını isterdim. Ya da Barzan bölgesinde, Zap Suyu'nun kıyısında yaşamayı severek düşünürdüm. Ya da anne tarafından dedelerimin mekanları olan Yukarı Fırat yörelerinde nar bahçeleriyle dolu, ulaşımı zor, dağların, ormanların içine gömülü bir köyde yaşamayı arzulardım.

Bunları anlamsız bir romantizm yapmak için söylemiyorum; gerçekten bu yöreleri çok özlüyorum. Modern dünyanın çok uzaklarında, tamamıyla doğanın içinde, çocuklarımla nehir kenarında, ormanların içinde, yüksek yaylalarda yürüyüşler yapabileceğim bir hayatı çok istiyorum. Stockholm, İstanbul ya da başka bir büyük şehirde yaşamak, yazarlığı-

mın zorunlu bir sonucu. Ama bunu da geride bırakacak yeni bir hayat özlüyorum ve bu konuda bana yardımcı olabilecek birkaç arkadaşla da konuştum. Yaşadıklarım, Kürtçe romanlar yazmak, hiçbir modern geleneğe sahip olmayan bir ortamda edebiyat yazarlığı yapmak, rejimlerle boğuşmak, cezaevleri, sürgünler, davalar, yasaklar, totaliter ideolojilerle yaşadığım antagonizma, Kürtlerin bitmez tükenmez iç kavgaları, çekişmeleri, küçük siyasi kümelerin beni sağa sola çekme çabaları, gerginlikler bana çok pahalıya mal oldu. Yoruldum. Gücümü yitirdim. Kimseleri görmek, yeni insanlar tanımak, toplantılara, imza günlerine, kitap fuarlarına, edebiyat festivallerine gitmek istemiyorum artık. Mülakatlar ve konuşmalar da öyle. Eğer siz olmasaydınız bu uzun mülakatı da vermeyecektim ve kesin konuşmayayım ama sanırım bu benim son uzun mülakatım olacak.

Yazdığım yöreleri ve oradaki hayatı özlüyorum.

F.K.: İsveç Batı'yı yani romanı verdi size, Kürdistan edebiyatını, Türkiye'de bu edebiyatın hareketliliğini... Buna katılıyor musunuz?

M.U.: Tüm bunları İsveç bana verdi, demek biraz abartı olur. Çünkü ben İsveç'e 1977'de bir siyasi göçmen olarak gittim. Daha önce de Türkiye'de bir derginin yöneticiliğini yaptım, cevazevlerinde kaldım. Yani tamamıyla entelektüel, edebi bir gelenek olmasa da, sahip olduğum kimi şeyler, özellikler vardı. Batı dünyası beni bulunduğum çevrelerden alarak edebiyat dünyasına götürdü ve Kürtçe romanlar yazan bir yazar haline getirdi. Belki inanmayacaksınız ama özellikle Kürtçe yazmamı isteyenler, Johannes Edfeld, Artur Lundkvist gibi dünya edebiyatının büyük yazarları, önemli otoriteleri ol-

du. Türkiye'de de Yaşar Kemal hep beni bu konuda destekledi. Yasaklanmış, aşağılanmış ve devamlı horlanan kapalı bir dilden evrensel, modern bir dünya edebiyatı yaratma deneyimi onları çok heyecanlandırıyordu.

Amacım hep olabildiğince farklı bir edebi ses yaratmak oldu; hem geleneksel Kürt edebiyatından, hem de İskandinavya ve Türkiye edebiyatından farklı. Ancak edebiyat dünyasının derinliklerine daldığımda bunun ideolojik, siyasi izahlar, inançlar, reçeteler ve öngörülerle olmayacağını, edebiyat tarihinin evrensel ölçüleriyle yaratılabileciğini daha iyi gördüm.

Batı'da sürgündeydim ve dönüşüm yasaktı. Tüm o yıllar boyunca kendime şunu sordum hep; bir gün geri döndüğünde, 'dilin, kimliğin, varlığın için ne yaptın?' diye soracak olanlara verebilecek iyi bir cevabın olabilecek mi? Cevabım, eserlerim işte: dönüşüm hiç kimsenin tahmin edemeyeceği kadar güçlü duygular yarattı. Ama o güçlü duyguları, sözünü ettiğiniz hareketliliği, dalgalanmaları yaratabilmek için o dile, o insanlara, onların acı, hüzün ve umutlarına layık eserler yaratmak gerekiyordu. İşte Batı bana bunu verdi; o eserleri yaratabilecek bilgi, görgü, disiplin, metot, ilişki, modernite, uygar düşünce, davranış. Batı şunu sağladı; sürekli yenilenerek okunabilecek, söz edilebilecek modern bir Kürt yazarı olabilmek için bir dünya insanı haline gelebilmek.

Evet, roman sanatı, tamamıyla Batı'ya ait. Batı'nın konuya ilişkin referanslarını bilmeden, bırakılım iyi bir roman yazmayı, iyi bir roman okuyucusu bile olunamaz. Tüm edebiyat sahaları arasında roman sanatını seçmem de elbette bilinçli bir tercihti; yasaklanmış, kapalı bir dilin modern, uygar, açık bir dil haline getirilebilmesi, bence, romanla mümkün. Romanın dile sunduğu olağanüstü olanaklar var; düşünce, felsefe, psikoloji, deneme, şiir, folklor, teknik, estetik, tarih,

kurgu... Roman uzun nefesiyle, tüm bu sahaları kapsayacak biçimde, bir dili yenileyebilir, modern hale getirebilir. Ama roman gerçekten özgün ve farklı bir sese sahip olursa, bu gerçekleşebilir. Türkiye ve Ortadoğu gibi milli kibri oldukça fazla bir bölgede modern bir Kürtçe roman sanatından söz edilebilmesi için özgün ve farklı olmak zorunluydu.

F.K.: Nasıl bir okur profiliniz var, imza günlerinde, söyleşilerde, en çok gözünüze çarpan özellikler nelerdir?

M.U.: Romanlarımı Kürtçe yazdığımı asla unutmamak gerekli. Kürtçe yazmak, başka bir dille yazmaya benzemiyor. Her konuda ciddi farklılıklar var, okuyucu konusunda da. Eğer Türkiye'yi esas alırsak, Kürtçenin henüz hiçbir kurumu yok; ne ulusal kurumlar ne üniversiteler, enstitüler var ne de bir edebiyatı okuyucuya taşıyacak medya, TV, dergiler, akademisyenler, edebiyat uzmanları, eleştirmenler. Binbir güçlükle ayakta kalmaya çalışan birkaç yayınevi var, o kadar.

Edebiyat, hele modern edebiyat ve roman sanatı henüz Kürt dünyasının önemli bir öğesi değil, ne yazık ki. Yaşanan koşullardan dolayı Kürt dünyası neredeyse tümden siyasete kilitlenmiş durumda. Kürtlerin yaşadığı öteki parçalarda da durum böyle. Bu yaz Irak Kürdistan'ına gittim ve Erbil'de, dostlarımla birlikte, kitapçıları ziyaret etmek istedim. Kitapçıların bulunduğu o toz içinde yüzen küçük pasaja girdiğimde çok şaşırdım, çok üzüldüm. Bir devlet kurmakta olan toplumun kitapla ilişkisinin nasıl olduğunu görmek çok hazindi. Özenden, kitap sevgisinden, bilgiden yoksun karpuz tüccarını andıran kitapçılar, o daracık dükkanlarında başka işlerin hesabını yaparak pinekliyorlardı. Üç beş kitap âşığı insanın dışında kimsenin oralara uğramadığı belliydi; terbiyesiz-

ce üstüste yığılmış, insanın gözünü korkutan bir kir ve toz yığını olmuş kitaplara kimse dokunmamıştı bile.

Türkiye'de de, bu yılın Newroz'unda, Uluslarası Pen Kulübü'nün bir konferansı münasebetiyle Diyarbakır'daydım. Newroz'a en az beş yüz bin insan katıldı ama orada kitapçılardan aldığım bilgilere göre Kürtçe bir kitap yüz adet bile satılmıyor. Ne kadar büyük bir çelişki...

Edebiyat hâlâ büyük oranda siyasete endeksli; bilinen o ekstrem sol geleneğin etkisiyle edebiyat siyasetin dolaysız bir aracı olarak görülüyor. Edebiyat elbette angaje olmalı hatta siyaseti ve geleceği belirlemeli ama asla siyasetin doğrudan emir kulu olmamalı. Aşırı, keskin küçük siyasi kümelerle bizzat yaşadığım antagonizma da bu; her keresinde altını çizerek bir edebiyat yazarı olduğumu, grupların işlerine karışmadığımı, çatışmalarında asla taraf olmayacağımı söylememe rağmen onlar beni siyasetin bir yerine koymayı, bir tarafta görmeyi ya da başka birilerine karşıymışım-tarafmışım gibi algılamayı yeğliyorlar. Siyaset üzerinden edebiyat işte; alışkanlık bu.

Kendi yazarlığıma gelince, Kürtçe yazmaya başladığımda çok uzaklardaydım ve hiçbir okuyucum yoktu ama bugün yüzbinlere varan bir okuyucu kitlesi sözkonusu. Ve bunların en azından on beş bini (Kürtçe satılan kitapların miktarına uygun biçimde) Kürtçe okuyor. Okuyucu kitlesini Türkçe ile kıyaslamak doğru değil; unutmayalım, Türkiye'de Kürtçe hâlâ eğitim dili olarak yasak ve tüm Cumhuriyet tarihi boyunca hiçbir zaman Kürtçe okuma olanağı olmadı. Hiçbir okuma alışkanlığı olmayan ama kısa zamanda oluşan yepyeni bir okuyucu kitlesi sözkonusu.

Ve elbette beni Türkçe ve başka dillerde okuyanlar... Seçtiğim dilden dolayı, yazarlığım bir dava, bir muhasebe yazarlığı, konularım da o davaların konuları. Hem Kürtçe okuyu-

cular hem de öteki dillerde okuyanlar bunu çok iyi biliyor ve kıskançça bu yazarlığa sahip çıkıyorlar Okuyucularımla birlikte olduğumda bir duyguyu çok yoğun yaşıyorum ve bunu da okuyucularıma söylüyorum; yazarlığım, tamamıyla onlara ait, bu yazarlığın esas sahibi onlar. Ben popüler meseleler yazan, çok satmayı amaç edinen ve ona göre kendisini formüle eden bir yazar değilim, bir okuyucunun beni tanıyıp okuması için ciddi sebeplerinin olması gerekli. Bana gelen yüzlerce samimi, sıcak mektuptan da çok iyi anlıyorum; benim okuyucularımla ilişkim, bir yazar-okuyucu ilişkisi değil, ortak bir yazarlığın taraflarına uygun bir ilişki. Tüm bu sözkonusu dezavantajlara rağmen yazarlığımın böylesi kısa bir sürede çok geniş kitlelere ulaşması tamamıyla onların eseri. Bir yazar olarak anlaşılmam ve eserlerimin neyi nasıl anlattığının bilinmesi de benden ziyade yine onların başarısı.

Okuyucu profiline gelince, Kürtçe okuyucu, Kürt olan herkes, Türkçe okuyucu da Kürtçe okuyamayan Kürtler, Türk sol hareketi, aydınları, demokratları, liberalleri, akademisyenleri, Türkiye'deki azınlık mensupları (Ermeniler, Asuriler, Rumlar, Çerkezler, Araplar) benim okuyucularım. Her yerde aynı manzarayla karşılaşıyorum ama size bir örnek vereyim, iki yıl önce 5 Nisan günü, Barolar Birliği'nin davetlisi olarak yazarlığımı ve o zaman Türkçe yeni yayınlanan *Dicle'nin Sürgünleri*'ni anlatmak üzere Urfa'daydım. Şehrin merkezindeki büyük konfererans salonuna girdiğimde tuhaf oldum; tıkabasa dolu salonda herkes vardı; yaşlı kadınlar, erkekler, genç kızlar, delikanlılar, modern ve başı örtülü bayanlar, öğrenciler, işçiler, köylüler, her kategoriden aydınlar, ağalar, şeyhler, mollalar, tüccarlar, Kürt hareketinin her kesimi, İslami kesimin her kesimi, Araplar, Türkler, Çerkezler.. Okuyucu profili bu işte.

F.K.: Kürtçenin bir otorite tarafından ele alınmamış olması, dilin kurumlaşmamış olması edebiyatçı olarak sizin için bir avantaj mı, dezavantaj mı?

M.U.: Bir dilin kurumsallaşmaması asla bir avantaj değil. Ne yazar için ne de o dili konuşanlar için. Dilleri asimile etmek isteyenlerin de en fazla yoğunlaştıkları konu bu; dil kurumsallaşmamalı. Diller ancak akademi, enstitü vb. kurumlarla temel sorunlarını çözer. Bir yazar o dille yazar, dili geliştirir, kimi örneklerde olduğu gibi dili modernize ederek günümüze de aktarabilir ama dile standart veren ve dilin çeşitli sorunlarını çözen kurumlardır. Dilbilimi ile edebiyat birbirine çok yakın ama aynı şey değiller.

Kürtçenin bu tür ulusal kurumları hiç olmadı. Konuyla ilgili elbette önemli çalışmalar yapıldı ama hep bölük pörçük, çoğunlukla sürgünde, tüm halkı kapsamaktan uzak olarak. Sözgelimi Kürtçenin derli toplu sözlükleri, imla kılavuzları, ansiklopedileri, edebiyat antolojileri, ders kitapları, çeşitli mesleki dillere ilişkin rehberleri olmadı. Şimdi birçok yerde bu tür çok sevindirici çalışmalar yapılıyor ama dün nerdeyse hiç yoktu.

Dünyadaki tüm öteki yazarlar bu temel eserlere ve gelişmiş bir modern edebiyat geleneğine sahip. Ben ise bunların hiçbirine sahip olmadan yazarlığıma başladım. Ve var olan da, şurada burada, Arap, Kiril alfabesiyle vardı. Latin harfleriyle Kürtçe bir tek Suriye'de gelişmişti; Türkiye'den göçmüş Celadet Alî Bedirhan gibi aydınlar 1930'lu yıllarda Kürtçeyi hem dil yapısı olarak hem de bir edebiyat dili olarak geliştirmişlerdi. Onların çabaları ve eserleri olmasaydı zaten benim Kürtçe yazmam mümkün olmayacaktı. Ama o zamanlar bile elimin altında sözgelimi kuşlar, bitkiler, hayvanlar, ağaçlar

konusunda başvurabileceğim derli toplu bir şey yoktu. Bunları toplamak, etüt etmek, sınıflandırmak ve yazarlığımın mutfağında hazır hale getirmek gerekiyordu.

Şunu söylemeye çalışıyorum; yazarlığım hiçbir zaman sadece oturup bir roman yazmak olmadı. Bunun ötesinde, görülmeyen ama yapılması zorunlu çok kapsamlı bir uğraş oldu. Roman yazmak, tüm bu sürecin en son noktasıydı, ondan önce yapılması zorunlu şeyler vardı (Başka yazarların yapmak zorunda olmadığı temel şeyler). Bunların hepsi çok sıkıntılı oldu.

Öte yandan dilin herşeyiyle ilgilenmek ve tüm ögeleri romana uygun hale getirmek için yapılan çalışmaların bana kazandırdığı avantajlar da oldu; dile vakıf olmak, dilin ruhuna ulaşmak, atan yüreğinin sesini duymak, mantığını kavramak ve böylelikle de son derece daraltılmış dili, modern edebiyat üsluplarına uygun biçimde açmak, yeni denemeler yapmak, yeniden şekillendirmek.

Tamamıyla dile hakim olduktan sonra da yasak ve engellerden dolayı hâlâ korunan Kürtçenin yalınlığı, sadeliği, doğrudan anlatım tarzı, sözlü, dengbêj geleneğine uygun söyleyiş biçimi ve müzikalitesi benim için çok önemli bir avantaj oldu. Birçok yazarın artık tümden yitirdiği bir avantaj.

F.K.: Kürtçe yazıyor, ama Türkçeye çevriliyor ve daha çok Türkçe okunuyorsunuz... Edebiyatınızdaki yazgı, kötü bir büyü gibi bugüne taşınıyor... Kahramanlarınızın kaderini mi yaşıyorsunuz?

M.U.: Kürtlerin kaderinin iyi olduğunu söylemek mümkün değil, ne dilin, ne kahramanlarımın ne de benim. Yazarlığıma başlarken Kürt aydınının trajedisini anlatan bir üçleme yazmayı kararlaştırdım. İlk iki romanını yazdım; *Siya*

Evînê (*Yitik Bir Aşkın Gölgesinde*) ve *Bîra Qederê* (*Kader Kuyusu*). Üçüncüsünü ise henüz yazamadım. Bu üçlemede son yüzyıllık tarihle birlikte değişmeyen bir aydın kaderini de anlatmayı düşünmüştüm. Zaman ve devran değişse de hep aynı kalan, birbirine çok benzeyen şeyleri yaşayan trajik bir kader. Savaşlar, kavgalar, mücadeleler, sürgünler, yoksulluklar, çaresizlikler ve sonunda da bireyi yıkan iç çekişmeler, acımasızlıklar, hasetler, kıskançlıklar ve unutularak, derin bir yalnızlık içinde yok olan ömürler... Bu kader bugün de, özellikle sürgünde, yoğun biçimde yenileniyor. Tüm bunları bir edebiyat olarak anlatmak gerekli.

Ama benim durumum kahramanlarımdan oldukça farklı. Bir yazar olarak yaşadıklarımın, gördüklerimin neredeyse hiçbirini onlar ne yazık ki yaşamadı. Oysa benden ziyade onların hakkıydı tüm bunlar. Yazarlığım, ilk başlarda ne benim ne de başkalarının asla tasavvur edemeyeceği yerlere geldi. Acısı ve hüznü kadar bunun onurunu, coşkusunu, sevincini ve mutluluğunu da her gün yeni örneklerle yaşıyorum. Evet, yazar olarak okuyucularımın dışında hiç kimsem yok ama onların o muazzam sevgisine, heyecanına, desteğine de hiçbir yazar sahip değil. Evet, çok acı çeken bir yazarım ama bu yazarlığın daha şimdiden yaratmış olduğu hem geniş hem derin etkileri, duyguları, ilgiyi de gördüğüm, yaşadığım için de çok mutluyum.

Kahramanlarım ise çok daha zor koşullarda yaşadılar ve en çok da çevrelerinin engel ve çelmeleriyle bitap düşüp derin bir yalnızlık ve yoksulluk içinde öldüler.

Türkçe daha fazla okunmam da, daha önce belirttiğim gibi çok doğal, elbette yine bilinen sebeplerden dolayı.

F.K.: Modern Kürt edebiyatında sizi takip edecek birileri çıktı mı? Bir parıltı gördüğünüz kimse var mı?

M.U.: Kürtçe modern bir edebiyatın olmadığını, artık kayda değer yazarların ve eserlerin çıkmayacağını iddia edenler yanılıyor. Dille çok uğraşan birisi olarak biliyorum; Kürtçenin dil olarak olanakları, zenginlik kaynakları çok fazla. Direnme, kendisini yenileyerek güne uyarlama gücü var. Ayrıca ciddi baskı ve zorbalıklarla yüzyüze, asimilasyon tehlikesini hep yaşıyor. Bunlar, bu dille iyi edebiyat yapmanın koşulları. Bu koşullar, düne göre şimdi daha fazla; bu nedenle genç kuşak yazarların çıkacağına, kaliteli edebi eserlerin yaratılacağına inanıyorum. Bu dil yakın zamanda beni ve eserlerimi de aşacak, daha yetkin yazacak yazarlara kavuşacak, buna eminim.

Elbette yeni kıpırtılar, sesler duyuyor, görüyor, okuyor ve bunları destekliyorum. Kimi toplantılarda bunlardan söz ediyorum. Ancak çok emin ve somut konuşabilmek için mutlaka bir sürekliliğin yaratılmış olması gerekiyor. Henüz bu yok. Koşullar ve çevre henüz buna uygun değil. Yalnız sizin aracılığınızla, deneyimlerime dayanarak iyi edebiyat yapmak isteyen genç kuşaklara şunu tavsiye etmek istiyorum; cesaretli olun, hep yazın, yaratın, yalnız kalmaktan, eleştirilmekten hatta afaroz edilmekten korkmayın, cesurca en zor, en tabu konuların üzerine gidin, sinik olmayın, hangi dille yazdığınızı ve farklı olduğunuzu unutmadan sözünüzle tok, duruşunuzla metin olun, edebi sözün gücüne inanın, 'dünyanın en iyi edebiyatını yapacağım' diye yola koyulun, tüm tökezlemeler, engeller, çelmeler sizi yıldırmasın, sizi yolunuzdan alıkoymak isteyecek çevrenizdeki kıskançlara vereceğiz en iyi cevap eserinizdir, onlarla muhatap olacak kadar alçalmayın.

kendinizi tamamıyla eserinize verin. Ve herşeye rağmen hep çalışın, hep iyi bir eseri oluşturmayı düşünün, hep sürekliliği sağlamak için uğraşın.

F.K.: Türkçe çeviriler hakkında ne düşünüyorsunuz? Kitaplarınız başka dillere de çevriliyor, en çok hangi dilde ilgi görüyorsunuz?

M.U.: Romanlarımın Türkçeye çevrilmiş olması, hem kendi adıma hem de dil ve edebiyat adına çok olumlu, çok sevindirici. Herkesten fazla Türkiye'nin Kürt dilini, edebiyatını, tarihini ve insani kaderlerini bilmesi gerekli. İç içe yaşayan iki toplum ve tamamıyla militarize edilmiş bir soru sözkonusu. Bunun insani yanı? Edebiyat, sanat, müzik ve entelektüel çalışmanın bu konuda yapabilecek çok şeyi olduğuna inanıyorum. Nitekim romanlarımın çevirisi bunu ispatladı; beni Türkçe okuyanlar sadece Kürtler değil, belki de onlardan da daha fazla Türkler ve azınlıklar. Bu konuda yazılmış yüzlerce metin, bana gönderilmiş binlerce mektup var.

Romanların çevirisi Muhsin Kızılkaya ile başladı; onun gibi başarılı bir çevirmenle çalıştığım için şanslıyım. Bu son dönemlerde de başka arkadaşlar çeviriyor; Metin Aksoy, A. Osman Ölmez, Şelim Temo. Amaç da modern edebiyatla ilgilenen, çeviren, metin analizi yapabilen uzman arkadaşların sayısını çoğaltabilmek, işinin ehli uzman isimler yaratabilmek.

Tüm dünyada çok canlı bir edebiyat hareketi var ama Kürtler, Türkiye de dahil, her yerde bunun dışında. Bugün yazarlığımın en önemli sorunu nedir, biliyor musunuz? Çevirmen. Evet, nerdeyse hiçbir yerde Kürtçeden direkt çeviri yapabilecek çevirmen bulunamıyor. Bundan birkaç yıl önce Almanca yayıncımın bana söyledikleri çok ibret vericiydi; bir

mitingte yüz elli bin insan toplayan bir halkın bir profesyonel edebiyat çevirmeni çıkaramaması tam bir felakettir. Bundan kurtulmanın yolu bağırıp çağırıp sağa sola küfür etmek değil, şu; ilkin edebi eser yaratılacak, ardından okuyucu, ardından da çevirmen, uzman, akademisyen vb. öteki öğeler. Türkiye'de bu konuda belli bir yol katettiğimize inanıyorum.

Evet, kitaplarım başka dillere de çevriliyor ama en çok ilgi ve okuyucu Türkiye'de. Çünkü Kürtlerle Türkler iç içe yaşıyor ve Kürtçe, Türkiye'ye de ait; İstanbul'da bile dört milyondan fazla Kürt yaşıyor.

F.K.: Türkiye'de, İran'da ve Suriye'de Kürt olmak, beraberinde ister istemez politik bir duruş da getiriyor. Yani bir edebiyatçı, illa politikayla uğraşmak zorunda değil. Ama eğer Kürtseniz, bundan kaçarınız yok, bu sözü edilen ülkeler tarafından yapılan bir dayatma kanımca.... Bu kimliklerden mümkün olduğunca kaçınan birisiniz, ama yine de size ve yazarlığınıza etkileri vardır... Ne derece etkileniyorsunuz?

M.U.: Etkilenmek ne demek, herşeyin tam göbeğinde yaşıyorum. Ancak herşeyi fazlasıyla birbirine karıştırmayı çok sevdiğimiz için, kimi zaman (ya da çoğu zaman) duruşumla ilgili de yanlış anlaşılmalar oluyor. Edebiyat yazarıyım, diyorum ve 'Esas görevim, iyi bir edebi metin yaratmaktır,' diye ekliyorum. Ama bu herhangi bir duruşumun olmadığı anlamına gelmiyor. Kürtçeyi edebiyat dili olarak seçmem, yazdığım konuları tercih etmem, toplantılara katılmam, bildirgeler imzalamam vb. şeylerin tümü bir duruşun ifadesidir. Yazarlığımın yargılandığı mahkemelere giderek, Kürtçe yazdığımı ve yazacağımı, bunun en doğal hakkım olduğunu, bir dili yasaklamanın esasında bölücülük olduğunu, defalarca söyle-

dim. Geçen hafta sözgelimi Avrupa Parlamentosu'nda Kürtçe sert bir konuşma yaptım. Bunlar neyin ifadesi?

Kürtçe yazmak bile başlı başına ciddi bir politika, hatta en önemli politika. Çünkü dil, ulusun ruhudur. Yok edilmek istenen bir ruhla uğraşmak, onu canlandırmaya, modernize etmeye çalışmak ne demektir? Ben mazlum bir ulusun ruhuyla meşgulüm.

Benim en fazla kaçındığım ve hiç sevmediğim kimlik ise, birçok şeyi biribirine karıştırarak iyi bir şey çıkabileceğine inanmaktır, karmakarışık, uyumsuz, dengesiz bir kimlikle iş yapmaktır. Edebiyatın, edebi metin yaratmanın kendi kuralları var; bunlar hiçe sayılarak iyi edebiyat yapılmaz diyorum. Bu dediğim, esasında benden önce binlerce defa tekrarlanmış bir gerçek. Çevremiz bu konuda kötü örneklerle dolu; adam esasında totaliter örgütçü, tüm hayatı boyunca hep çevresiyle kavga etmiş, totaliter ideoloji iliklerine kadar işlemiş ama şairlik de yapıyor, çok iyi şair olduğunu sanıyor ve o dar çevresine iyi şair olduğunu söyletiyor. Adam esasında dünyadan bihaber kötü bir örgütçü-kebapçı ama zaman zaman o köhne jargonuyla 'aydın, aydın duruşu' türü saçma sapan şeyler de yazıyor ve iyi bir düşünür olduğuna inanıyor. Örnekleri çoğaltmak mümkün ama bunların hepsi de komik, daha doğrusu derin bir trajedinin komikçe ifadesi. Böyle olmaz, diyorum.

Bu da yanlış anlaşılmamalı; ben örgüt, parti, siyaset edebiyatına karşı değilim, bunlar da olmalı, hele kendilerini ifade etmelerine müsade edilmeyen Kürtler için bu bir zorunluluk. Ama bunu tüm dünyada bir tarihe ve geleneğe sahip, o 'dünya edebiyatı' dediğimiz edebiyatla karıştırmamak gerekli. Nasıl ki resmi ideolojilerin edebiyatına karşıysak, bu tür bir edebiyatın ve düşüncenin edebiyatı ve entelektüel çabayı

boğma isteğine ve bunların iyi olduğu iddialarına da karşı çıkmamız gerekiyor.

Kötü bir resmi edebiyatın nasıl olduğunu, örnekleriyle, *Ruhun Gökkuşağı*'nda tartışıyorum. Oraya geri dönmeyeyim ama şunu da burada söyleyeyim; rejimlerin ya da çevremizdeki totaliter ideolojilerin bu konudaki baskılarına karşı durmak gerekiyor, elbette edebiyat ve politikanın sınırlarını iyi çizerek, bir edebiyatçı tarzıyla konuşarak. Sinmek ve sadece 'Ben yazarım, başka şeye bulaşmam,' demek doğru değil. Çünkü edebiyat, edebi söz başlı başına bir angajmandır; insana umut ve dayanma gücü vermeyi hedeflemiş, zorda olanın, kendisini ifade etmekte güçlük çekenin sesi olmuş bir angajman.

F.K.: Yazmayı çok istediğiniz, ancak henüz erken dediğiniz, ya da herhangi bir nedenden dolayı ertelediğiniz bir hikayeniz var mı? Varsa biraz ipucu verebilir misiniz?

M.U.: Evet, var. Sözgelimi Aydın Trajedisi üçlemesinin son romanını henüz yazmadım. *Ronî mîna evînê-Tarî mîna mirinê* (*Aşk Gibi Aydınlık-Ölüm Gibi Karanlık*) romanımın devamını yazmak istiyorum ama henüz olgunlaşmış değil. *Dicle'nin Sesi*'ne benzer, Irak ve Iran Kürdistan'ının son yüz elli yıllık tarihini arka plan olarak alan epik bir modern roman yazmayı arzuluyorum ancak henüz erken, diye düşünüyorum. Ilkin yazıp, bitirmem gereken edebi projeler var; onları okuyucuya sunmam gerekiyor.

Günü birlik dalgalanmalardan ya da günlük heyecanlardan etkilenerek yazan biri değilim. Yazarlığımı topyekün bir edebi proje olarak görüyorum. Birçok rengi ve özelliği ortaya çıkmış olsa bile bu edebi proje henüz tamamlanmış değil.

Umarım bunu tamamlamaya ömrün vefa eder.

F.K.: Romanlarınızda tarihi yoğun kullanıyorsunuz. Tarihi kişilikler ön planda. Tarih mi yapıyorsunuz, edebiyat mı? Ya da siz bunu nasıl tanımlıyorsunuz? Tarihin edebiyatı, diyebilir miyiz?

M.U.: Tarihin edebiyatı ya da edebiyatın tarihi. Şimdi üzerinde çalıştığım romanım *Hêviya Auerbach* (*Auerbach'ın Umudu*) böyle bir roman. Bir de medrese geleneğimizi ve klasik edebiyatımızın önemli isimlerini (Bateyî, Cizîrî, Teyran, Xanî, Beyazidî) anlatan bir roman düşünüyorum.

İyi bir edebi metnin hem yeni hem de geleneklere dayalı olması zorunlu. Modernite ancak iyi bir gelenekle mümkün. Sağlam bir edebiyat mutlaka sırtını tarihe, edebiyat tarihine dayamalı ve onun bir parçası olmalı. Hele benim durumumda olan bir yazar için bu, olmazsa olmaz bir zorunluluk. Yasak bir dille yazıyorum; hafızası köreltilmiş, tarihi yok edilmiş, referansları ve dayanakları olabildiğince zayıflatılmış bir dil bu. Roman yazarken dilin canlanıp güçlenebilmesi için tüm bunları da güçlendirmek gerekiyor. Bu, bir roman yazmanın da ötesinde bir misyon; bu misyonu isteyip istemediğim önemli değil, böyle bir dille yazmaya karar verdikten sonra üstlenmek zorunda olduğum bir misyon bu. Yazarken sadece folklorla, köy sohbetleriyle, sosyal hayatın muzip ya da gülünç yanlarıyla yetinmek mümkün değil. Elbette bunlar da yazılır ama bunlarla iyi bir edebiyatın yapılabileceğinden kuşkuluyum.

Sartre, *Edebiyat Nedir* adlı denemesinde ABD'li bir zenci yazarının neler duyup yazabileceğini soruyor; böyle bir yazar ne yazabilir? Kürtçe gibi ağır yaralar almış bir dille yazan ya-

zar da bu soruyu kendisine sormak zorunda bence. Kürtçeyle yazan yazarın durumu, zenci yazardan da kötü. Bu kadar kötü koşullardan hareket ederek yazan yazarın cesurca (ama elbette bilerek) dili ve dolayısıyla tarihi ve hafızayı esir almış tüm o musibetlerin doğrudan üzerine gitmesi gerekiyor; itibarı olan güçlü edebiyatın tek koşulu budur.

Edebi anlatı (metin olarak), tarih, hafıza ilişkisi her zaman zor bir ilişki olmuştur. Bunların arasındaki denge iyi kurulmadığı zaman ne edebiyat oluşur ne de tarih ve hafıza. Bunda da ölçü, Homeros'tan günümüze gelen edebiyat tarihinin önemli eserleridir. Dikkat edin, edebiyat tarihinin en önemli eserleri sürekli tarihsel tanıklık yapmışlardır; savaşı, vahşeti, çaresizliği ve bireyin o durumlardaki kaygan, karmaşık ruh halini anlatmışlardır. Bu yanlarıyla onlar, siyasetten çok daha öngörülü, çok daha uzun ömürlü ve güçlü olmuşlardır. Bu tür bir edebiyatta başka bir ölçü de bireyi anlatabilmektir, birey aracılığıyla bir zaman ve mekan arka planı yaratabilmektir. Bu nedenle romanlarımı düz bir tarih anlatımı olarak kurmadım, bireylerin kaderlerini, sözgelimi C. A. Bedirhan ve Memduh Selim'in kaderlerini anlatarak bir tarih ve hafıza yaratmaya çalıştım.

Bir başka romanımda da (*Hawara Dîcleyê – Dicle'nin Sesi*) tamamıyla hayali kahramanlar yaratarak tarihi bir arka plan oluşturdum.

F.K.:.Sizin edebiyatınıza, sürgün edebiyatı diyenler de var. Ama aslında yurtdışında Türkiye'ye nazaran iyi çalışma şartları bulabiliyorsunuz. Bu anlamda sürgün edebiyatı doğru mu? Sürgünde yaşamışlığınızla ilgili yoğun izler yok çünkü eserlerinizde...

M.U.: Elbette edebiyatım bir sürgün edebiyatıdır. Para kazanmak ya da daha iyi koşullara sahip olmak için yurtdışına gitmedim; beni bekleyen davalar ve cezalar vardı. Batı'daki hayatım tam bir sürgün hayatıydı, ülkeme dönemiyordum, vatandaşlıktan atılmıştım, yasaklıydım. Ünlü sözdür; siz ülkenize dönemediğiniz zaman sürgündesiniz ve o zaman sürgünün ne kadar dayanılmaz bir acı ve hüzün olduğunu anlarsınız.

Benim bu durumum kesintisiz on beş yıl sürdü. Ancak 1992'nin başında Türkiye'ye gidip gelmeye başladım ve o günden bu yana da kendimi sürgünde hissetmiyorum.

Yazarlığıma 1980'lerin başında başladım. O dönem koşullar o kadar ağırdı ki, anlatılamaz. Türkiye'de yeni bir askeri darbe olmuştu ve iktidara gelenler akıl almaz bir şiddetle herşeyin, herkesin üzerine gidiyorlardı. Sürgün buydu işte; afaroz edilmiş, kovulmuş birisi olarak, o şiddete maruz kalan kurbanların acısını yüreğinizde duyarak, çok uzaklarda, derin yalnızlığınızda, bembeyaz karlarla örtülü gecede, sessizce, sözcükleri, birer gözyaşı gibi kağıda dökmek. Yazarlığım böyle oluştu. 1992'de ilk defa Türkiye'ye döndüğümde ise artık olgunlaşmış bir yazarlığa sahiptim.

Ruhun Gökkuşağı'nda sürgün, sürgün edebiyatı ve ilişkimi anlatıyorum; derinden incelediğim ve kendimi çok bağlı hissettiğim o sürgün edebiyatı olmasaydı ben edebiyat yazarı olamazdım; yaratıcılıktan uzak, herşeyi birbirine karıştırmayı seven, saldırgan, huzursuz, başarısız bir mütefekkir müsveddesi olurdum. Edebiyata ilişkin tüm konseptlerim, sürgün edebiyat geleneğidir. Eğer sürgünü böylesine derin ve yoğun yaşamasaydım hep, sürgünü de yazmazdım elbette; o acılar bana ve okuyucularıma bir edebiyat kazandırdı.

Şimdi ise durum farklı; Irak Kürdistan'ına bile rahatlıkla

gittim, artık sürgünlük sözkonusu değil. Şimdi esas olan, benim nerede daha verimli ve yaratıcı olabileceğimdir. Mekanımın neresi olacağını belirleyen, yaratıcı çalışmamdır. Herhalde Türkiye'deki yazılı, görsel basının gürültüyle verdiği olayı biliyorsunuz; bu yaz Türkiye'den çıkarak Avrupa'ya geldim. Bunun nedeni, yazıldığı, söylendiği gibi tehdit edilerek korkup kaçmam değildi, artık çalışamayacak hale gelmemdi. Gürültü patırtıdan romanımı yazamayacak hale geldim ve daha sakin bir yer tercih ettim. Bu kadar...

F.K.: Bütün roman kahramanlarınız kusursuz. Bir süre sonra, okuru iknaya kalkıyorlar. Bunun altında yatan sebep nedir? Bu kişiler hakikaten kusursuz mu? Yoksa kusursuz kahramanlar yaparak, bir dönemi, bir halkı, bir tarihi yeniden mi yazmayı hedefliyorsunuz?

M.U.: Bir yazarın kahramanlarının nasıl olduğunu anlatması doğru değil ama size söz verdiğim için bu sorunuzu da cevaplandırayım; bunları nereden çıkarıyorsunuz? Kahramanlarımın kusursuz olduğunu nasıl iddia edersiniz? Hepsinin o kadar çok kusuru var ki! Memduh Selim'i alın, onun o ünlü Doğulu derin duygusallığı, edilgenliği, kararsızlığı. Ya da *Hawara Dîcleyê*'deki Biro'yu alın. Biro, sırf kusur, varlığı bile kusur. Biro, bir hiç, neredeyse hiçbir başarısı ve olumlu özelliği olmayan bir hiç kimse. *Roni mîna evînê-Tarî mîna mirinê* (*Aşk Gibi Aydınlık-Ölüm Gibi Karanlık*) romanındaki sadist, şaşkın Baz'ı ya da çaresiz, yaşadığı hayal kırıklıklarıyla hayata boşvermiş Kevok'u alın, onlar mı kusursuz? Ve ötekiler...

Kusursuzluk, Allah'a özgüdür, bunu biliyorum. Ve yazarken asla kusurlu ya da kusursuz olsun, diye düşünmüyorum.

Edebiyatımla herhangi bir idialize etmenin ya da güzelleme yapmanın peşinde değilim, tersine tüm yazdıklarımı ciddi eleştiriler ve muhasebeler olarak görüyorum; her türlü tahammülsüz iktidara, totalitarizme, aşırılığa, fesada, kine, nefrete, cehalete yönelik bir muhasebe. Tüm anlatıklarım, herkesten ziyade Kürtlere yöneltilmiş eleştirilerdir de.

Evet, yazarlığımda 'bir dönemi, bir halkı, bir tarihi yeniden yazmak' hedefi de var ama resmi ideolojilerin kötülüklerini, edebiyata ilişkin kirli uğraşlarını yakından bildiğimi ve bunları deşifre etmeye çalıştığımı unutmamak gerekiyor; aynı metotlarla yeni bir kusursuz ulusal kibre dayalı resmi bakış ve edebiyat yaratmam mümkün değil. Böyle yaparsam, ayıp etmenin ötesinde bir cürüm de işlerim. (Dindar Kürtlerin Nasturilere, Ermenilere, Yezidilere karşı yaptıklarını öğrenmek isteyenlere, çekinmeden romanlarımı, denemelerimi tavsiye ederim.) Edebiyatım her türlü iktidara karşı hep çaresizin, kendisini ifade etmekte güçlük çekenin yanında olacaktır.

F.K.: Kahramanlarınızın hepsi aristokrat, yoksul yok... Bu sizin özellikle tercihiniz mi?

M.U.: Bu sorunuz da öteki soru gibi. Nerden çıkarıyorsunuz bunu? Tüm romanlarımda aristokrat denilebilecek iki kahramanım var; *Bîra Qederê*'deki (*Kader Kuyusu*) Celadet Alî Bedirhan ve *Siya Evînê*'deki (*Yitik Bir Aşkın Gölgesinde*) Memduh Selim. Ama onlar da, dengbêjlerin deyimiyle feleğin tokadını yemiş, yoksul düşmüş, bir lokma ekmeğe muhtaç olmuş, derin bir sefalet ve yalnızlık içinde göçüp gitmiş insanlar. Aydın özellikleri kadar bu sözünü ettiğim sürgünleri, yoksullukları, çaresizlikleri ve çevreleri tarafından hep hırpalanmaları da çok ilgimi çektiği için onları yazdım. Kırılan umut-

lar, yaşanan hayal kırıklıkları ve trajedi. Kendilerini yazmamı ve ideolojik edebiyat yapmamı arzulayan kimileri de bu insanları anlatmamı 'ağa, bey edebiyatı' diye isimlendirmek istiyorlar. Bunların neresi ağa, bey? Ağa ve beylerin nasıl ve kim olduğunu öğrenmek isteyenler parlamentonun tarihine baksınlar; o kadar çok aşağılık ağa ve bey var ki o listelerde.

Benim kahamanlarım şöyle olsun, diye bir tercihim yok ama neyi nasıl yazacağım konusunda bir tercihim var. İnsan, toplum ve zaman sürekli bir değişim içinde; iyi edebiyat bu değişimin tanıklığını yapmak ve bu değişimde, her konuda bireye güç vermek zorunda. Bu nedenle temalarımı ve kahramanlarımı seçerken, güçsüzleri ya da güçten düşmüş olanları tercih ediyorum. Sözgelimi *Hawara Dicleyê*'nin kahramanlarından biri de Mir Bedirhan, güçten düşmüş, mağlup olmuş, sürgüne gönderilmiş, aşağılanmış ve sürgünde vefat etmiş birisi o. Mir olmuş, hüküm sürmüş, Osmanlıya başkaldıracak kadar mağrur bir hükümdarın düşüşü ve yokoluşu; benim ilgimi çeken işte bu değişim.

F.K.: Mehmed Uzun yazdığı dönemin aydınlarına, yeniden bir ruh veriyor, diyebilir miyiz?

M.U.: Eğer bunu yapabiliyorsam, başarabiliyorsam, ne mutlu bana. Yazarlığımda kahramanlarıma, zaman, mekan, tarih ve hafızaya ruh vermek istiyorum. Hem de çok istiyorum ve tüm çabam bu yönde. Yazılan kahramanların, dönemlerin, olayların, ilişkilerin canlı olması o kadar önemli ki. Edebiyatın kuralıdır; kahramanları yazarından daha uzun yaşayan eser iyidir ve ölümsüzdür. Ölümsüzlük, ancak canlandırmakla mümkün.

F.K.: Edebiyatınız, sözlü edebiyat geleneğine dayanıyor. Bu anlamda, size yazının dengbêji diyebilir miyiz?

M.U.: Böyle diyenler var. Kemdimle ilgili herhangi bir sıfat kullanmak durumunda değilim. Ama farklı bir yazarlık yaptığımı, öteki yazarlarla karıştırılmamam gerektiğini her keresinde söylüyorum. Yazarlığımda, ister istemez, dayandığım kaynaklar var, dengbêjlik bunların en önemlilerinden. Sözlü anlatı geleneğinin Kürtçede ne kadar zengin olduğunu birçok yerde yazdım. Gerçekten de Kürtçe bir roman sanatı dili, diye düşünmeye, araştırmalar yapmaya başladığımda, ilk karşıma çıkan bu muazzam zenginlik oldu. Bu zenginliğe vakıf olmaya başladığımda kendime ait yeni bir roman dili kurabileceğime ikna oldum. Çünkü o zenginlikte aranan her şey vardı ama arkaik, geçmişe ait, eskimiş ve dünkü toplumu anlatan bir biçimde. O arananlara ilişkin radikal bir transformasyon yapmak gerekliydi; çok uzaklarda kalan geçmişten alıp bugüne taşımak gerekliydi. Sadece bir örnek vereyim, Mem û Zîn, Xecê û Siyabend, Binevşa Narîn û Cembeliyê Hakarî ya da Derwêşê Evdî... bunlar klasik, kapalı Kürt toplumunun oloğanüstü güzel, güçlü aşk anlatıları. Yani Evîn'i (sevdayı) anlatan öyküler. Evîn sözcüğü tüm bu öykülerin merkezi. O evîn sözcüğünü alıp bugüne getirmek gerekliydi; yeni ve modern bir içerik, anlam, duygu ve vurguyla. *Siya Evînê* romanında birkaç kez Binevşa Narîn'e gönderme yapılıyor. Sebepsiz değil bu; *Siya Evînê* de bir sevda öyküsü ama Cembelî'nin zamanındaki değil, çağdaş bir sevda öyküsü.

Sözlü ve modern yazılı anlatı arasında ciddi farklar var. Bu farkları görmeden, sözlü anlatı zenginliklerinin nasıl modern bir edebi metne yedirilebileceğini bilmeden, sözlü ve yazılının bileşkesi olabilecek modern bir roman sanatından

söz etmek mümkün değil. Bugünlerde Türkçe yeni yayınlanan *Rojek ji rojên Evdalê Zeynikê* (*Abdalın Bir Günü*), bu anlamda deneysel bir metin.

Ancak bu konuda benim öteki modern yazarlardan bir farkım var. Kürtçe sözlü edebiyat geleneği zorla yok edilmek istendiği, çok ciddi tehditler altında bulunduğu için bunların yok olmamasına özen gösteriyorum ve olabildiğince orijinal halleriyle transforme etmeye çalışıyorum. Sözgelimi Virgilius'u zamanına getirerek yeniden Almanca kuran Broch'un, Yusuf ve kardeşleri öyküsünü Almanca modern bir anlatı haline getiren Mann'ın ya da Homeros'un anlatısını İngilizce, Dublin'e aktaran Joyce'un ve daha birçok yazarın böyle bir kaygısı yok; çünkü o dillerin sayısız büyük enstitüleri, üniversiteleri, kütüphaneleri, arşiv ve katalog çalışmaları vb. var. Kürtçenin neyi var? Bu nedenle geleneği bugüne aktarırken, geçmişi yok etmeden, tersine onu yeniden canlandırarak, geçmişle bugün arasında organik bir bağ kurarak, çok özenli davranıp, edebi ölçüler içinde, o gelenekle ilgili bugünün okuyucusuna bir fikir, duygu ve örnek de vermek gerekiyor.

Anlatı, yazılı ya da sözlü, bir dengbêjliktir elbette ama bugün yazılı olduğunda modern bir dengbêjlik.

F.K.: Siz, Türk, Arap ve Farslara, Kürtçeyi benimsetmiş bir yazarsınız. Modern Kürt edebiyatın ilk örneklerini siz verdiniz, bu nasıl bir duygu?

M.U.: Buruk, karmaşık bir duygu bu. Keşke daha kolay olsaydı, bu kadar acı çekmeseydim, sıkıntı yaşamasaydım, diye düşünüyorum çoğu zaman. Dediğim gibi, çok pahalıya mal oldu bu.

Örgüt değil ama siyasi gelenekten gelen birisiyim ben.

Çok uzun yıllar önce, sürgünde, yapayalnız, ciddi hiçbir gücüm, kuvvetim ve bilgim olmadan, donkişotça, bir çılgınlık yaparak o geleneği arkamda bırakıp Kürtçe roman yazmaya başladığımda ne yapmak istediğimi hiç kimseye anlatamadım. Bana en yakın olanların, beni en çok sevenlerin bile bana söyledikleri şuydu; Kürtçe nasıl roman yazacaksın, yazsan bile nasıl yayınlayacaksın, kim okuyacak, nasıl insanlarına, dünyaya ulaşabileceksin? Benden biraz uzakta olanlar ise şunu söyledi; Uzun esas görevi olan siyaseti bırakmış, yazı çizi işleriyle uğraşıyor. Kürt dili, Kürtçe modern edebiyat, roman sanatı, bunlar kimin umurundaydı? Çok daha önemli, öncelik verilmesi gereken meseleler vardı. Bunlar olsa olsa siyasi mücadelenin dolaysız bir aracı olarak görülmeliydi ve herşey o çerçevede olmalıydı. Başarı şansı nerdeyse sıfır olan, üstelik tüm köprüleri atarak bir işe başlamak akıl karı değildi.

Herşey tamamıyla ızdıraplı bir hayaldi. Ama oldu işte; acı, yoksulluk, sıkıntı ve güvencelerden uzak 25 yıllık bir zamandan sonra hedeflediğim herşey fazlasıyla oldu. Bunun mutluluğunu, onurunu her gün fazlasıyla yaşıyorum ama kendi adımdan ziyade bunlara fazlasıyla layık olan o dil, anlatı geleneği, insanlar ve topraklar adına. Bugün geriye dönüp baktığımda, sözünü ettiğim zorlukların ötesinde başka türlü bir hüzün ve keder de yaşıyorum. Benden öncekilerin yaptıkları, yazarlığım için çok belirleyici oldu; onların yaptıkları, çabaları, eserleri (eserleri olmasa bile eser yaratmak konusunda çektikleri sıkıntı ve acıları) olmasaydı, yazarlığım hiçbir zaman olmayacaktı. Yazarlığım benden ziyade onların malı; keşke onlar da bugünleri görseydi.

Şöhretin ve yaygın okunmanın aşağılık bir cazibesi ve arzulanmayan bir neticesi de var; yalnızlaşıyorsunuz. Yazdığım dilin, temaların, insanların acısı, kederi, hüznü, hasreti ruhu-

ma işledi artık. Onlardan biraz uzaklaştığımda hemen özlüyorum onları; kıskançlıkla sahip çıkıyorum. Dışarda beni ve şöhretimi bekleyen hayat, imkanlar, ilişkiler, sevinçler, mutluluklar, mavralar yerine bu acıyı, kederi ve hüznü yeğliyorum; bir ipek böceği gibi çileli kozama çekiliyorum. Sıradan, sathi, günlük hayatı, ilişkileri, sevinçleri, eğlenceleri artık sevemiyorum, onlara dayanamıyorum.

Ayrıca sözünü ettiğiniz durum, bana ağır bir sorumluluk da yüklüyor; daha iyisini yapmak. Bunun için de daha fazla yalnız olmak, o yazar dünyasının labirentlerinde tek başına dolaşmak. Dünyanın malından mülkünden, parasından pulundan, şanından şöhretinden bana ne? Benim görevim, iyi bir edebi metin yaratmak, bu kadar.

F.K.: Romanın bir Batı icadı olduğunu kabul edersek, siz modern Kürt romanını yaratarak, Kürt edebiyatına çağ atlattınız. Bu teze katılıyor musunuz?

M.U.: Bilirsiniz, kapalı toplumların en önemli kötü hasletlerinden biri de kıskançlıktır; ne olursa olsun herkesi aynı tip haline getirmeye, farklılıkları, değişimi ve gelişimi önlemeye çalışan berbat bir haslet. Bir köyde, eğer tarlanız kardeşinizin ya da kuzeninizin tarlasından biraz daha iyi ya da fazlaysa hemen kıskançlık ve ardından da tatsız olaylar başlar. Hiç kimsenin işine karışmadığım, kimsenin aleyhine bir şey yazmadığım halde çevremde nasıl bir kıskançlığın olduğunu bilmiyor musunuz? Bu tür çok iddialı şeyler söyleyerek beni kıskançlara öldürtmek mi istiyorsunuz yoksa?

Şaka bir tarafa, sorduğunuz sorunun muhatabı ben değilim. Edebiyat tarihçilerinin, akademisyenlerin ve okuyucuların cevaplandırması gereken bir soru bu. Birçok yerde bu ve

buna benzer şeyler yazılıp söyleniyor. Bunların hiçbirine karışmak, cevaplandırmak, tartışmak durumunda değilim.

F.K.: Belki devletsizlikten, belki de Kürt Dil Kurumu diye bir kurumun olmamasından, yazı ve konuşma dilinde bir ortaklıktan henüz söz edemeyiz Kürtler için. Ama siz romanlarınızda, birçok şiveyi kullanıyorsunuz...

a) Bunu bilinçli mi yapıyorsunuz?

b) Bu Şivan Perwer'in müziğinin dünyanın her yerindeki Kürtler tarafından anlaşılır olması gibi, bu konuda ne düşünüyorsunuz?

c) Sizin edebiyatınız ortak dilin oluşmasına ön ayak olabilir mi?

M.U.: Romanın gücünden söz ettik; özellikle kapalı ve baskı altındaki diller ve kimliklere yönelik gücünden. Romanın bir diğer gücü de ortak bir hafıza, haleti ruhiye yaratmasıdır. Parçalanmış, bölünmüş toplumlar için bu tür modern özelliklere ulaşabilmek çok önemli. Modern roman sanatının bunu gerçekleştirebilmesinin koşulu da herkes tarafından anlaşılabilen, ortak, standart bir dil yaratabilmektir. Elbette ta başından itibaren en çok önem verdiğim konulardan biri de buydu; herhangi bir bölgenin, yörenin şivesinden ziyade tüm şive, ağız, lehçe ve söyleyiş biçimini kapsayan ortak bir roman dili. Yazılı bir edebiyat geleneği ve alışkanlığı olmadığı için ilk başlarda zor oldu bu ama hedef hep buydu. Dilin harmanlanması öteki şive ve lehçelerle organik ilişkilerin kurulması gerekiyordu. Anne tarafımın Zaza olması ve biraz Zazaca bilmemin yararı fazla oldu. Ardından da öteki parçalarda ve Kafkaslarda olanlarla, yapılanlarla ilişki kurmak gerekiyordu. Hazırladığım *Antolojiya Edebiyata Kurdi* (*Kürt Edebiya-*

tı Antolojisi) bunun öyküsüdür.

Bu konuda bu yaz beni çok mutlu eden iki şeye tanık oldum, onları size de anlatayım; Irak Kürdistan'ında, romanlarımı Arap harfleriyle yayınlayan Aras Yayınevi'nin şefi Bedran Ahmet, bu yıl Tahran Kitap Fuarı'na katıldıklarını ve orada, bol miktarda götürdükleri kitaplarının Kürtler ama özellikle Horasan Kürtleri tarafından hemen kapışıldığını anlattı. Bir diğer olayı da, başarılı rejisörümüz Hiner Selim'in 'Babamın Tüfeği' isimli kitabında anlattığı Belê köyüne yaptığımız yolculukta yaşadım. O köyde de, tüm ülkenin yeniden inşa projesine paralel, son derece modern bir kültür merkezi ve kütüphane kurulmuştu. Kütüphaneyi ziyaret ettik ve orada hem Avrupa'da hem de Türkiye'de yayınlanan birçok kitabımın olduğunu gördüm. Bana verilen bilgiye göre onlar özellikle gençler tarafından devamlı okunuyor.

Modern roman sanatının gücü bu işte; sizin Horasan'a ya da her Allah'ın günü dağların arasındaki Belê'ye gitmeniz, oralarda tek tek okuyucularla buluşup neyi arzuladığınızı anlatmanız mümkün değil. Ama bir roman bunu pekala, başarıyla yapabilir. Eğer onlara da hitap edecek şekilde yazmışsanız.

Bu mülakatın son mülakat olması dileğiyle herşey için sağolun, teşekkür ederim.

Biraz Demokrasi Olursa PKK Dağdan İnecek

Neşe Düzel

Türkiye'de yeni bir seçime sadece bir hafta kaldı. Türkiye'nin her ciddi sosyal olayında olduğu gibi seçimlerde de Kürt meselesi, Türklerin ve Kürtlerin bu meseleye bakış biçimi öne çıkıyor. Birbirlerini kırmaktan kaçınmayan bu insanların birbirlerinin ne dediğini anlamaları, birbirlerini duymaları, birbirlerinin isteklerini ve duygularını kavramaları önem kazanıyor. Ağır bir hastalık geçiren ve İsveçli doktorların ya-

şamazsın dediği Türkiye'nin en önemli romancılarından Mehmed Uzun, Diyarbakır'da kendisini karşılayan milyonlarca Kürdün ve Türkün sevgisiyle toparlanıp hayata tutundu. Romanlarını Kürtçe yazan, eserleri dünyanın birçok diline çevrilen Mehmed Uzun, hem Türkiye'yi, hem Türkleri, hem Kürtleri yakından tanıyan, onların ruh hallerini bir romancının incelikli zekasıyla kavrayan bir yazar. Kendisine sorunların nasıl çözülebileceğini ve Kürt halkının açılarının nasıl dinebileceğini sorduk. (ND)

Ağır bir hastalık geçirdiniz. Şimdi nasılsınız?

Kendimi daha iyi hissediyorum. Tedavi sürüyor. İki, üç kez ölümden döndüm. Gerçekten ölümü gördüm. Azrail'i gördüm, tekrar geri döndüm.

Sanırım topraklarınıza dönmek doktorların bile ummadığı olumlu bir etki yarattı üstünüzde?

Evet. İsveç'teki doktorlarım bir hafta, on günlük ömrümün kaldığını söylüyorlardı. "Diyarbakır'a ulaşma ihtimalin yüzde 30," diyorlardı. Fakat ben Diyarbakır'a geldim.

Diyarbakır halkı büyük bir sevgiyle karşıladı sizi. Bu sevginin de sağlığınıza olumlu katkıları olduğunu düşünüyor musunuz?

Diyarbakır'a gelmeseydim bu iş bitmişti zaten. Sadece Diyarbakır değil, bütün Kürt bölgesi ayaktaydı. Milyonlarca insan dualar okuyor, mevlutlar okutuyordu. Otobüslerle topluca hastaneye geliyorlardı. Ben göremiyordum ama kaldığım hastanenin çevresi binlerce insanla devamlı doluydu. Hastanede çok iyi tedavi gördüm. Kısa zamanda toparlanmaya başladım. Ben Diyarbakır'da huzur buldum.

Peki, bu mucizevi sonuçlar yaratan topraklar üstünde son dönemde yaşananlar sizi nasıl etkiliyor?

Olumsuz etkiliyor. Ben Mezopotamya'nın kutsal gücüne hep inandım. Bunu romanlarımda anlattım. Ölüm döşeğindeyken Diyarbakır'a gelişimin bir sebebi de buydu. Onun bu kutsal gücünü şimdi kendim yaşadım. Bu toprakların şiddetin, çatışmanın, geri kalmışlığın mekanı haline gelmesi beni çok üzüyor ve yoruyor. Ben Mezopotamya'nın tekrar eski işlevine dönebileceğine inanıyorum. Ama tabii bunun için demokrasi gerekli. Ciddi reformlar ve uygar bir yaşam tarzı gerekli. Bu topraklar tarihte ilk uygarlıkların, bütün yaratıcı eylemlerin, düşüncelerin oluştuğu yerdir. Dillerin, dinlerin, kimliklerin, kültürlerin birlikte yaşadığı yerdir. Mezopotamya sabrın ve mucizelerin mekanıdır. Birçok peygamberin bu topraklardan çıkmış olması sebepsiz olur mu hiç?

Bu ülkede bir Kürt sorunu var. Bunu herkes biliyor. Peki bu sorunu çözmeye samimi bir şekilde uğraşılıyor mu? Yoksa gerek Türklerden gerekse Kürtlerden birileri kendi kişisel hesapları nedeniyle çözümsüzlüğü tercih mi ediyor?

Sevgili Neşe, Kürt sorunu Türkiye'de hep oldu. Bunun en önemli sebebi devlet politikasının yanlışlığıdır. Türkiye Cumhuriyeti ne yazık ki Kürtlerin inkarı üzerine kuruldu. Cumhuriyet kurulmadan önce, Mustafa Kemal Atatürk'ün Kürtlere verdiği sözler vardı. Kürtlerin kendi bölgelerinde kendilerini idare etmeleri, yöneticilerini seçmeleri ve Meclis'te kendi kimlikleriyle bulunmaları sözünü vermişti Atatürk. Bir nevi otonomi, özerklik... Kürtlere dil, kültür, kimlik gibi haklar tanınacaktı. Eğer o sözler tutulsaydı ve o sözlere uygun bir politika inşa edilseydi, Türkiye bugün dünya-

nın en önemli demokratik refah ülkelerinden biri olacaktı. Ama bugün birileri Kürt sorununda çözümsüzlüğü hâlâ tercih ediyor. Çünkü savaş, eroiniyle, çeteleşmesiyle çok büyük bir rant alanı. Bu yüzden çözümsüzlüğü isteyen Kürtler de vardır ve bu çözümsüzlüğü bir kader haline getirmek için de ellerinden geleni yapıyorlardır.

Geçmişte çok acılar, çok haksızlıklar oldu. Kürtlerin anadillerinde bile konuşmaları yasaklandı bir zamanlar. Ama şimdi Avrupa Birliği üyeliğine doğru giderken demokrasiye ulaşma ihtimali de ortaya çıktı. Sizce AB üyeliği ve gerçek bir demokrasi Kürt halkının aleyhine mi sonuç verir?

Tam tersi, lehine sonuç verir. Kürtler mutlaka AB sürecini desteklemeli. Türkiye'nin AB'den başka alternatifi yok. Rusya'yla, Iran'la, Pakistan'la müttefik olamaz. Orası, otoriter, totaliter, karanlık bir dünya. Türkiye'nin tek hedefi, uygar, demokratik ve şeffaf AB üyesi bir Türkiye olmalı. Hepimiz bu hedefi desteklemeliyiz. Yoksa Batı dünyasının bu haliyle Türkiye'yi kabul etmesi mumkün değil. 27 Nisan'daki şu askeri muhtıraya bakın. Demokratik bir ülkede böyle bir rezalet olabilir mi? Askerin bu kadar siyasetin içinde olduğu, her şeyi vesayet altına aldığı, sürekli muhtıralar verdiği bir ülke AB'ye kabul edilebilir mi? Bunların değişmesi gerekli.

Peki sizce neden PKK, Türkiye'de askeri bir yönetim ister gibi davranıyor? Neden şiddet ortamını ve milliyetçiliği besleyen bir strateji uyguluyor?

Ben onları anlamakta güçlük çekiyorum tabii. Kürtler hızla şiddetten uzaklaşmalı ve asla bir daha şiddete başvurmamalı. Bir an önce sivil siyasete dönmek zorundalar. Bakın AB

süreci sayesinde demokratik üslup ve usullerle mücadele etme yolları da açılıyor önlerinde. Hem Kürtler, özellikle de PKK'lılar bağımsız bir devlet, ya da federasyon, özerklik istemiyorlar şimdi. Sadece bireysel haklar istiyorlar. Bunlar için şiddete başvurmak yanlış. Ama Kürtlerin şiddete başvurmasını isteyenler var. Bunlar ne Kürtlerin ne de Türkiye'nin dostlarıdır.

Kim bunlar sizce?

Ülkedeki karanlık güçlerdir ve büyük ihtimalle de Türkiye'yle sorunları olan ülkelerdir. Amerika ve Avrupa'yı kastetmiyorum. Türkiye'nin, Suriye, İran, Rusya türü ülkelerle fazlasıyla sorunları var. Dost gibi görünseler de bunların Kürt sorununu devamlı kullanma imkanları var. Zira Türkiye Kürt sorununu çözmüyor. Çözmediği sürece de, başkası gelir bunu kullanır. Kürtler, kendisine şiddeti kim öneriyorsa ona kuşkuyla bakmalı. Şiddet, Türkiye'yi demokratikleşmeden uzaklaştırıyor, derin devleti, otoriter güçleri, milliyetçiliği güçlendiriyor.

Şiddet dediniz. Yollara mayın koyup askerleri öldürmenin Kürt halkına bir yararı olur mu?

Hayır hiçbir yararı yok. Ben bunu çok fazla Kürtten de duydum. Onbinlerce insan beni ziyarete geldi. Zihnim açık olduğunda onlara, 'Siz ne bekliyorsunuz bu tür eylemlerden,' diye sordum. Hiçbir şey beklemiyorlar. Bölge, şiddetin tümüyle bitmesini istiyor. O kadar acı çekmiş ki, bunun anlamsız, sonuç vermeyen bir şiddet olduğunu görüyor. Üç-beş askerin, onbaşının, yüzbaşının öldürülmesiyle ne değişiyor? Hiçbir şey. PKK'nin ilk şiddete başvurduğu dönem 1980'lerde cunta dönemiydi. Diyarbakır askeri cezaevinde insanlara

dışkı yediriliyordu. O zaman durum başkaydı. Şimdi çok farklı bir yerdeyiz. Bütün dünya ve Türkiye, Türkiye'de çok ciddi bir Kürt sorunu olduğunu artık biliyor.

Kürt halkı barışı ve demokrasiyi istiyor mu?

Samimi olarak istiyor. Esasında benim gözlemim ya da hissettiğim, eğer devlet birazcık demokrasi, hak, hukuk, özgürlük kanallarını açarsa, bu PKK dağdan inecek. Ve bu iş çözülecek. Onların da onurlarını kırmadan dağdan inmelerini sağlayabilecek, bu af mı olur, başka şey mi bilmiyorum, bir tedbir gerekiyor. Çünkü onlar da o noktaya gelmiş durumdalar. Biraz kanallar açılırsa PKK sorunu bitecek. Böylece dağdan iner ve kendisini değiştirir, sivil hayata adapte olmaya çalışır. Bunun için Türkiye'yi demokratikleştirecek, cesur adımlar atacak devlet adamlarına çok ihtiyaç var.

Kürt halkını yakından tanıyorsunuz. Kürt halkı ne istiyor? Demokratik bir yapı içinde çözüm aranmasından mı yana, yoksa bu gerginliğin, silahlı çatışmaların sürmesinden mi yana?

Kürtlerle ilgili bu kadar roman yazdım. Onları anlamaya çalışan birisi olarak şunu söyleyeyim. Türkiye'deki seçkinler, iktidar güçleri, 80 yıldır Kürtlerin ruh halini hiç anlayamadılar. Askerin son muhtırasında, 'Ne mutlu Türküm demek zorundasınız. Bunu söylemeyen bizim düşmanımızdır' deniyor. Oysa bir Kürt, 'Ne mutlu Türküm diyene' demek için hiçbir sebep görmüyor. Dağdaki çoban bile bir yurda, bir kültür mirasına, binlerce yıllık tarihe ve dile sahip olduğunu bilir. Bunun ilmini, kültürel analizlerini bilmez ama ruh hali öyledir onun. Ona, 'Sen Türk olacaksın' demek müthiş eziyettir. Bunu kabul etmesi mümkün değil. Belki korkar ya da iş güç sa-

hibi olmak için 'Ben de Türküm' der ama ruhunda onu hiç yaşamaz. Türkçülük Osmanlı'nın dağılış döneminde çıkmış yüzyıllık bir ideoloji. Mucitleri de büyük oranda Türk olmayanlar. Osmanlı topraklarının uzak bölgelerinden Türkiye'ye sığınanlar, muhacirler yarattı daha çok Türkçülüğü. Bunlar Boşnaklar, Çerkezler, Gürcüler, Abazalar, Museviler, Tatarlar...

Kürt sorunu nasıl çözülmeli?

Hâlâ Kürtlerin kendi bölgelerinde kendi dillerinde eğitim almaları yasak. Özellikle Baykalcılar, Iraklı Kürtleri aşağılamak için 'kabile reisi' diyorlar ya... Hak, hukuk konusunda örnek vereyim onlara. Şimdi o kabile reisleri, Kürdistan'da yaşayan bütün azınlıklara, özellikle de Türkmenlere her türlü hakkı verdiler. Türkmence televizyonlar, radyolar, Türkmen okulları, partileri serbest. Parlamentoda, hükümette temsilcileri var. Irak'ın modern tarihinde Türkmenler ilk kez Kürtler sayesinde hak, hukuk sahibi oldu. O nedenle de Türkmenlerin yüzde 90-95'i Kürtlerle birlikte yaşamak istiyor.

Kürtlere ne haklar verilmeli? Iraklı Kürtlerin Türkmenlere verdiği hakların tümü Türkiye'deki Kürtlere de verilmeli. O zaman Kürtler Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaktan mutluluk duyacaklardır. Ama bu hakların yüzde 5'ini bile Türkiye Kürtlere vermiyor. Kıbrıs'ta 150 bin insan için tam bir devlet istiyorsunuz. Bunun için her şeyi yapıyorsunuz ama kendi vatandaşınız olan 15-20 milyon insana hiçbir hak vermiyorsunuz. Bir tek generalin bu konuda tek bir söz ettiğini duydunuz mu? Aksine emekli generaller devamlı televizyonları dolaşıyor ve durmadan Kürtlere hakaret ediyorlar. Bu hakaret bir son bulmalı.

Türk devletine Kürt sorununu çözmek için ne önerirsiniz?

Başta Baskın Oran olmak üzere umarım bağımsızlar önemli oranda Meclis'e girer ve AK Parti bunlarla bir ittifak, koalisyon yapar ve bunların işbirliğiyle yeni reformlar için adım atılır. Meclis'e girecek olan Kürtler akıllı Kürtler. Başta Ahmet Türk, bunlar olan bitenden ders çıkarmış insanlar. Çoğuyla görüştüm. Türkiye'ye uygun iş yapacakları konusunda çok kararlılar. Bunlar, provokasyondan uzak, sorunları çözebilecek dirayette ve olgunlukta insanlar. Geçmişte yaşananların tekrar yaşanmayacağını sık sık vurguluyorlar. Geleceğe dönük raporlar hazırlıyorlar. Kürtlerin şiddetten, silahtan arındırılıp sivil siyasete çekilmesi ve Türkiye'nin demokratikleşme ve AB sürecinin hızlandırılması için bunların parlamentoya girmesi çok önemli. Kürt halkına benim önerim, kendi adaylarını desteklemeleri. Silahtan arındırılmış sivil siyasetin Kürt dünyasında egemen olması için Kürt halkından bunu rica ediyorum. Bu, hem Kürtler hem Türkiye için bir fırsattır.

Siz gençliğinizde Kürtlere uygulanan baskıları yaşadınız. Şimdi hayat nasıl Güneydoğu'da? Aynı baskılar devam ediyor mu?

Ne yazık ki sürüyor. AB süreci hızlandığında baskılar önemli oranda durmuştu. Fakat son birkaç yıldır, özellikle PKK'nin tekrar silaha sarılmasından sonra baskılar yoğunlaştı. Devamlı bir takip, devamlı bir terör söz konusu. Devlet bütün bir halka terörist muamelesi yapıyor. Ama şuna şahidim, Kürtler kesinlikle şiddet istemiyor. Şu anda Kürtler derin ve huzursuz bir bekleyiş içindeler. Seçimden sonra AB süreci devam eder, reformlar yapılırsa çok memnun olacak-

lar. Demokratikleşme adımları atılmazsa, Türkiye'yi PKK'den çok büyük tehlikeler bekliyor. Türkiye, PKK'nin ve diğer Kürt örgütlerinin aysbergin görünen yüzü olduğunu bilmeli. Çok ciddi, ağır bir Kürt sorunu var Türkiye'de. PKK'yi çözsen bile Kürt sorunu çözülmez. Yarın PKK'den yüz kat daha radikal, daha güçlü, daha kitlesel başka hareketler çıkar. Bu kesin.

Daha büyük tehlike ne olabilir?

El Kaide olabilir. Hizbullah olabilir. Kürt bölgesinde, PKK'den yüz kat daha güçlü radikal dinci bir örgüt bulunduğunu düşünün. Güneydoğu'da radikal dinci örgütlenmeler artıyor.

Özellikle İran, Suriye ve Suudi Arabistan'ın teşvikiyle ciddi bir örgütlenme hamlesi söz konusu. Çok tehlikeli bu. PKK, Türkiye için çok büyük sorun değil. Kürt sorununun çözümünde adım atılırsa, Meclis Kürtlere açılırsa, Kürt sorunu orada konuşulursa tansiyon düşer. Ama bu olmazsa, daha büyük felaketler yaşanabilir Türkiye'de.

Siz, hayatınızı demokrasiye ve Kürtçenin gelişmesine vakfettiniz. Tüm zorluklara rağmen romanlarınızı, kitaplarınızı Kürtçe yazdınız. Kürt bir sanatçı olmak bu ülkede sanırım Türk bir sanatçı olmaktan daha zor. Devletin sillesini yediniz ama PKK tarafından da tehdit edildiniz. Irkları ne olursa olsun bu topraklarda yöneticiler demokrasiden hoşlanmıyor mu?

Dünyanın demokratikleşmeyen, uygarlaşmayan en tehlikeli, en karanlık bölgesi Ortadoğu. Bu bölgede hem devletler ve rejimler, hem de bu devletlerle mücadele eden örgütler aynı kültürden ve terbiyeden etkilenmişler. En kötüsü de,

mazlumun zalimin metotlarıyla iş yapması oluyor tabii. Hamas, Hizbullah, El Kaide güya mazlumun haklarını savunuyorlar fakat zalimden bin kat daha zalimler. Demokrasi ve uygarlık düşmanlığı içindeler. Türkiye'nin AB süreci, hem Kürtler hem bütün bölge için zaten bu yüzden önemli. Türkiye, bir İslam ülkesinin aynı zamanda demokratik, laik ve uygar olabileceğine iyi bir örnek olabilir. Çünkü Kürtler de çok demokratik değiller. Onlar da totaliter rejimlerden, ideolojilerden etkilenmiş durumdalar. Kürtlerde, Sovyetik düşüncenin kalıntıları hâlâ fazlasıyla var.

Bir yazar için bir Türkle bir Kürt arasında bir fark var mı?

Hiçbir fark yok. İyi bir yazar, insani duyguların evrensel olduğunu bilir ve bunları anlatır. Ama bir Kürt yazarla Türk yazar arasında fark var tabii. Bir Kürdün çıkış noktası çok dezavantajlı. Elinin kaynaklarınız yok edilmiş. Bir kütüphaneden, bir sözlükten, bir ansiklopediden bile yoksunsunuz. Ayrıca diliniz, hem eğitim dili hem de kamu dili ve entelektüel dil olarak yasak. Bu yüzden, benim ilk başta Kürtçeyi iyi bir anlatı dili haline getirmem gerekiyordu. Ben onun çabası içinde oldum. Çünkü siz de Ahmet Altan gibi, Yaşar Kemal gibi iyi bir anlatı yapmak zorundasınız. İyi bir anlatı kurmadan ne Kürtler, ne Türkler, ne de dünya sizi okur. Yıllarım Avrupa kütüphanelerinde, arşivlerde geçti. Ortadoğu'yu çok dolaştım. Seyyahları çok okudum. Bilgilere ulaşabilmek için bütün o dilleri öğrenmek zorunda kaldım.

Eğer hayat sizin yazdığınız bir roman olsaydı Türkler ve Kürtler için nasıl bir gelecek yazardınız?

Türkler ve Kürtler için bizim şimdi unuttuğumuz kimi

vasıflara uygun bir gelecek yazardım. Biz tahammülü unuttuk. Sabrı, vicdanı, merhameti unuttuk. Adalet ve utanma duygusunu yitirdik. Türkiye'de utanma duygusu yok. Utanma duygusunu yitirdiğinizde, her şeyi söylersiniz, yaparsınız ve utanmazsınız. Ben bütün bu kaybettiğimiz duyguların yaşandığı ve bunların bir erdem olarak kabul edildiği, olmadığı zaman da utanıldığı bir gelecek yazardım Kürtler ve Türkler için.

16 Temmuz 2007, Radikal Gazetesi

"Radikal Hümanistim, Duruşum Budur..."

Belma Akçura

Kürt yazarı Mehmed Uzun 1976'da Kürtçe-Türkçe bir derginin yönetmeni olduğu için hapis yattı, çıktı, İsveç'e gitti. 12 Eylül sonrası vatandaşlıktan çıkartıldı. 1992'de hakları iade edildiyse de 2000 tarihinden bu yana kitaplarından dolayı hakkında Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nde beş dava açıldı.

15 yıl aralıksız sürgün hayatı yaşadı, 1992'de ilk defa Türkiye'ye geldi; romanlarını Kürtçe, denemelerini ve öteki edebi yazılarını ise Kürtçenin yanı sıra Türkçe ve İsveççe yazdı. Kitapları birçok dile çevrildi. Batı, onu "Modern Kürt edebiyatının kurucusu" olarak tanıdı.

2005 yazında Türkiye'ye yerleşmeye karar verdi. Bu kararını da yabancı basına "Türkiye değişiyor. Avrupa ülkesi olma yolunda ilerliyor. Benim gibi aydınların da bu demokratikleşme sürecine katkıda bulunmaları gerekiyor," sözleriyle açıkladı.

Ancak PKK'nın 250 kişilik ölüm listesinin başında olduğu yönünde iddialar ortaya atıldı. 29 Agustos'ta Hürriyet Gazetesi, ona ait olmayan bir manşetle "PKK yüzünden Türkiye'yi terk ettim" demecine yer verdi. 1 Eylül de ise Doğan Hızlan, köşesinde Uzun'un basına bu konuda bir daha konuşmak istemediğini yazdı.

Le Figaro ve Aksiyon Dergisi'nin ortaya attığı ne PKK'nın 250 kişilik ölüm listesi ne de haberin kaynağı bulunamadı. O da basına bu konuda konuşmama kararı aldı.

"Düşünce Özgürlüğü 4. Buluşması" nedeniyle Türkiye'ye gelen Mehmed Uzun bu konudaki suskunluğunu Milliyet'e bozdu.

PKK'nın 250 kişilik ölüm listesinin başında olduğunuz, bu nedenle Türkiye'yi terk ettiğiniz yazıldı. Sizi kimsenin tehdit etmediğini, dostlarınızın isteği üzerine Türkiye'yi terk ettiğinizi açıkladınız. Neden?

Açıkçası şu; uzun bir yurtdışı serüveninden sonra Türkiye'ye yerleşmek üzere gelmiştim. Yeniden topraklarımda yaşayan bir yazar olmak istedim. Bu topraklara ruhen ve dü-

şünce olarak kendimi hiç uzak görmedim çünkü. Derken bütün bu dönüş hazırlıklarının ortasında bu olay patladı. Oysa bu tamamen benim dışımda bir olaydı. Bu olayın hiçbir tarafında yokum ben.

PKK'nın ölüm listesinin başında olduğunuz iddiasını ilk duyduğunuzda nasıl değerlendirdiniz?

Açıkcası önemsemedim. Ama haberin kaynaklarını öğrenmek için bu haberin yer aldığı Aksiyon dergisiyle ilişkisi olan bir iki dosttan rica ettim, çünkü gerçekten böyle bir liste varsa, ağır bir ithamdır bana bildirilmeli diye. Fakat bana böyle bir listenin varlığı ile ilgili somut birşey söylenmeyince çeşitli dostlardan, avukat arkadaşlardan, baro birliklerinden ricada bulundum araştırsınlar, öğrensinler, ifadelere baksınlar diye. Bir sonuca varamayınca üstelemedim. Ve o konuda çeşitli taleplere rağmen hiç mülakat vermedim. Basına açıklama yapmamama rağmen olay duyuldu. İskandinavya'da büyük olay haline geldi. Televizyonlar vermeye, basın ilgilenmeye başladı. Benim dışımda büyüdü ve Türkiye'de de gazeteler yazmaya başladı. O sırada ben Ege yöresinde bir tatil köyündeydim çocuklarımla birlikte ve romanım üzerine çalışıyordum. Fakat olay büyüyünce Yaşar Kemal ve yurtdışından arayan yazar örgütlerinin tavsiyesi üzerine İsveç'e geri döndüm.

Yaşar Kemal ve arkadaşlarınız size tam olarak nasıl bir telkinde bulundu?

Türkiye'de fazlası ile faili meçhul cinayet işlenmiş. Aydınlara, bilinen şahsiyetlere, normal vatandaşlara yönelik binlerce faili meçhul cinayet var. Kimin eli kimin cebinde belli de-

gil. Karmakarışık, tozlu, puslu bir durum, atmosfer söz konusu. Hem bu spekülasyonların önünü almak, hem benim romanıma tekrar konsantre olabilmemi sağlamak, hem de ne olur ne olmaz, belki bu tür bir hazırlık vardır şu ya da bu güç tarafından, onun önünü alabilmek için "Çık git," denildi. Somut hiçbir tehdit yoktu ama "Olumsuz, tehlikeli, kötü bir olay olursa, hepimiz bunun altında kalırız. Hiç kimseye yararı olmaz. Kürtlere, Türkiye'ye yararı olmaz o nedenle gitmende fayda var," denildi ve ben de sessizce gittim.

Yaşar Kemal ve arkadaşlarınız bu telkinde bulunurken onlar Aksiyon'da ya da Le Figaro'da okudukları haberlerden yola çıkarak mı bu telkinde bulundular. Yoksa başka duyumları mı vardı?

Onu bilmiyorum açıkcası. Dün Yaşar Kemal ile birlikte idik. Biz tekrar bu meseleleri konuştuk. O yine, senin gitmen isabetli oldu, dedi. Çünkü Türkiye bu tür kötü deneyimleri fazlasıyla yaşamış bir ülke. Yeniden şiddetın tırmandırılması söz konusu. Ben bir edebiyatçıyım, ben herhangi bir örgütün, siyasetin, rejimin savunucusu değilim. Kürt yazarıyım, hem Türkiye, hem İskandinavya'ya ait bir yazarım. Evrensel bir kimliğim var ve dolayısıyla benimle ilgili bir durum bütün dünya için bir hadise olabilir. Günlük siyasetten uzak, edebi, evrensel kimliğimden dolayı bir hedef durumunda olabileceğim söyleniyordu. Bunu ben söylemiyorum ama böyle deniliyordu. Şiddeti tırmandırmak isteyen güçler böyle birşey düşünmüş olabilirlerdi.

Halen tehlikede misiniz?

Tehlikede olduğumu söylemedim, 3 Ekim'den sonra durum daha yumuşak hale geldi. Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri daha gözle görülür, somut bir hale geldi.

Ama sizin ağzınızdan "PKK yüzünden Türkiye'yi terk ettim," diye yazıldı

Benim gidişim öyle yazıldığı gibi "Türkiye'den kaçtı, terk etti" değil. Birincisi bu tamamen dostlarımın tavsiyesiydi. İkincisi adım benim dışımda pis bir olaya karıştırılmıştı, uzak durmam, tekrar romanıma dönebilmem için de gitmem gerekiyordu. Elbette Türkiye'ye yerleşme planımız aksadı ama Türkiye ve bölge ile hiçbir zaman ilişkim kesilmedi, kesilmez de. Bütün bu olaylar olduğunda ben bir tek mülakat verdim. Fransız Haber Ajansı'na bir mülakat verdim. Ondan sonra benimle konuşmak isteyen herkese de o mülakatı referans olarak gönderdim ve orada söylemem gerekenleri söyledim dedim. BBC'den Figaro, Le Monde'a kadar herkes aradı ama mülakat vermedim.

Doğan Hızlan, Türkiye'yi terk ettiğiniz haberinden sonra artık bu konuda hiçbir açıklama yapmak istemediğinizi yazdı. Bu yazılanlara yönelik bir tekzip miydi? Yoksa tehdit mi aldınız?

Kimse beni tehdit etmemişti ama ismim pis bir durumda, kötü bir olaya karıştırıldı. Ben Türkiye'yi terk ettikten sonra Figaro'nun manşeti üzerine öteki Avrupa gazeteleri ve Türkiye'deki bazı gazeteler bunu çok büyük bir olay haline getir-

diler. Ben sağa sola tekzipler gönderdim. Fransız Haber Ajansı'na verdiğim röportajda çok açık söylüyorum; beni hiç kimse tendit etmedi. Böyle bir tehdit almadım ne PKK'dan ne devletten ne başka güçlerden. Öyle bir tehdit sözkonusu değil. Olsaydı çok açık söylerdim. Korkmuyorum. Doğan Hızlan ile konuşmamda ki Doğan Bey benim dostumdur, beni aradı durumu anlattı. Ben de kendisine Fransız Haber Ajansı'na söylediğimi tekrarladım ve onlara verdiğim metni ona da gönderdim. Bir daha hiçbir açıklama yapmak istememenin nedeni ben edebiyatımla konuşulmak istiyorum, bu tür mülakatlardan hoşlanmıyorum.

Savcılık sizinle görüştü mü, bunu suç duyurusu olarak kabul edip, bunun araştırmasını yaptı mı?

Hayır olmadı. Yazar dostlarımla görüştük. Birkaç arkadaş Aksiyon dergisini şikayet edip mahkemeye vermek gerektiğini konuştuk. Ama beni yoran külfetli bir şey olur, diye ilgilenmedim. Oysa her gün faili meçhul cinayetlerin işlendiği bir ülkede mesnetsiz iş yaptılar. Elinde böyle bir liste varsa bunun kaynağını göster, bilelim, tedbirimizi alalım. Liste yok, kaynak belli değil, insanları hedef gösteriyor.

Bu liste gerçekçi mi?

Ben birşey söyleyemiyorum. Kimin listesi? Neyin listesi? Belki böyle bir liste yok. Fakat insanlar öldürülüyor. İnsanların öldürülmesiyle ilgili hesapların olduğu açık. Türkiye'de faili meçhul cinayet geleneği var. Liste gerçek olmasa bile buna rağmen devamlı öldürme planı yapan güçler var. Öyle bir gelenek var. Bu tür işleri yapan güçler var.

PKK'dan size bir açıklama geldi mi?

Hayır, özel olarak bana bir açıklamaları olmadı ama kamuoyuna açıklamaları var. İsveç gazeteleri bana gönderdi açıklamalarını, böyle bir listelerinin olmadığını ama benim tedbirli olmam gerektiğini belirten bir açıklamaları olmuş, yani başkaları yapar onların üzerine atar türünden...

Peki hangi senaryo gerçek?

Bilmiyorum. Bunlar zaten benim yaşam tarzıma, yazarlık tarzıma da uygun değil. Ben günlük siyasetin içinde olan biri değilim. Bu siyasetteki dalgalanmalara göre yapacaklarımı tayin eden biri de değilim. Günlük siyasete göre kendi yapması gerekenleri belirleyemeye çalışanlara da sadece gülümsüyorum açıkçası. Çünkü bunların çoğunun siyasi bir manipülasyon olduğuna inanıyorum. Eğer iyi bir edebiyat yapmak istiyorsam yazarlığım ile bunlar arasına bir sınır, bir mesafe koymak zorundayım.

Siz "Yazarlığım benim ahlaki duruşumdur. Günlük siyasetin kodlarına göre çalışmam," diyorsunuz. Buna rağmen sizin edebi sesinizi çeşitli ideolojiler, partiler, liderler, kendileri için kullanmak isteyebilirler. O noktada hiç sıkıştığınız, sıkıştırıldığınız oldu mu?...

Elbette devamlı sıkışıyorum. Birkaç gün önce İsveç'te Dagens Nyheter gazetesi benim için 'Savaşın tam ortasındaki yazarlık" diye başlık attı. Çünkü bir savaş, çok keskin antagonist çelişkilerin varlığı söz konusu. Bunları inkar etmek bana yakışmaz. Düşünce özgürlüğü, insan hakları, bireyin kendi-

ni ifade edişi, azınlık hakları benim angajmanlarım bunlar. Siyaset değil. Ama herkes benim yazarlığımı, edebi sesimi bir tarafa çekmeye çalışıyor, kullanmaya çalışıyor. Beni eleştiriyorlar, beni günlük politikanın içine çekmeye, günlük politikanın bir aracı haline getirmeye çalışıyorlar ve o tür sorular soruyorlar sürekli.

Kürtler açısından durum ne, onlar nereye çekmek istiyor?

Kürt dünyası öyle homojen bir dünya değil. Onların içinde de çeşitli kümeler, güçler var ve bunların çok ciddi hesaplaşmaları var. Kendilerine özgü bir jargonları, üslupları, dünyaları var. Beni onun içine çekmeye çalışıyorlar ve beni o iç çatışmalarda taraf yapmaya çalışıyorlar. Oysa ben taraf değilim. O jargon, o üslup benim dilime yakışmıyor. Benim kendimi ifade ediş biçimim edebiyattır.

Bu size nasıl bir duruş kazandırıyor?

Benim, hayat, angajman sınırlarım edebi sınırlardır ve bunu çok açık söylüyorum. Bunu sizin aracılığınızla bütün Türkiye'ye anlatmak istiyorum. Benim duruşum hümanizmadır, ama radikal bir hümanizmadır. Dil, kimlik, kültür, haklar konusunda ben radikalim ve taviz vermem mümkün değil. Bunlar benim edebi kişiliğimin bir parçasıdır, ben böyle bir edebiyat yapıyorum. Bunlar entelektüel, ahlaki angajmanlarımdır. Ben bunları siyasal angajman olarak görmüyorum ve yazarlığım ile siyaset arasına sınır koymaya çalışıyorum.

Ve bu yüzden bugün yine burdasınız...

Evet işte buradayım, başıma herşey gelebilir, yazarlığımdan dolayı. Çünkü yazarlığım gerçektende çok şiddetli çatışmaların, çelişkilerin olduğu bir bölgede, tam merkezde ve bunu herkes kullanmaya çalışıyor. Ben de sizin aracılığınızla tekrar duyuruyorum; edebiyat yazarıyım, kendimi ifade etme biçimim, tarzım edebidir. İyi bir edebiyat yapmak benim görevimdir. Siyasetçi değilim. İsteseydim olurdum ama bilinçli bir tercihle edebiyat yapıyorum.

Türkiye gibi fazla gerilimli, çelişkilerin yoğun olduğu ve sorunları bir türlü çözmeyen ülkelerde kabul görmesi zor.

Benim sorunum bu. Benim edebi sesim, benim kendimi ifade tarzım kabul görmüyor. İsteniliyor ki ben taraf olayım ve mutlaka bir tarafın sözcüsü, en azından edebi sözcüsü olayım. Ben sözcü olmam. Ben ideolojilerin sözcüsü değilim, ben rejimlerin, siyasetlerin sözcüsü değilim. Eğer sözcü olacaksam kendisini ifade etmekte güçlük çeken sıkışmış insanın sözcüsü olurum, bu benim için şeref olur. Bunu becerebilir miyim bilmiyorum ama ben bunu istiyorum.

Modern Kürt edebiyatının öncüsü olarak tanımlanıyorsunuz. Göç duygusu sizi hangi noktaya taşıdı?

Sürgün, yazar Mehmed Uzun'u yarattı. Batı'nın aydınlanmacı kültür geleneğiyle tanışmak, onların bir parçası olmak, onları etüt etmek, ona uygun bir yaşam tarzı oluşturmak, ya-

zarlığımı yarattı. Ama geride bıraktıklarım her zaman esas oldu. O nedenle ben Kürtçe romanlar yazdım, Türkçeyi hiçbir zaman ihmal etmedim. 25 yıl aradan sonra ben Türkçe yazdım... Yazarlığım sürgün yazarlığı ama bu topraklara ait bir yazarlık. Çok kültürlü bir yazarlık oldu.

Türkiye'nin yazarlarıyla ilişkisini nasıl buluyorsunuz? Batı dünyasında daha mı farklı?

Bakın öldürülen İsveç Dışişleri Bakanı Anna Lind benim dostumdu. Burada benim 'Nar Çiçekleri' deneme kitabımla ile ilgili dava açılırken, o bu kitabı çocuklarına okumuş, zamanın Dışişleri Bakanı İsmail Cem'i arayarak 'Siz böyle bir yazarı nasıl yargılarsınız,' diyor. Düşünün, bütün bakanlar içerisinde İsmail Cem kitap sahibi, en entelektüel olanı. Ama büyük bir ihtimalle benim davamdan bile haberi olmamış, kitabı da okumamıştır. Böyle bir fark var.

Bu fark, bugün de kendisini hissettiriyor mu?

Elbette. Bugün de Orhan Pamuk yargılanıyor. Ne kadar ayıp. Sen demokrasi diyorsun, insan hakları diyorsun, düşünce özgürlüğü diyorsun, AB üyesi olmak için gayret sarfediyorsun ama ardından dışarıda en çok tanınan, en çok bilinen, en okunan yazarını bir sözünden dolayı yargılıyorsun. Türkiye'de hukuk taraftır maleset ama hükümet olarak sen bunu nasıl kabul edersin. Gönül isterdi ki başbakan başta olmak üzere hükümet, düşünce özgürlüğünü savunsunlar. Belki bu insanların yargılanmasını arzulamıyorlar ama bunu çok da önemsemiyorlar. Çağdaş, modern bir devlet adamı düşünce özgürlüğünü, ülkesinin nefes borusu olarak görmek

zorundadır. Avrupa'da bu böyledir. O nedenle Avrupa'da hem düşünce özgürlüğünü savunanlar hem de hükümetler bana sahip çıktı. Oysa o hükümetler belki de benim görüşlerimi paylaşmıyordur bile.

Sizin Türkiye'yi terk etmenizden sonra hükümetten arayanlar oldu mu?

CHP ve AKP'li bazı parlamenterler aradı. Abdullah Gül İsveç'e geleceği zaman İsveç büyükelçisinden rica etmiş, Mehmed Uzun'la görüşmek istiyorum diyerek bir akşam yemeğine davet etmiş. Ama o tarihlerde İsveç'te değildim, görüşemedik.

Türkiye'ye yerleşmek gibi bir planınız vardı ama bu plan ertelendi. Yoksa bir daha asla mı diyorsunuz?

Yok, asla demiyorum sadece ertelendi. Bakın gelip gidiyorum. En zor durumda bile benim Türkiye ile ilişkilerim kesilmedi. Sonra ben böyle bir haber çıkmış ya da gerçekten böyle bir tehdit olmuş diye Türkiye'yi terk edecek bir insan değilim. Ben bunu yapmam. Çünkü ben düşünce özgürlüğünün, ifade özgürlüğünün, Kürtlerin hak ve hukukunun mücadele ile alınacağını biliyorum. Ben yargılanmış, Türkiye'de cezaevinde kalmış bir insanım. Ben Türkiye'deki bu siyasi mekanizmaların nasıl işlediğini biliyorum. Dolayısıyla benim bir gazete haberi ile hemen Türkiye'yi terk edecek durumum yoktu. Bu haberler sadece yerleşme planımı aksattı. Görüşmeler, konuşmalar, alınan tedbirler... eşim ve çocuklarım bundan etkilendi. Gidişimin bir sebebi de buydu. Abartılmıştı herşey. Beni korumak isteyenler falan çocuklar üzerinde huzursuzluk yarattı. Döndük, çocuklar tekrar okula döndü.

AB sürecinde, bir aydın olarak katkıda bulunmak istediğinizi, Türkiye'nin değiştini söylediniz?

Türkiye tamamen değişti demedim. Türkiye bir değişim süreci yaşıyor. Türkiye 1980 yılındaki Türkiye değil. Kürtçe konuşmak, yayınlamak yasaktı, ben Türkiye'ye gelemiyordum. Bugün Türkiye çok farklı bir noktada. AB sürecini elbette destekliyorum. 19 Eylül'de AB Parlamentosu'ndaki konuşmamda siz oradaydınız, Türkiye'nin kesinlikle Avrupa Birliği'ne yakınlaşmasını desteklemek gerektiğini, Türkiye'nin dışlanmaması gerektiğini söyledim. Bu haliyle demokratik olmadığını anlattım. Çağdaşlaşmasını savundum. Benim desteklediğim demokratikleşme sürecidir. Bunu kim yaparsa yapsın. Ben birşey söylerken sanki topyekün bir destek sözkonusu imiş gibi anlaşılıyor ya da topyekün karşı çıkış gibi anlaşılıyor. Böyle birşey yok.

Güneydoğu'da son dönemde tırmanan terör eylemlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bunları tırmandıran, çok açık, devletin içinde kendisini devlet olarak gören güçler var. Bunlar hiçbir zaman çağdaşlaşmadı, sivilleşmedi. Bunların tasfiye edilmesi gerekiyor. Hiç kimsenin ulaşamadığı devletin karanlık dehlizinin içinde böyle bir mekanizma var. Dünde yapıyorlardı, bugünde yapıyorlar. AB ilişkilerinin böyle hızlandığı bir dönemde bu kadar pervasızca bombalar atılmasına açıkçası hayret ettim. Bunlar provakatif eylemler; bunlar Türkiye'nin demokratikleşmesini, çağdaşlaşmasını asla arzulamıyorlar, AB'yi istemiyorlar. Ben bunları protesto ediyorum. Ve mutlaka hüküme-

tin bunların üzerine gidip tasfiye etmesi gerekiyor. Bunlar Türkiye'nin hızını kesen bir ur. Hiçbir kuruma, kuruluşa yararı olacağına da inanmıyorum. Halkın bu olayları mutlaka protesto etmesi gerektiğine de inanıyorum. Bir saldırganlık, bir pervasızlık, hukuk tanımaz bir şiddet sözkonusu. Bunun protesto edilmesi gerekiyor, bunu desteklerim ama şiddetin şiddetle protestosuna karşıyım. Ben bunu da bir provakasyon olarak değerlendiriyorum. Demokratik mekanizmalar içerisinde, yurttaşlık hakkı olarak protesto edilmesine ben çok inanıyorum.

Kürt ve Türk aydınlarının PKK'nın silahlı eylemlere son vermesi, hükümetin de adım atması yönünde çağrıları oldu. Siz bu girişimleri nasıl değerlendirdiniz?

Ben hem Kürt hem de Türk aydınlarının girişimlerini destekliyorum. Benimle de görüştüler ama benim ismim iki listede de yoktu. Bu bilinçli bir tercihti, bir çekince koyduğum için değil. Yaşar Kemal, Günter Gras, Harold Pinter, ben ve benzeri birkaç arkadaş daha farklı birşey yapmak istiyorduk. Türkiye'deki demokrasi, insan hakları, Kürtlerin hak ve hukuku konusunda daha farklı birşey yapmak istiyorduk. Yazın o sansasyonel olaydan dolayı aksadı. Şimdilik açıklamak istemiyorum ama böyle bir düşüncemiz hâlâ var.

Kürtler 20 yıldır yanlış yapıyor demişsiniz? Bu nasıl bir yanlış, açar mısınız?

Ben bütün Kürtlerle ilgili bir prensip olarak şunu söylüyorum; Kürtlerin de tıpkı Türkiye gibi modernleşmesi, de-

mokratikleşmesi, sivilleşmesi gerekiyor. Kapalı bir dünyaya ait bir topluluk Kürtler, bunu görmemiz gerekir. Son derece anti-demokratik, totaliter, ilişki ve zihniyetlerin egemen olduğu kapalı bir toplumsal yapı söz konusu. Hem siyasette hem de normal sosyal yaşamda. Kültürel yaşamda da böyle. Bunun kırılması lazım. Kürt toplumunun da tıpkı Türkiye gibi çağdaşlaşması, modernleşmesi, demokratikleşmesini istiyorum. Bu konuda öteden beri yanlışlar yapıyoruz, ben de dahil hepimiz yanlış yapıyoruz. Bu yanlışlardan kurtulmanın zamanı geldi. Eğer Kürtler gerçekten hak ve özgürlüklerini istiyorlarsa o zaman Kürtlerin de değişmesi ve demokratikleşmesi zorunludur.

Bir yandan demokratikleşmeyi isteyip, diğer yandan şiddete şiddetle karşılık verilmesinin sürece katkı sağlaması mümkün mü?

Kürt sorununu şiddet ile çözeceklerini sananlara da sizin aracılığınızla şunu söyleyeyim: Hayal görmesinler! Türkiye 80 yılda eğer şiddetle çözebilseydi çözecekti Kürt sorununu. Çözemedi ve çözemeyecektir. Aklın yolu birdir. O nedenle şiddetten uzak, insan haysiyetine yakışır şekilde bu sorunu çözmek başta devletin olmak üzere hepimizin görevi. Ben şiddetin Kürtlerin işine yarayacağına, şiddetle demokratik bir açılım yapılabileceğine inanmıyorum. Bu konuda da Türkiye'nin yardımcı olması gerekir. Türkiye'deki demokratık aydın çevrelerin Kürtlerin bu kabuğu kırmalarına yardımcı olmaları gerekli. Öyle anlaşılıyor ki Kürtler tek başına bunu gerçekleştiremiyorlar. Nasıl ki Türkiye demokratikleşme için AB'ye ihtiyaç duyuyorsa Kürtlerin de öyle anlaşılıyor ki durumu böyle. Yardımcı olmak lazım onlara, Kürtlerle eleştirel bir ilişki çok gerekli.

Zana ve arkadaşlarının parti girişimleri sırasında İmralı'dan komut aldıkları yönünde haberler çıktı. Kürtlerin PKK ve Kürt sorununun çözümü konusunda bir çıkmazı var mı?

Ben onu bilmiyorum. Gerçekten bilmiyorum. Bu tür ilişkilerin çok uzağındayım. Ama sözgelimi bu yeni kurulan partinin başkanı Ahmet Türk'ü tanıyorum. Son derece saygı duyduğum bir şahsiyet. Eğer fırsat verilirse Kürtlerin demokratikleşmesi konusunda önemli hizmetlerinin olacağına inanıyorum. Bence bu arkadaşlara fırsat verilmeli. Önlenmemeli. Tersine siyasetin âyrılmaz bir parçası haline getirilmeli. Temsil hakları güvence altına alınmalı. Çünkü Kürt sorunu Türkiye'nin kanayan yarasıdır. Bu sorun çözülmeden Türkiye'nin demokratikleşmesi de güçtür.

Günlük siyasetin içerisinde olmayan bir Kürt aydını olarak, çıkıp PKK'ya silahları bırakın demeniz mümkün mü?

Bu konuda gerçekten benim söyleyeceklerimin bir yararı olacaksa ben çıkar söylerim. Bunu yaparım. Başından itibaren benim bu konudaki tutumum biliniyor, ben Kürtlerden, Türklerden, kimden gelirse gelsin anti-demokratik ve totaliter anlayışlara, girişimlere, ilişkilere karşıyım. Şiddet yanlısı değilim, sevmiyorum ve şiddetin Kürtlere hiçbir yararı olmayacağını düşünüyorum.

MEHMED UZUN ÖLÜM MELEĞİYLE RANDEVU

Ölüm Meleğiyle Randevu, Ölüm Meleğiyle Randevu, modern Kürt romanının yaratıcısı Mehmed Uzun'un, kitaplaşmamış son deneme, konuşma ve söyleşilerinin derlemidir. Muhsin Kızılkaya tarafından Uzun'un vasiyeti üzerine hazırlanan kitap, onun hem yazın/ya serüvenini hem de çalışma nesnelerini tatminkar bir biçimde okura...

"Kürt roman dilinin ilk temel taşını Mehmed koymuştur. Bu onur [illegible] Bu çağda yeni bir roman diline imza atmak kolay bir iş değildir. Bu g işin altından, Mehmed Uzun alnının akıyla çıkmıştır."

Yaşar Kemal

ISBN 978-975-273-408-1

www.ithaki.com.tr

İnternet Satış:
www.ilknokta.com

ithaki